

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Žena v bytě, žena v domě.

Československá bytová kultura 1918 - 1938.

Bc. Kristýna Holubová

Diplomová práce

2015

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kristýna Holubová**
Osobní číslo: **H13583**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Gender history**
Název tématu: **Žena v bytě, žena v domě. K otázkám meziválečného československého bydlení**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se soustředí na průzkum různé role ženy při formování moderní bytové a architektonické kultury ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Detailněji se průzkum zaměří nejen na podobu bytu a jeho zařízení, ale i na praktické fungování domácnosti z hlediska ženského dobového pohledu a na promítnutí ženské emancipace do organizace domácnosti. Práce se pokusí přispět k podrobnější analýze československého prvorepublikového bydlení ve světle ženských časopisů, knih a dobových příruček.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BARTLOVÁ, Milena, ed. a PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Artemis a Dr. Faust: ženy v českých a slovenských dějinách umění*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1607-2.

BLŮMLOVÁ, Dagmar a kol. *Čas optimismu a tížadostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu (1918-1929)*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2009. ISBN 978-80-904446-0-7.

BRUNECKÝ, Petr. *Dějiny a bydlení*. 2. přeprac. vyd. Brno, 2009. ISBN 978-80-7375-354-2.

GUZIK, Hubert. *Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918-1948*. In *Umění LVI*, 2008, č. 5, s. 426 ? 436.

GUZIK, Hubert. *„Líná Zuzanka“: Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti*. In *Umění LII*, 2004, č. 3, s. 247 ? 260.

GUZIK, Hubert. *Diogenova rodina. Kolektivizace bydlení v Čechách 1905-1948*. In: *Umění LIV*, 2006, č. 2, s. 162 ? 176.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Vyd. 1. Praha, 2004. ISBN 80-7203-613-0.

VINCENT, Gérard, ed. et al. *A history of private life 5: Riddles of identity in modern times*. Cambridge: Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1991. ISBN 09674-40004-6.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. září 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

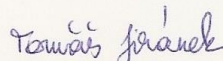
31. března 2015

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
1 532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2015

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Kolíně, dne 29. 6. 2015

Bc. Kristýna Holubová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucí mé diplomové práce prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc. za odbornou pomoc, podporu, vstřícnost, trpělivost, za cenné připomínky a rady. Dále děkuji svým blízkým a přátelům, kteří mě podporovali a pomáhali mi nejen při psaní, ale i v průběhu celého studia. Díky patří také mým studujícím kolegyním za vzájemnou pomoc a motivaci.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá moderním prvorepublikovým bydlením v době první Československé republiky (1918 – 1938) z hlediska genderového aspektu na základě vybraných dobových publikací a příslušných rubrik společenských časopisů, které se věnovaly bytové kultuře. Cílem práce je představit podobu ideálního meziválečného bytového interiéru, jaké rady a pokyny měly ženy přijímat k docílení moderně zařízené domácnosti a jakým způsobem se ženský element otiskl do dobové diskuze o bydlení.

KLÍČOVÁ SLOVA

ženy, bydlení, bytová kultura, Československo, 20. století

ANNOTATION

The diploma thesis deals with the modern housing of the First Czechoslovak Republic (1918 – 1938) from a gender perspective based on the publications and relevant columns of social magazines that were focused on housing culture in the given era. The aim of the thesis is to introduce an ideal representation of an interwar housing interior, which advice and instructions the women should have been accepting in order to arrange their household stylishly, and how the female aspect influenced the discussion about housing in the given period.

KEY WORDS

women, housing, housing culture, Czechoslovakia, 20th century

OBSAH

ÚVOD	1
1. POSTAVENÍ ŽEN VE SPOLEČNOSTI PRVNÍ REPUBLIKY	9
2. OBECNÁ SITUACE MEZIVÁLEČNÉHO BYDLENÍ.....	16
3. ŽENA JAKO TVŮRKYNĚ MODERNÍ DOMÁCNOSTI.....	22
3.1. Vstup „ženy jako tvůrce moderní domácnosti“ do veřejného prostoru.....	22
3.2. Užité umění na pomoc modernímu bydlení	26
3.3. Na cestě profesionalizace	29
3.4. Odbornice – architektky, výtvarnice, teoretičky	33
4. MODERNÍ BYT MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI.....	42
4.1. Jak bydlet.....	42
4.2. Úloha ženy v bytové kultuře.....	47
4.3. Organizace půdorysu	52
4.4. Místnosti	57
4.4.1. Předsíň.....	57
4.4.2. Kuchyně	58
4.4.3. Jídelna	65
4.4.4. Obývací pokoj.....	68
4.4.5. Ložnice.....	70
4.4.6. Koupelna	74
4.4.7. Dětský pokoj	77
4.4.8. Pokoj pro služku.....	79
4.4.9. Komunikační místnosti	81
4.4.10. Hospodářské místnosti	83
4.5. Vnitřní zařízení	87
4.5.1. Nábytek	87
4.5.2. Svítidla	89
4.5.3. Textilie	91
4.5.4. Bytové doplňky a barvy	93
4.6. Byt svobodné ženy.....	94
4.7. Byt svobodného muže	97
ZÁVĚR.....	99
SUMMARY	108
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	109
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	114

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	115

ÚVOD

Období první republiky bývá označováno za jedno z nejvýznamnějších období ve vývoji ženské emancipace. Ženám byla právně zaručena rovnoprávnost, aktivní volební právo, rozšířily se jim možnosti vyššího vzdělání, díky čemuž se jim podařilo dobýt některé dříve výhradně mužské profese, nicméně stále obecně panovalo přesvědčení o rozdělení prostoru na veřejný – mužský a soukromý – ženský. Toto rozdělení ostatně vědomě podporoval i dobový feministický diskurz i diskurz bytové kultury, který dokonce do jisté míry využíval ústřední role ženy v domácnosti na cestě k dosažení moderního bydlení. Z tohoto předpokladu vychází bádání v rámci této diplomové práce, jež se pokusí analyzovat poslání ženy při formování meziválečné bytové kultury na základě průzkumu dobových publikací a příslušných rubrik společenských časopisů, které se věnovaly otázce bydlení.

Pozornost bude zaměřena nejenom na to, jak měl vypadat ideální prvorepublikový bytový interiér a jaké rady a pokyny měly ženy přijímat k docílení moderně zařízené domácnosti, ale také na to, jak se ženský element otiskl do meziválečných textů a diskuzí, na nichž participovaly i samotné ženy z postů svých povolání – architektek, designerek, návrhárek a publicistek. Sondou do pojednání z pera mužů i žen a porovnáním jejich pojetí moderního bytu se chci v diplomové práci pokusit o komplexnější obraz ideálu bydlení ve dvacátých a třicátých letech minulého století s přihlédnutím k genderovému aspektu sledované problematiky. Cílem mé práce nebude pozorovat proměny architektonických stylů nebo nábytkové výroby mezi světovými válkami v Československu, nýbrž přiblížit případným čtenářům představu o ideálně zařízeném příbytku, tradovaných na stránkách vybraných periodik a příruček. Z genderového hlediska, po stránce kulturního vývoje i dostupnosti bohatého obrazového i textového materiálu se mi tento výzkum jeví jako zajímavý a po mnoha ohledech přitažlivý, proto se stal předmětem mé diplomové práce.

Současné historické bádání přináší i zájem o dříve přehlíženou problematiku postavení žen ve společnosti v průběhu dějin. Svůj rozkvět zažívají genderová studia, která měla v českém prostředí dlouho negativní konotace. Tak se dnes můžeme setkat s odbornou literaturou, týkající se postavení žen ve společnosti první republiky. Stěžejní pro toto období je práce Jany Burešové *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*¹ a kolektivní syntéza, která vznikla pod vedením Mileny Lenderové a dalších autorů

---

¹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

Žena v českých zemích od středověku do 20. století,² které mi budou nejvíce nápomocny v rámci kontextualizace sledovaného tématu. V tomto ohledu využiji také některé kapitoly z prvního a třetího svazku knihy *České země v éře První republiky (1918 – 1938)*³ od Zdeňka Kárníka, na jejichž základě bude objasněna obecná situace meziválečného bydlení. O architektonické zástavbě a bydlení lze získat informace také z díla historiků architektury Rostislava Šváchy⁴ a Petra Kratochvíla.⁵ Nesporně přínosná na tomto místě může být i poměrně nedávno vydaná publikace *Kapitoly z historie bydlení s případovými studii*.⁶ Velmi cennou odbornou studií je v tomto ohledu studie z pera Dany Novotné, která podrobně analyzovala zákulisí bytové zástavby za první republiky na základě zákonů o podpoře stavebního ruchu a na základě statistických údajů ze sčítání obyvatelstva.⁷ Využít lze také komentované antologie *Věci a slova: umělecký průmysl, užité umění a design v české teorii a kritice 1870-1970*,⁸ shromažďující dobové texty, včetně pojednání o bydlení od nejrůznějších autorů a autorek prvorepublikové doby, které zde osvětluje stať kunsthistoričky Pavly Pečinkové.

Ženy v meziválečném období začaly poprvé aktivně zasahovat do světa architektury a bydlení, podílely se na utváření a šíření moderního stylu v Československu. Odbornicemi v tomto směru byly především architektky a návrhářky, jejichž rady si mohla zařizující se žena přečíst v rubrikách o praktických domácnostech a v bytových poradnách na stránkách oblíbených dobových periodik. Doposud jedinou zásadní a komplexnější publikaci na téma prvních architektek a návrhárek v českém prostředí představuje publikace *Povolání: architekt(ka)*, vydaná roku 2003 kolektivem autorů jako katalog ke stejnojmenné výstavě, pořádané v Praze téhož roku. Publikace přehledně mapuje studia a tvorbu prvních českých architektek a teoretiček bydlení a zahrnuje i medailonky jednotlivých představitelk

---

² LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 1. díl. *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6; KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 3. díl. *O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.

⁴ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985.

⁵ KRATOCHVÍL, Petr (a kol.). *Budování státu a meziválečná moderní architektura (1918 – 1938)*. In KRATOCHVÍL, Petr (a kol.). *Velké dějiny země Koruny české: Architektura*. Litomyšl: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-001-9. s. 625 – 659.

⁶ DULLA, Matuš a kol. *Kapitoly z historie bydlení*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2014. ISBN 978-80-01-05433-8.

⁷ NOVOTNÁ, Dana. *Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky*. In *Urbanismus a územní rozvoj XV*, 2012, č. 4, s. 9. Dostupné z URL: <http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2012/2012-04/03_zakulisi.pdf>.

⁸ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ed., PACHMANOVÁ, Martina, ed. a PEČINKOVÁ, Pavla, ed. *Věci a slova: umělecký průmysl, užité umění a design v české teorii a kritice 1870-1970*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014. ISBN 978-80-86863-69-6.

meziválečné architektury, které jinde takto souhrnně nenajdeme. Publikace obsahuje i nezbytné informace o prvních zahraničních architektkách. Druhá část publikace seznamuje čtenáře se současnými českými architektkami a jejich tvorbou.⁹ Údaje, nezbytné k dokreslení osudů jednotlivých osobností (mužů i žen), jejichž práce a tvorba nějakým způsobem souvisela s bytovou kulturou, podává také přehledně koncipovaná monografie teoreticky designu Aleny Adlerové *České užité umění 1918 – 1938*, kde je možné se obeznámit i s konkrétními institucemi, sdruženími, svazy, spolky, posléze i časopisy, se kterými umělci a umělkyně spolupracovali.¹⁰

Významným historikem umění zaměřujícím se na dějiny bydlení, dějiny kolektivního bydlení na vztahy architektury a feminismu je Hubert Guzik, jehož disertační práce z roku 2009 *Architektura a feminismus v Československu 1. poloviny 20. století* objasňuje propojení domácího taylorismu s feminismem na pozadí české meziválečné architektury.¹¹ Neméně důležitá je také jeho publikační činnost na toto téma v rámci současných uměnovědných časopisů. Cenná je především jeho studie „*Líná Zuzanka*“: *Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti*, ve které se zaměřuje na fenomén racionalizace domácnosti v meziválečném Československu a jaký vliv měl taylorismus na chápání společenské role mužů a žen. Guzik zde na závěr uvádí, že to byla právě móda taylorismu, jež přinesla trvalé změny, zcela odlišné od představ avantgardy a ženských spolků, reprezentujících emancipační snahy.¹² Ve své studii *Jak projít uchem jehly?* se Hubert Guzik věnuje pronikání žen do architektonických povolání a osvětluje překážky a zažitá stereotypy, se kterými se adeptky na povolání architektky musely v letech 1918 – 1948 potýkat.¹³

Dalším velmi důležitým inspirativním vzorem pro tuto diplomovou práci jsou díla z pera historičky umění Martiny Pachmanové. Ta se ve svých pracích zaměřuje na genderové problémy v oblasti českého umění a zkoumá, jaký vliv mělo výtvarné umění na utváření genderové identity a jakou roli zde hrály ženy – umělkyně. Jejím prvním významným počinem v tomto směru je publikace z roku 2004 *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*, jež zahrnuje i kapitolu Kolektivní touhy: Česká avantgardní architektura a budování „nadpohlavního“ prostoru, kde se autorka zabývá problémem genderové podmíněnosti dělení prostoru na privátní a veřejný a dopadem moderní architektury a

⁹ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. Praha: Kruh, 2003. ISBN 80-903218-1-X.

¹⁰ ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. Praha: Odeon, 1983.

¹¹ GUZIK, Hubert. *Architektura a feminismus v Československu 1. poloviny 20. století*. Disertační práce. Univerzita Karlova Praha, 2009.

¹² GUZIK, Hubert. „*Líná Zuzanka*“: Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti. In *Umění* LII, 2004, č. 3, s. 247 – 259.

¹³ GUZIK, Hubert. *Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918-1948*. In *Umění* LVI, 2008, č. 5, s. 426 – 436.

urbanismu na vztahy mezi muži a ženami. Na příkladech dobových teoretických pojednání, architektonických návrhů i realizovaných staveb seznamuje Pachmanová s jedním z klíčových úkolů české levicové avantgardy – s reformou domácnosti a bydlení.¹⁴ Na své bádání navazuje Martina Pachmanová ve své novější knize *Zrození umělkyně z pěny limonády: genderové kontexty české moderní teorie a kritiky umění* z roku 2013. Zde se v kapitole Bída ornamentu a lesk civilizované ženy naskýtá pohled na tažení avantgardního projektu moderního umění proti ornamentalismu, jež byl chápán jako nemoc ženského pokolení. Boj za novou moderní a civilizovanou ženu tak šel ruku v ruce s bojem proti ornamentu.¹⁵ Velmi významným počinem Martiny Pachmanové je také webový projekt *Ženy v umění*, vznikuvší z autorčiny iniciativy s cílem „rozkrýt vzájemné souvislosti mezi vizualitou, genderem a komplexními projevy společenských a kulturních změn doprovázejících danou historickou etapu.“¹⁶ Vedle řady článků o výtvarných umělkyních je zde věnována také pozornost ženskému akademickému vzdělání a ženským výstavním aktivitám. Pro historiky a historičky tak tento portál může být spolehlivými informačním zdrojem, kde je ke každému článku náležitě uvedena pramenná základna.

Velice užitečné pro můj výzkum jsou diplomové práce, jež přinášejí nové a dosud nezveřejněné informace o konkrétních představitelkách architektonické tvorby. Diplomová práce Hany Pfejferové mapuje život a tvorbu jedné z prvních českých architektek Hany Kučerové – Záveské, která nastiňuje i osud této architektky po přestěhování do Švédska roku 1937, o čemž se zatím literatura zmiňovala jen okrajově. K rozkrutí tvorby architektky ve Švédsku jí pomohl přímo sám syn architektky Vladimír Kučera, který autorce pomohl s bádáním v primárních dokumentech u nás i ve Švédsku. Kompaktně tak Pfejferová zachycuje celoživotní dílo Kučerové – Záveské až do její smrti.¹⁷ Další přínosnou diplomovou prací je práce Michaly Barnové, jež detailněji zpracovala dílo umělkyně Vlasty Vostřebalové – Fischerové, která se svými dvěma architektonickými projekty také dotkla meziválečné architektury.¹⁸

---

¹⁴ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0.

¹⁵ PACHMANOVÁ, Martina. *Zrození umělkyně z pěny limonády: genderové kontexty české moderní teorie a kritiky umění*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2013. ISBN 978-80-86863-64-1.

¹⁶ PACHMANOVÁ, Martina. Profil. In *Ženy v umění*, 2008 [cit. 2015-06-17]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=10>>.

¹⁷ PFEJFEROVÁ, Hana. *Hana Kučerová -Záveská. Žena - architekt v meziválečné avantgardě*. Diplomová práce. Univerzita Karlova Praha, 2006.

¹⁸ BARNOVÁ, Michala. *Život a dílo Vlasty Vostřebalové – Fischerové (1898 -1963)*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2009.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl přispět k bádání o podobě ideálu moderního meziválečného bydlení s ohledem na roli žen při formování bytové kultury za využití dostupných pramenů. Bude mě zároveň zajímat, jak veřejně činné ženy zasáhly dobové debaty o moderním bydlení, popřípadě jak a čím se jejich představy lišily od představ protagonistů nejúčelnějšího a nejfunkčnějšího bydlení. Pramennou základnu budou tvořit příručky pro zařizující se páry, které vycházely mezi dvěma světovými válkami (o nichž se ženy mohly dozvědět mimo jiné také ze stránek vycházejících periodik), a dále právě dobové časopisy, jež byly určeny přímo ženám jakožto čtenářkám: *Eva: časopis moderní ženy* (1928 – 1938), *Žena a domov: rodina - dítě - zdraví - kultura - domácnost – byt* (1936 – 1938), a *Ženský svět: list věnovaný zájmům českých paní a dívek* (1918 – 1930). Dále také využiji obecně rozšířená periodika, jež rovněž obsahovala rubriky o módě, bydlení a praktické domácnosti, určenou rovněž spíše ženskému čtenářstvu jako byly: *Měsíc: ilustrovaná společenská revue* (1932 – 1938), *Národní listy* (1918 – 1938), *Pestrý týden* (1926 – 1938) a *Salon: ilustrovaná revue pro výtvarné umění, společnost, divadlo, móda, film, sport* (1923 – 1938). K širšímu uchopení prvorepublikového bydlení pomohou také odborná periodika *Byt a umění: Revue pro současnou bytovou kulturu* (1930 – 1933), *Bytová kultura: sborník průmyslového umění* (1924/1925, 1934) a *Žijeme* (1931 – 1933).¹⁹

Práce bude celkově rozdělena na čtyři kapitoly s dílčími podkapitolami. První kapitola objasní postavení žen ve společnosti první republiky, kdy bylo poprvé právně etablováno jejich rovnoprávné postavení s muži. Nastíním zde také cestu za ženským vysokoškolským vzděláním, za přijetím aktivního volebního práva pro ženy, a zmíním se také o předních ženských spolcích a organizacích, které se pokoušely o zlepšení postavení žen i v letech první Československé republiky. V této věci se zasazovaly také prvorepublikové političky, které se zabývaly otázkou rodinného práva a otázkou interrupce. Veřejně aktivních političek nicméně bylo poskromnu, ženy spíše dávaly přednost práci ve spolcích, která se dala lépe skloubit s jejich zaměstnáním i s rodinnými závazky. Ženská zaměstnanost v této době začala pozvolna růst, což se stalo předpokladem pro racionalizaci organizace domácnosti a jejího uspořádání.

Ve druhé kapitole obecně představím situaci meziválečného bydlení v Československu, které se zprvu muselo potýkat s poválečnou bytovou krizí, s níž se stát pokusil vypořádat pomocí zákonů o stavebním ruchu. Na nové zástavbě se pak podílela stavební družstva, obce i soukromníci. Začaly vznikat nové okrajové čtvrti s činžovními

---

¹⁹ Některá periodika samozřejmě vycházela i před rokem 1918 nebo po roce 1938. Uvádím zde pouze přesný časový rozsah ročníků, který jsem u daného periodika v diplomové práci využila.

domy, také kolonie rodinných domů a vil od těch skromnějších až po luxusní, nicméně celý proces zástavby probíhal pomalu. I tak se vedle hlavního města Prahy začala stavebně rozvíjet i další československá města jako například Bratislava, Hradec Králové, Brno a Zlín. Byla nastolena otázka správného a moderního bydlení v rodinných i činžovních domech a to nejenom v rámci nové zástavby, ale také v domech již stávajících, které svým počtem stále převažovaly. Především bylo třeba zlepšit bydlení po hygienické stránce, ale rovněž také po praktické. Tohoto úkolu se chopili moderní avantgardní architekti s cílem zpřístupnit zdravé a účelné bydlení i těm méně majetným vrstvám společnosti. Při zařizování domácností tak bylo třeba se držet rad, které doboví teoretici i teoretičky veřejnosti zprostředkovávali svými články v časopisech či samostatnými publikacemi, dle nichž se „reformy“ či „převraty“ v bydlení mělo dostat především tím, že se interiéry okleštily od zbytečných ozdob a tím by bylo dosaženo účelného, světlého, jednoduchého a zejména funkčního prostoru. V tomto směru by byla ulehčena práce v domácnosti především ženám.

Třetí část diplomové práce bude pojednávat o ženě jako reálné „tvůrkyně moderní domácnosti.“ Jak jsem již zmínila, ženy se v prvorepublikové době začaly účastnit diskuze o bydlení svou publikační činností, dále se také jako umělkyně podílely na utváření moderního stylu svou vlastní tvorbou a „začaly dělat to nové bydlení.“²⁰ Jejich práce se dostávala do veřejného prostoru, ačkoli nemusela ceněna jako práce mužská. Mimo to také ženy plnily roli klientek a spotřebitelek a svou zodpovědnost musely přijmout také v rámci zvelebování svých domácností dle proklamovaných zásad bytové kultury. V tomto směru měly hospodyňky²¹ spolupracovat s navrhovateli ekonomického a jednoduchého bydlení. V druhé podkapitole této části práce se zaměřím na konkrétní umělkyně zabývající se užitkovou tvorbou a na místa (ateliéry, firmy), kde pracovaly, čímž bude potvrzeno, že se ženy – umělkyně skutečně podílely na procesu modernizace bydlení svou profesionální činností. Jak této profesionalizace dosáhly, jaká studia musely absolvovat a jaké nabyly praxe, se pokusí objasnit zbylé dvě podkapitoly, kde budou také představeny konkrétní odbornice – architektky, návrhářky, výtvarnice a teoretičky.

Čtvrtá kapitola bude hlavní a stěžejní částí a bude spočívat již v samotném popisu prvorepublikového bytového interiéru a úlohy ženy v něm na základě rozboru vybraných dobových textů. Nejprve v obecné rovině předestřu, s jakými radami se československé ženy

---

²⁰ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Kolem Mileny Jesenské*. 2. vyd. Praha: Torst, 2014. ISBN 978-80-7215-482-1. s. 147.

²¹ Označení „hospodyňky/hospodyňka“ není na tomto místě myšleno v pejorativním kontextu. Budu ho dále využívat v celém textu diplomové práce jako označení pro ženu/ženy, které staraly o svojí domácnost jako celek a zajímaly se tedy v tomto smyslu i o bytovou kulturu.

mohly setkat, pokud pozorněji sledovaly bytovou kulturu, probíranou na stránkách dobového tisku a publikací. Ženy byly nabádány, aby se soustavně o otázku moderního bydlení zajímaly, aby si pak svoji domácnost mohly zařídit vkusně dle nejnovějších trendů. Inspiraci a vzory měly hledat v příslušných člancích, ale také na názorných fotografiích. V tomto směru se tak setkávaly s americkou domácností, jež byla mnohými pokládána za ideální vzor. Pro dokreslení poměrů kolem americké domácnosti na tomto místě využiji pátý díl cizojazyčné publikace *A history of private life*,²² kde je možné se v jedné části dočíst také o realitě života amerických rodin na přelomu devatenáctého a dvacátého století a v první polovině dvacátého století. Do rukou československých žen se mohly dostat také publikace zahraniční provenience, z nichž mohly rovněž získat cenné podněty pro vhodné zařízení svého příbytku. Patrně si ale spíše nechaly poradit od domácích autorů, jak dokazuje fakt, že posílaly své dotazy ohledně bydlení ze všech částí Československé republiky (například i ze vzdálenějšího Užhorodu) do redakcí časopisů, kde jim na ně odpověděli příslušní odborníci (architekti), kteří mohli takové dotazy s odpověďmi nechat otisknout do své rubriky, aby tak rady posloužily i dalším čtenářkám. Nejvíce se tento způsob ujal v časopise *Eva*, díky čemuž budu moci názorně některá fakta doložit na konkrétních příkladech z praxe.

Zájem o moderní bydlení neuhasl ani s příchodem hospodářské krize ve třicátých letech, která spíše ještě více podnítila debatu o bydlení. V čem konkrétně spočívala role ženy v bytové kultuře, se pokusím osvětlit v druhé podkapitole čtvrté části práce. Především půjde o to, jak si v zařizování bydlení měla počínat a jaké pokyny měla vyslyšet, aby si co nejúčelněji a nejpraktičtěji zařídila domácnost, v čemž by si nejvíce ulehčila práci zejména sama sobě. Detailněji všechny aspekty v této rovině popíši v následujících podkapitolách, které systematicky rozčlením podle jednotlivých místností prvorepublikového bytu. Tato koncepce tak ulehčí celkovou orientaci v diplomové práci. Od celkové organizace půdorysu bytu, přes jeho konkrétní pokoje a hospodářské a komunikační části, včetně konkrétního vnitřního zařízení (nábytek, svítidla, textilie, doplňky) se v závěrečné části dostanu až k rozboru podoby bytu svobodné ženy a svobodného muže, jimž bylo rovněž v meziválečných textech věnováno místo. Pro analýzu příbytku svobodného muže ještě použiji časopis *Gentleman: revue moderního muže* (1924 – 1930), kde pro to lze získat potřebné informace.

---

²² ARIÈS, Philippe, ed. et al. *A history of private life 5: Riddles of identity in modern times*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-39979-X.

Součástí práce budou i obrazové přílohy, které se mi v rámci tématu prvorepublikové kultury pro dokreslení situace jeví nejen jako nezbytné, ale také nesporně zajímavé a mnohdy dokáží lépe ilustrovat daný jev či věc než příliš popisný text.

1. POSTAVENÍ ŽEN VE SPOLEČNOSTI PRVNÍ REPUBLIKY

Živnou půdou pro postupnou změnu postavení ženy ve společnosti se stala zejména druhá polovina 19. století, výrazněji pak přelom století 19. a 20. V souvislosti se vznikem industriální společnosti se žena stávala větší pracovní i intelektuální silou, a díky společenským i ekonomickým změnám se aktivněji snažila o vyrovnání svých možností s muži. Z těchto předpokladů vyrůstala emancipační úsilí, která se snažila zasadit o změny v rovině politické, právní a morální.²³ Ke zúročení těchto usilovných snah o vyšší ženské studium, o zrušení celibátu učitelek, o aktivní volební právo žen, o změny v jejich právním postavení v manželství, rodině a zaměstnání, mělo dojít se vznikem první Československé republiky.²⁴ Součástí Washingtonské deklarace z roku 1918 se stal i výrok: „*Ženy budou postaveny politicky, sociálně i kulturně na roveň mužů,*“ což potvrdila i ústava schválená Národním shromážděním 29. února 1920.²⁵

Bezpochyby se ústava nového demokratického státu stala významně pokrokovou, zaručující ženám formální rovnoprávnost, nicméně po praktické stránce běžného života se ke svým demokratickým proklamacím ještě dlouho propracovávala.²⁶ Ačkoli se ženám otevřely nové možnosti vzdělání a podařilo se jim proniknout do oborů a zaměstnání, ve kterých se dříve uplatňovali výhradně jen muži, projevům pohlavní diferenciaci ve veřejné sféře se nezamezilo. Po právní stránce tedy omezení žen na politickém a společensko-ekonomickém životě po roce 1918 přestávalo být legitimní, nicméně jak píše Hubert Guzik, sledující tuto problematiku z hlediska architektury a bydlení: „*(...) genderové stereotypy dále přetrvávaly jako součást kapitalistického trhu práce, ba dokonce byly do tohoto trhu často teprve integrovány současně se vstupem žen do profesí pro ně nově otevřených.*“²⁷ Jako příklad takové situace může posloužit právě povolání architektky, které patřilo mezi ženské profese, jimž se v této době otevřely brány vysokých škol. Dobové příručky dívkám při volbě povolání doporučovaly, aby byly obezřetné, zejména v ohledu na fyzickou náročnost vybrané práce. Jejich autoři totiž řadili architektonická zaměstnání mezi taková, která vyžadovala větší fyzickou námahu.²⁸ Nepopřela to ani první česká inženýrka architektury Milada Petříková –

---

²³ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 28.

²⁴ Tamtéž. s. 59.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 464.

²⁶ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 51.

²⁷ GUZIK, Hubert. *Jak projít uchem jehly?* s. 426.

²⁸ Tamtéž. s. 428.

Pavlíková (1895 – 1985), když deklarovala tělesnou zdatnost jako nutnou vlastnost k vykonávání tohoto povolání.²⁹

Ovšem bylo by mylné domnívat se, že by začaly být ženy občansky aktivní až s příchodem nového samostatného státu. Z iniciativy samotných žen vznikaly již v 19. století ženské spolky, první dívčí školy a ženské časopisy, jejichž činnost mohla samozřejmě pokračovat i po první světové válce.³⁰ Druhá polovina devatenáctého věku se nesla ve znamení debat a úvah o ženském vzdělání a rovnocennosti. Probouzení ženského hnutí v této době podnítil Vojta Náprstek (1826 – 1894), kladoucí hlavní důraz na výchovu a vzdělání ženy, která by na ně získala čas ušetřením domácí práce díky rozšíření nové moderní techniky do domácnosti.³¹ Na Náprstkův podnět začala od šedesátých let 19. století vznikat řada spolků, usilujících o ženskou emancipaci a o rozšíření pracovních příležitostí pro ženy. S tím souvisel i začátek veřejného vystupování řady nových spisovatelek a publicistek, zasazujících se o rozšiřování ženského vyššího školství, z nichž se právě mohly rekrutovat ony zakladatelky ženských spolků. Jmenovitě lze uvést například Karolínu Světlou (1830 – 1899) a Žofii Podlipskou (1833 – 1897) a jejich *Ženský výrobní spolek český* (1871),³² který se zasloužil o vznik dívčí obchodní a průmyslové školy nejen v Praze, ale i v Brně a dalších městech, až jich české území na přelomu 19. a 20. století čítalo kolem dvaceti. Od osmdesátých let měly dívky k dispozici i hospodyňské školy, které jim měly poskytnout dostatečné praktické znalosti pro jejich budoucí roli hospodyně, manželky a matky. Do konce století již existovaly čtyři tyto školy.³³

Na cestě k prosazení ženského vysokoškolského vzdělání nelze opominout Elišku Krásnohorskou (1847 – 1926) a její soukromé ženské gymnázium *Minerva* v Praze (1890), první svého druhu ve středu Evropy, které mělo jeho studentky připravit na univerzitní vzdělání. První posluchačku z *Minervy* přijala roku 1897 filozofická fakulta, lékařská fakulta tak učinila roku 1900.³⁴ Absolventky *Minervy* musely do roku 1907 skládat maturitu externě na chlapeckém gymnáziu, s rokem 1908 získala *Minerva* právo veřejnosti a vlastní maturity. Nicméně gymnazistky opouštěly ústav s předurčením k osamělosti (než došlo k pozdějšímu

---

²⁹ PETŘÍKOVÁ – PAVLÍKOVÁ, Milada. Architektka – inženýrka. In LANCOVÁ, Juliana, ed. *Kniha ženských zaměstnání: praktický rádce při volbě povolání dívek*. Praha: Melantrich, 1929. s. 306.

³⁰ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 52.

³¹ Tamtéž. s. 54.

³² Kromě provozování vlastní dívčí obchodní a průmyslové školy a kurzů pro vychovatelky a ošetřovatelky, při něm působila i zprostředkovatelna práce pro ženy. Viz LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 422.

³³ První z nich vznikla v Kroměříži, další ve Stěžerech u Hradce Králové, v Lounech a v Havlíčkově Brodě. Viz NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*. s. 116, 117.

³⁴ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 54 – 56.

prolomení tohoto staropanenského klišé), a živily se jako úřednice, vychovatelky, učitelky atd. Roku 1907 došlo i k otevření dívčího reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí a o rok později mělo dívčí gymnázium i Brno.³⁵ Před rozpadem monarchie mohly v Praze ženy získat akademické vzdělání jen na lékařské a filozofické fakultě, přesto jejich narůstající počet dal za vznik *Spolku akademicky vzdělaných žen* roku 1908, přetransformovaného roku 1922 na *Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen*. Právnická fakulta otevřela své brány dívkám až s příchodem republiky, České vysoké učení technické roku 1920, kde roku 1921 promovala i první inženýrka architektury Milada Petříková – Pavlíková.³⁶

Vedle otázky vzdělání byla pro ženské spolky a jejich aktivistky nesporně důležitá i otázka volebního práva. Centrem takových kulturních a politických aktivit s cílem rozšiřování vzdělání, práva i pracovního uplatnění žen se stal i *Ženský klub český*, založený roku 1903 v Praze Terézou Novákovou, Františkou Plamínkovou (1875 – 1942), Marií Tůmovou (1867 – 1925) a dalšími ženami, za přispění osobností, které zde přednášely, mezi kterými nechyběly Charlotta Masaryková (1850 – 1923) a Alice Masaryková (1879 – 1966) včetně jejich otce a jiných významných osobností.³⁷ V něm posléze mimochodem působila rovněž již výše zmíněná architektka Milada Petříková – Pavlíková, která pro něj zdarma vypracovala roku 1929 (realizace 1931 – 1933) projekt na spolkový dům Ve Smečkách 26 a jeho vybavení.³⁸

Nejen na činnosti *Ženského klubu českého* lze vidět, že při prosazování aktivního volebního práva pro ženy, bylo pro něj a další agitátory nesmírně důležité spolupracovat s vlivnými politiky a s představiteli politických stran, ochotnými ženám nabízet vstup do svých řad, ač jich bylo poskromnu. Do boje za aktivní volební právo se pustila řada aktivistek a budoucích političek, které později zasedly do poslaneckých a senátorských křesel československého meziválečného parlamentu. Jejich úsilí dosáhlo vrcholu mezi léty 1905 – 1907, kdy rakouský volební zákon do říšské rady procházel demokratizací s konečným zavedením všeobecného, rovného a tajného volebního práva do poslanecké sněmovny rakouského parlamentu roku 1907, který ovšem mimo jiné vylučoval z volebního práva ženy.³⁹ To podnítilo úsilí veřejné činitelky Františky Plamínkové, která po přezkoumání

³⁵ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 436 – 438.

³⁶ Tamtéž. s. 442, 443.

³⁷ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*, s. 214, 215.

³⁸ MASNEROVÁ, Jiřina. Vzpomínka na Paní architektku. In *Pražská technika* 1, 2006 [cit. 2015-04-01].

Dostupné z URL: <<http://www.damy-cvut-praha.cz/pro-radost/milada-petrikova-pavlikova/>>;

Více k této stavbě např. *Příběhy domů: Ženský dům ve Smečkách*. Česká televize, 2007 [cit. 2015-04-01].

Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169912707-pribehy-domu/208562269000009-zensky-dum-ve-smeckach/>>.

³⁹ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 460.

právních norem ve volebním řádu z roku 1861 došla ke zjištění, že v něm obsažené formulace sice vylučují ženám právo volit, ale že jim výslovně neupírají pasivní volební právo. S pomocí *Výboru pro volební právo žen*, založeném roku 1905, se začala vyvíjet kampaň s cílem ženské kandidatury na poslanecká místa ve volbách do zemského sněmu roku 1908. Celkem kandidovaly tři, ovšem neúspěšně. Úspěšnější byly volby do českého zemského sněmu roku 1912, kdy byla poprvé v historii zvolena poslankyní žena - Božena Viková – Kunětická (1862 – 1934),⁴⁰ která ovšem nakonec do budovy sněmu nebyla vpuštěna.⁴¹ Velmi pozvolna se společnost začala smiřovat s účastí žen na politickém životě, počal se vytvářet ideál budoucí političky. V dobovém nazírání na poslání ženy stále přetrvával názor, že se má především starat o domácnost, výchovu dětí, už se ale počítalo i s výkonem některých profesí: učitelky, lékařky, sociální pracovnice. Samozřejmě i v politice měla žena zúročit své „přirozené“ vlastnosti – hájit práva slabších, a především snažit se prosazovat ekonomické, sociální a politické požadavky žen.⁴²

Díky uzákonění volebního práva pro všechny občany po vzniku Československé republiky byl ukončen tento několik desítek let trvající zápas o rovná volební práva, čímž bylo umožněno ženám volit a být voleny. To jim umožňovalo vstoupit do všech zastupitelských sborů včetně parlamentu, o což usilovaly hned během prvních voleb v červnu roku 1919, aby mohly hájit zájmy žen. Ovšem při prvním zasedání Revolučního národního shromáždění v listopadu roku 1918 již bylo přítomno celkem deset žen – tři úřednice, dvě dělnice, dvě spisovatelky, jedna rolnice, jedna středoškolská učitelka, a poslední se odkázala na status manžela. Všechny zde však byly jako příslušnice své politické frakce, hájící její zájmy, samostatně mít ženy svůj klub mít nemohly. V odpovědnosti za svoji práci se však od sebe vzájemně nelišily a ukázalo se to především v jejich návrzích o zlepšování péče o matky a dětí, v požadavcích na vzdělání, v boji proti prostituci a alkoholismu apod. Jedním z přijatých zákonů v meziválečné době byl zákon o osmihodinové pracovní době, který obsahoval některá ustanovení, jež měla chránit ženu více než muže. Například zakazoval noční práci žen v podzemí, omezoval délku pracovní doby ženám mladším osmnácti let a zkracoval pracovní den v sobotu. Poslední den pracovního týdne měly ženy v továrnách ukončit ve 14 hodin, aby měly čas na domácí práce. Upravila se také pracovní doba a odpočinek domácího služebnictva – v zaměstnání, které vykonávaly především ženy.⁴³

---

⁴⁰ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 57.

⁴¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 270.

⁴² LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 463, 464.

⁴³ Tamtéž. s. 464 – 466.

Ač se přítomnost žen v politice stala faktickou realitou, určitá část společnosti se s ní nesžila a usuzovala, že se činnost tohoto druhu pro ženy nehodí. Svou autoritu v politice si političky a aktivistky emancipačního hnutí nedokázaly v plné míře obhájit, neměly totiž dostatečné zkušenosti s tím, jak se udržuje politická moc a především se nemohly opřít o širší zastoupení v politických strukturách. Příslušnice liberální, sociálně demokratické a komunistické strany se shodovaly v nazírání na parlamentní činnost žen jakožto důležitou záštitu a ochranu ženských práv a zájmů, avšak ve způsobu dosažení rovnoprávnosti obou pohlaví se lišily. Komunistická strana tuto rovnoprávnost ztotožňovala s celkovou změnou společenského uspořádání. Při politických stranách existovaly i ženské odbory a partajní periodika. Členkami politických stran mohly být i příslušnice liberálních spolků, a to především v případě strany národně socialistické, národně demokratické, agrární, i sociálně demokratické. Vrcholovou ženskou organizací liberálního směru byla *Ženská národní rada*, založená roku 1923.⁴⁴ Organizace se vyhraňovala jako politicky neutrální, to ovšem nevyklučovalo, aby její členky individuálně nemohly být v jednotlivých politických stranách. Jejimi prvními členy se staly dva aktivní ženské spolky – *Ženský klub český* a *Výbor pro volební právo žen*, postupně se přidávaly další a další spolky. *Ženská národní rada* se rovněž pokoušela zasazovat o zlepšení postavení žen v podmínkách první Československé republiky, a to zejména ve věci hospodářské nerovnoprávnosti žen.⁴⁵

Co se týče počtu žen v Národním shromáždění během meziválečného období (tedy mezi léty 1920 až 1939), zasedlo v něm celkem 42 žen. Nejvíce křesel zaujaly v tomto období ve sněmovně i v senátu členky Komunistické strany Československa.⁴⁶ Jejich klíčovými tématy se zejména v poslanecké sněmovně stalo rodinné právo a interrupce. Marně vynakládaly úsilí o dovedení rovnoprávnosti žen a mužů do úplných důsledků. Nový československý stát převzal úpravu rodinného práva stanovenou v rakouském občanském zákoníku z roku 1811, která obsahovala podřízenost manželky manželovi, uznávala otcovskou moc, diskriminovala mimomanželské děti a neumožňovala rozluky manželství katolíků.⁴⁷ Během první republiky se nepodařilo dojít ani k revizi manželského a rodinného práva, natož k jeho úplné reformě. Ovšem samotné volání po reformě manželského práva brzy po vzniku republiky vyústilo přijetím novely Národním shromážděním v květnu roku 1919. Novela uzákonila rozluky manželství z jasně stanovených důvodů: tři roky žaláře, úmyslné opuštění partnera, úklady o život, zlé nakládání a ublížení na těle, zhýralý život, duševní

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 468, 469.

⁴⁵ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. s. 60 – 62.

⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 473.

⁴⁷ Tamtéž. s. 475, 476.

poruchy, hluboký rozvrat a vzájemný nepřekonatelný odpor. Tato úprava se setkala s nevolí katolického tábora, který však nezamezil stále narůstajícímu počtu rozluk manželství.⁴⁸ Kriticky katolický proud nazíral i na zcivilnění sňatku, varoval před úpadkem manželského a rodinného života. Rovněž i zrovnoprávnění žen pokládal za nešťastné a považoval je za příčinu ženina odcizení se rodinnému životu. Co se týče uzavírání sňatku, mohl být tedy buď civilní nebo církevní, tvořily ho ohlášky a slavnostní projevení manželského souhlasu. V případě civilního sňatku byly ohlášky nahrazeny úřední deskou příslušného správního úřadu. Dvacátá léta znesnadnila ženám poměry k uzavírání sňatku, válečné důsledky se totiž odrazily i po demografické stránce – počet žen v Československu o více jak čtyři sta tisíc převažoval počet mužů. Nejvíce totiž ubylo mužů ve věku 25 – 39 let. Do začátku třicátých let se situace vyrovnala. Za ideální dobu pro vdavky byl považován věk mezi osmnácti a dvaceti pěti lety, manžel měl být o šest až dvanáct let starší. Porod měla žena absolvovat do třiceti let.⁴⁹

Co se týče záležitosti interrupce, ona sama i pokus o ni zůstaly stále trestnými (stát převzal trestní zákoník z roku 1852, kde byla interrupce trestána vysokými tresty), ač se většina poslankyň zasazovala o její liberálnější právní úpravy. Postup politických stran se po každých volbách stával trnem v oku ženských organizací, zejména *Ženské národní rady* a *Výboru pro volební právo žen*, nicméně ani jedna z nich nesáhla po radikálnějším řešení situace. *Ženská národní rada* dokonce odmítla návrh vytvořit nezávislou ženskou kandidátku, s argumentem, že se netouží postavit proti muži, nýbrž vedle něj, z čehož vyplývá, že se ústavní zrovnoprávnění obou pohlaví obecně nepřeneslo do myšlení a konání institucí, organizací i jednotlivců. Jestliže ženy projevíly zájem o veřejnou činnost, upřednostňovaly spíše práci ve spolcích, která se lépe slučovala s rodinnými závazky, s profesní aktivitou nebo s obojím. Zejména vysokoškolsky vzdělané ženy dávaly před politikou přednost svému zaměstnání, popřípadě činnosti ve stavovských organizacích.⁵⁰

Aby se mohla moderní prvorepubliková žena plně věnovat povolání, společenským a jiným aktivitám (i sportu), a především manželovi a dětem, začalo hrát důležitou roli obstarání domácnosti v co nejkratším čase, jak to ostatně odráží i sama dobová publicistika. Zohledňován byl čas, námaha a náklady - předpoklady pro racionalizaci organizace domácnosti a jejího funkčního uspořádání. Důležitým se stal i odpočinek, kterého si moderní žena měla dopřát alespoň osm dní v roce. Jestliže nemohla docílit tohoto požadavku, měla

---

⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 125.

⁴⁹ Tamtéž. s. 110.

⁵⁰ Tamtéž. s. 446, 477.

alespoň v létě najmout domácí pomocníci, aby si mohla oddechnout od svých povinností. Služebných v domácnostech ale navzdory růstu ženské zaměstnanosti ubývalo, bylo tedy nutné plánovat a organizovat čas. S tím přicházela i zvětšující se nabídka domácích spotřebičů a nejrůznějších vymožeností, pro většinu domácností ovšem byla rozhodující jejich cena. Na hospodyňku se více začali zaměřovat poskytovatelé nejrůznějšího zboží, ale i národohospodářská osvěta, která se ji snažila získat pro podporu československého hospodářství. Válkou a poválečnou krizí nabyté zkušenosti v šetrném zacházení s penězi měla hospodyňka dále zúročit během hospodářské krize, kdy bylo jejího umu vyjít s mimem financí nejvíce ceněno. Pro ženu práce nikdy nekončila, zvláště na venkově, kde vesnické ženy, kterým moc volných chvil nezbývalo, byly prací často přetíženy. Na stránkách meziválečných ženských časopisů či příruček se ženy mohly dočíst, jak zvládnout všechny úkoly v domácnosti za použití technických novinek a jak docílit oné racionalizace práce. K dosažení zefektivnění práce v domácnosti bylo nezbytné i vzdělání žen, na což ženská periodika kladla rovněž důraz, dobrá hospodyně totiž byla zárukou spokojeného soužití muže a ženy v rodině.⁵¹ Aspekty správného hospodaření žen v účelně zařízené domácnosti se promítly do nového funkcionalistického pojetí architektury a bydlení a vzájemně se ovlivňovaly, což bude předmětem následujících kapitol.

---

⁵¹ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 316 – 318.

2. OBECNÁ SITUACE MEZIVÁLEČNÉHO BYDLENÍ

Změny, které přinesl vznik Československé republiky, se, jak známo, netýkaly jen sféry politické a hospodářské, ale zasáhly rovněž i do oblasti sociální. Bylo třeba vybudovat nejen veřejné budovy pro nově vzniklé státní instituce, ale také navázat na válkou přerušenu výstavbu obytných domů, s čímž souvisel i poválečný příliv venkovského obyvatelstva do měst.⁵²

Po první světové válce ovšem bylo nutno se vypořádat s bytovou krizí, doprovázenou nedostatkem stavebního materiálu, inflací a zatím neustálenou měnou. V souvislosti s vzrůstajícími náklady na stavbu rodinných a bytových domů si jejich realizování zatím nemohli dovolit soukromníci ani obce. Do této situace tedy v prvních letech po válce musel zasáhnout stát a učinil tak zákonem o stavebním ruchu č. 281/1919 Sb. z. a n., jenž podporoval stavbu obytných domů způsobem státní záruky.⁵³ Co se týče rozsahu bytové výstavby se státní podporou, bylo v letech 1919 – 1924 dle statistických údajů na území Československé republiky postaveno 4 296 domů s nájemními byty a 24 289 rodinných domů, v nichž bylo dohromady 67 605 bytů. Na jejich stavbě se podílela družstva,⁵⁴ obce i soukromníci. V nájemných domech se nejčastěji stavěly byty o třech místnostech (včetně kuchyně), dále o dvou, čtyřech a více místnostech. Jednopokojových bytů bylo v této době poměrně málo, jejich budování přišlo až ve třicátých letech v době hospodářské krize. V případě rodinných domků byla jejich situace obdobná – nejvíce bylo domů s jedním bytem o třech místnostech, poměrně časté byly také domy s dvěma byty o dvou či třech pokojích. Mezi soukromé stavebníky nejčastěji patřili dělníci, samostatně hospodařící zemědělci a železničáři. Zaměstnanci státní správy a veřejných služeb dávali přednost domům s většími byty, zatímco živnostníci a dělníci si stavěli byty o dvou místnostech – kuchyně a pokoj.⁵⁵

Dokud nedošlo k překonání poválečné hospodářské deprese, výstavba pro nedostatek financí probíhala pomalým tempem. V Praze se v chudších čtvrtích stále bydlelo v pavlačových domech⁵⁶ s jedním nebo dvěma záchody na poschodí a v bytech právě o jedné

⁵² KRATOCHVÍL, Petr (a kol.). Budování státu a meziválečná moderní architektura (1918 – 1938). s. 625.

⁵³ NOVOTNÁ, Dana. Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky. s. 9.

⁵⁴ Bytová družstva se začala prosazovat od počátku 20. století, po roce 1918 se stala protiváhou soukromého sektoru podnikání. Viz JANÁK, Pavel. Sto let obytného domu nájemného v Praze. In JANÁK, Pavel. *Obrysy doby*. Praha: Arbor vitae, 2009. ISBN 978-80-87164-02-0. s. 180.

⁵⁵ NOVOTNÁ, Dana. Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky. s. 10.

⁵⁶ Velké většině pavlačových či činžovních domů dalo za vznik 19. století a posléze první polovina 20. století. Pavlačový typ domu byl vřídčím typem po celou druhou třetinu 19. století, jehož dispozice se měnila v poslední třetině 19. století, a to v souvislosti s proměnou vytápění a vaření v obytných kuchyních a s proměnou hygienických zařízení. Viz RYKL, Michael. Bydlení v nájemném domě 19. století: Co o něm prozrazují stavební plány. In DULLA, Matúš a kol. *Kapitoly z historie bydlení*. s. 115 – 134.

či dvou místnostech. Byty se stavěly především v nových okrajových čtvrtích, dovolit si je ovšem mohly ve většině případů jen střední vrstvy, jak již bylo výše zmíněno. K pozvolnému zlepšování stavebního ruchu pomohlo konkrétně v Praze například to, že město získalo díky pozemkové reformě lomy v Hostivaři a Střešovicích, a také cihelnu a vápenku v Dejvicích a Jinonicích. Nejprve se začalo stavět v Holešovicích a Vysočanech, dále v Dejvicích, Radlicích, Jinonicích a Motole.⁵⁷

Vedle vznikajících okrajových čtvrtí s činžovními domy o malých bytech (dosažitelné pro sociálně slabší vrstvy), byly projektovány kolonie rodinných domků a vil, a to od těch skromnějších až po finančně náročnější a ve své době luxusní vilové čtvrti.⁵⁸ Za vzor takové exkluzivní čtvrti pro toto období mohla být předními architektky, dokonce i jednou architektkou navržená vilová osada Na Babě v Praze 6 (dokončena 1932).⁵⁹ Starším projektem, určeným také k obývání movitějšími, byla vilová čtvrť Ořechovka, dostavěná v roce 1929. K dalším významným projektům patřila již na počátku dvacátých let systematická výstavba činžovních domů a vil v Dejvicích, typickým sídlištěm rodinných domků s nejmenší náročností se stal příhodně nazvaný Spořilov (budovaný v letech 1925 – 1929).⁶⁰ Jako pomyslné dvojčete Spořilova vzniklo koncem dvacátých let Zahradní Město s podobným symetrickým rozvrhem.⁶¹

Druhá polovina dvacátých let se nenesla ve znamení stavební aktivity jen v Praze, ale i v jiných městech Československé republiky, jako byl například Hradec Králové, Brno, Zlín nebo Bratislava. Stavěly se veřejné budovy, zdravotní zařízení, obchodní domy, kavárny, průmyslové stavby, rovněž obytné domy a jiné stavby, na jejichž podobu mělo zásadní vliv působení významných architektů v daném regionu (jako tomu bylo například v případě Josefa Gočára (1880 – 1945) v Hradci Králové nebo Jiřího Krohy (1893 – 1974) v Brně a dalších, ale to by bylo předmětem jiného směru bádání).⁶² Stejně jako v Praze se rozvíjely i v hlavním zemském městě Moravy stavby veřejného zájmu i obytné bloky a kolonie domků, jmenovitě mezi Veveřím a Lužánkami, v Králově Poli, Černých Polích a Masarykově čtvrti. Pro Brno nebylo ani tak příznačné rozšiřování městské aglomerace, jako spíše vyplňování

---

⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). 1. díl. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. s. 288.

⁵⁸ Tamtéž. s. 292.

⁵⁹ Více k historii a zástavbě Baby viz např.: ŠENBERGER, Tomáš – ŠLAPETA, Vladimír – ULRICH, Petr. *Osada Baba: plány a modely*. Praha, 2000. ISBN 80-01-02282-X; TEMPL, Stephan. *Baba: osada Svazu československého díla*. Praha, 2000. ISBN 80-901562-4-X.

⁶⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). 1. díl. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. s. 292.

⁶¹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu*. s. 171.

⁶² ČERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. 3. vyd. Praha: Idea servis, 2002. ISBN 80-85970-41-4. s. 163, 164.

nezastavených míst.⁶³ Je nutné zmínit se také o brněnské výstavní vilové kolonii Nový dům, která byla předchůdkyní pražské Baby, veřejnost ji mohla vidět již v roce 1928. I zde se uplatnily plány místních architektů na individuální rodinné bydlení, prvoplánového požadavku na úsporné dispozice domů se drželi nakonec jen někteří z nich, ostatní se spíše soustředili na ukázkou nových konstrukčních a materiálových možností. Bohužel se na podobě této výstavby podepsala doba komunismu, většina domů byla později necitlivě přestavěna.⁶⁴ Osvobození od Vídně a rozmach svébytného brněnského funkcionalismu se odrazilo v architektuře Brna jako takového. Městská správa se zde podobně jako v hlavním městě snažila řešit problémy bydlení sociálně slabých, především přibývaly rodinné domky včetně řadových. Stejně jako v Praze se v Brně hospodářská krize třicátých let zasloužila o rozšíření primitivních až bídnych nouzových dělnických kolonií.⁶⁵

Ve sledovaném období se řešily otázky správného a moderního bydlení v domech rodinných a činžovních, jak bude zřejmé z následujících odstavců, nicméně se v této době zrodila v hlavách levicových příznivců i myšlenka kolektivního bydlení dle vzoru ruských konstruktivistů. Realizace se kolektivní dům, kde se tedy měla větší část života rodin odehrávat ve společných prostorách, dočkal až po druhé světové válce, ale zcela se neosvědčil.⁶⁶ Ke skutečnému provedení tohoto experimentu došlo v průběhu padesátých a šedesátých let v Litvínově, Zlíně a Českých Budějovicích.⁶⁷ Nadšeným příznivcem kolektivních domů byl kupříkladu Karel Teige (1900 – 1951),⁶⁸ který se snažil poukázat na růst ženské zaměstnanosti a tím pádem potřebě ženy více osvobodit od domácích prací. Utvořením nového typu bydlení – kolektivního domu, kde by byly společné jídelny, prádelny, jesle apod., by došlo k uspokojení této potřeby.⁶⁹

Zatím byla řeč většinou o prvorepublikové produkci nových bytů a domů, v jejichž realizaci bylo obecně nepřijatelnější, pokud bylo řešení stavby i jejího vnitřního zařízení svěřeno do péče jednomu architektovi. To se však mohlo podařit u již zmíněných

---

⁶³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). 1. díl. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. s. 295.

⁶⁴ ROSA, Martin. Meziválečné výstavy soudobého bydlení. In *Archiweb.cz*, 24. 10. 2006 [cit. 2015-03-02]. URL: <<http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2283&type=10>>.

⁶⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). 3. díl. O přežití a o život (1936-1938)*. s. 113, 114.

⁶⁶ ČERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. s. 164.

⁶⁷ Koldům. In *Slavné stavby, 2007 – 2015* [cit. 2015-04-24]. URL: <<http://slavnestavby.cz/?i=3327/koldum>>.

⁶⁸ Karel Teige byl český spisovatel, kritik, publicista, redaktor, malíř, teoretik výtvarného umění a architektury, vůdčí představitel avantgardního uměleckého sdružení *Devětsil*. Viz Karel Teige. In *Archiweb.cz*, 1997 – 2015. [cit. 2015-05-17]. URL: <<http://www.archiweb.cz/karel-teige>>.

⁶⁹ ŠVÁCHA, Rostislav. Teige jako inspirátor moderní architektury – Teige jako stavebník. In SRP, Karel. *Karel Teige 1900-1951 : Dům U kamenného zvonu, 15. února – 1. května 1994*. Praha, 1994. ISBN 80-7010-027-3. s. 87.

meziválečných výstav bydlení v Praze a Brně, nebo u samostatných vil - dnes proslulých jako například Müllerova vila v Praze či vila Tugendhat v Brně, či u jiných rodinných a vilových domů, jejichž stavebník disponoval dostatečnými finančními prostředky k jejich uskutečnění a provozu. Nicméně podoba rodinných domů a bytů v jiných městech mohla mít různou architektonickou úroveň, která nemusela odrážet preference a postavení stavebníka, ale mohly se na ní projevit spíše místní poměry.⁷⁰ Setkáme se například i s vícepodlažními vilami, kde se v dolních patrech mohly nacházet bytové jednotky pro nájemníky, které měly pomáhat vydělávat na splátky úvěru.⁷¹ Vyšší patra domu pak náležela bytu majitele.⁷²

Proto je třeba brát v potaz především to, že nedílná součást obyvatelstva žila v domech či bytech ne nově postavených. Takovým mohlo být vyčítáno, že ač žijí životem dvacátého století, tak „*bydlí setrvačně v bytech o 50 let starších (...)*“ a je jim tak „*milejší byt nepohodlný a nevyhovující.*“⁷³ Doboví architekti a teoretikové si byli této situace dobře vědomi a snažili se prostřednictvím nových zásad zlepšit hygienickou a praktickou stránku bydlení. Poměry bydlení se však nestaly ještě zcela ideální, nové zásady architektury nebyly všeobecně uplatňovány, nezamezilo se například budování hygienicky závadných uzavřených bloků u nájemných domů. Nicméně poválečný stavební ruch přinesl do jejich budování různé vymoženosti, jako byly osobní výtahy, výtahy na uhlí a prádlo aj.⁷⁴

Za samozřejmý ideál pohodlného a zdravého bydlení bylo považováno bydlení ve vlastním rodinném domě, na rozdíl od bytů ve starších domech, kde toho jejich obyvatelé na dispozici a zařízení moc změnit nemohli a kde nejprve bylo třeba vše řádně upravit, poté vhodným způsobem rozmístit nábytek atd.,⁷⁵ aby zdravé a účelné bydlení nebylo jen výsadou majetných, nýbrž všech.⁷⁶ Dle některých autorů a jejich názorů z dvacátých let se toho mělo dosáhnout díky standartizované výrobě domů i vnitřního zařízení, jež by přinesla levnější ceny, a tím pádem jejich větší dostupnost. Později se ovšem ukázalo, že se deklarovaných zásad moderních bytových interiérů dokázala držet spíše společenská elita, zejména v době ekonomické krize. Tento problém přisuzovali levicově orientovaní představitelé avantgardy

---

⁷⁰ NOVOTNÁ, Dana. Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky. s. 10.

⁷¹ Jako tomu mohlo být v případě dvoupodlažního řadového domu z roku 1928 v Jičíně, který si nechal postavit vrchní rada, nepochybně dobře situovaný. Ve spodním patře domu se nacházely dva menší nájemní byty. Viz NOVOTNÁ, Dana. Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky. s. 10.

⁷² Dalším příkladem může být malá činžovní vila od Josefa Kranze v Brně. Přízemí a první patro bylo rovněž určeno nájemným bytovým jednotkám, druhé a třetí patro zaujímal byt majitele. Viz Malá činžovní vila. In *Slavné stavby, 2007 – 2015* [cit. 2015-03-09]. URL: <<http://www.slavnestavby.cz/?i=2388/mala-cinzovni-vila>>.

⁷³ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. Praha: Družstevní práce, 1931. s. 11.

⁷⁴ Tamtéž. s. 24.

⁷⁵ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka: souhrn nauk, pokynů a předpisů ke správnému a úspornému vedení domácnosti a návod, jak si může hospodyňka svou námáhavou a zpravidla neutěšenou práci neobyčejně ulehčit*. Díl 1. Praha: F. Strnadel, 1927. s. 12, 13.

⁷⁶ HANZELKA, Vernant. *Jak bydlet*. Brno: V. Hanzelka, 1932. s. 8.

především kapitalistickému systému výroby (obecně byl pro třicátá léta typický příklon k levicovým řešením společenských problémů, zvláště kvůli ekonomické krizi).⁷⁷ Nicméně to nebylo důvodem se těmto otázkám nevěnovat, spíše naopak – propagaci prakticky zařízeného obydlí a dodržování zásad moderního bydlení,⁷⁸ se nevyhýbaly ani texty z let třicátých, jak již bylo předestřeno, protože „by bylo dobře, kdyby alespoň se bydlelo rozumně.“⁷⁹ Těchto a podobných zásad se mělo samozřejmě dodržovat i v mládeneckých bytech a bytech samostatných žen, jež rovněž byly brány na zřetel.⁸⁰

V obsahu meziválečných textů bývá poměrně často skloňován pojem „převrat v bydlení“.⁸¹ Pohledem dobového diskurzu mělo jít o reformu bydlení přechodem od parádního interiéru přeplněného „různým antikvariátním haraburdím“⁸² k interiéru vzdušnému, prosvětlenému a jednoduchému, ve kterém dají moderní lidé „přednost příjemnému pohodlí účelnosti před falešným dekorem a luxem.“⁸³ Obydlí v moderním pojetí tedy nemělo být odrazem určité sebe prezentace, ale mělo pracovat jako dokonale fungující stroj, jehož měřítkem se stal člověk. Hlavní grós tedy tkvělo v racionalizaci bydlení a v praktickém účelném a funkčním uspořádání bytu. Jan E. Koula přisuzoval přední roli se započítáním tohoto trendu hlavně ženám, kterým díky tomu mohla odpadnout přebytečná neproduktivní práce, a to nejenom v prostoru kuchyně. Tudíž se pak nemusely živit jen vedením domácnosti a mohly věnovat více dětem, sobě nebo popřípadě výdělečné práci.⁸⁴ K tomuto programu moderní architektury, jež vedl k osvobození ženy od zbytečných prací v domácnosti, se mimo jiné přihlásila i architektka Hana Kučerová – Závěská, která to potvrdila svým výrokem o tom, že „právě ženy se svými zkušenostmi by mohly tento obor přesně a do důsledku promyslet.“⁸⁵ Do takto nově pojaté bytové kultury se, jak můžeme vidět, bezprostředně odrazily i aktuální proměny v chápání role ženy v moderní společnosti,⁸⁶ což je

⁷⁷ PEČINKOVÁ, Pavla. Ve stínu utopií (1918 – 1945). s. 218, 219.

⁷⁸ Např. HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky*. Olomouc: Index, 1935.; JANÁK, Pavel. Jak žít ve starém bytě? Život se změnil, změňte jeho půdorys! In *Žijeme I*, 1931, s. 266 – 267.

⁷⁹ ŽÁK, Ladislav. Jak bydlíme? In *Žijeme I*, 1931, s. 20.

⁸⁰ Např. MOLLENDÁ, Miloš. Praktická legenda garçonního příbytku. In *Gentleman: revue moderního muže III*, 1926, č. 9, s. 206 – 207.; PAVLÍKOVÁ – PETŘÍKOVÁ, Milada. Byt samostatné ženy. In *Jak bydlet: cyklus přednášek, pořádaných Ženskou národní radou, odborem Zjednodušení práce v domácnosti*. Praha: Orbis, 1930. s. 17 – 26.; aj.

⁸¹ Např. HERAIN, Karel. Převrat v bydlení. In *Bytová kultura I*, 1924 – 1925, s. 133 – 135.

⁸² VANĚK, Jan. *Bytová kultura II*, 1934, č. 1, s. 19.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 13.

⁸⁵ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Anketa na téma ženská zaměstnání. In *Eva: časopis vzdělané ženy I*, 1928 – 1929, č. 3, s. 21.

⁸⁶ PEČINKOVÁ, Pavla. Ve stínu utopií (1918 – 1945). s. 215.

možné pozorovat i na příznačných názvech různých publikací či statí.⁸⁷ Pakliže se hlouběji zaměříme na rozbor dobových textů a jejich obsah, zjistíme, že ženské pole tvorby stále spíše vrhají do domácnosti - do neveřejného prostoru. Ve stínu odpoutání se od minulosti a ve světle vycházejících možností ženského zaměstnání, český feminismus prvorepublikové doby tento stereotyp rozdělení práce na ženskou – domácí a mužskou – veřejnou sféru vědomě podporoval.⁸⁸ Nicméně je třeba brát v potaz účast a podíl žen na diskuzi o bydlení, jež byly meziválečnou dobou považované za emancipační úspěch, stejně jako širší možnosti vzdělání. O jaké vzdělání a jeho následném uplatnění šlo zejména v ženských zaměstnáních, díky kterým se mohly ženy právě na oné dobové diskuzi podílet, se pokusím objasnit v následující kapitole.

---

⁸⁷ Např. HALABALA, Jindřich. Rozhodnou ženy. In *Žijeme I*, 1931, s. 29; TAUT, Bruno. Nechť Pomohou ženy! In *Bytová kultura I*, 1924 – 1925, s. 49 – 50; TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti*. 5. vyd. Praha: Orbis, 1926; a další.

⁸⁸ GUZIK, Hubert. Jak projít uchem jehly? s. 433.

3. ŽENA JAKO TVŮRKYNĚ MODERNÍ DOMÁCNOSTI

3.1. Vstup „ženy jako tvůrce moderní domácnosti“ do veřejného prostoru

Proměna tradiční dělby práce v důsledku nasazení mužů během první světové války znamenala nutnost realizace žen v některých odvětvích do té doby ryze mužských. Jednalo se například o učitelky, které byly přijímány na uprázdněná místa po mužích, ovšem neplatilo to o úřednických místech všeho druhu, jež ženy mohly zastávat ještě před první světovou válkou, a to především díky rozvoji dívčího vyššího vzdělání, které v prvním desetiletí dvacátého století již nebylo neobvyklé. Nicméně ještě po dlouhou dobu od přelomu století bylo ženské odborné vzdělání chápáno jako pomůcka k překlenutí období po ukončení školy a manželstvím. Kvalifikovaná profese ženy znamenala jistou alternativu k manželství, určitou pojistku, případně byla možností ekonomického přilepšení. Takže pokud ženy ještě před první světovou válkou pronikly do všech profesí, v mnohých případech je po uzavření sňatku zase opouštěly a výjimkou nebylo ani období první republiky.⁸⁹ Ovšem nepochybně se ženská práce postupně v meziválečném období dobývala do veřejného prostoru – škol, výstav, dílenských prodejen, na umělecký trh i do vycházejícího tisku. Již nebylo pochyb o její přítomnosti ve veřejném prostoru, v dobovém diskurzu umění i umělecké kritiky, ač ještě nemusela být postavena na stejnou roveň práce mužské. Ruku v ruce se vstupem umělkyně do veřejného prostoru tam totiž vcházela i role žen jako mecenášek, klientek a spotřebitelek – a to především v oblasti bytové kultury a módy.⁹⁰

Nezastupitelnou úlohu hrála žena v rámci zvelebování domácnosti, tedy sféře, kde se pohybovala a „tvořila“ především ona. Tehdy měla přijmout svou plnou zodpovědnost a docílit převychování samy sebe dle modelu funkcionalistické jednoduchosti a účelnosti, z čehož vyplývá, že plnila spíše roli „*poučené diletantky na poli bytové kultury než profesionální umělkyně*.“⁹¹ Nicméně se s ženou a její úlohou „tvůrkyně“ počítalo, dokládá to spis architekta Bruna Tauta (1880 – 1938).⁹² Samotný název publikace je výmluvný: *Nové bydlení: Žena jako tvůrce*. Hned po otevření knihy mohl čtenář vidět, že autor určil *Nové bydlení* především do rukou žen, neboť právě ony byly „*vlastními tvůrkyněmi domova a*

⁸⁹ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 426, 427.

⁹⁰ PACHMANOVÁ, Martina. *Zrození umělkyně z pěny limonády*. s. 77, 78.

⁹¹ Tamtéž. s. 95.

⁹² Bruno Taut byl německým architektem, mezi léty 1921 až 1923 působil jako městský architekt Magdeburgu, později se zasadil o rozvoj několika obytných čtvrtí v Berlíně. Často kritizován za své socialistické názory a náklonost k Sovětskému svazu. Viz Bruno Taut. In *ArtMuseum.cz*, 21. 05. 2009. [cit. 2015-06-23]. URL: <http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1520>.

všeho, čeho se ony nechopí, zůstává úplně ztraceno: Architekt myslí, hospodyně rozhoduje!⁹³ Dle autora měly ženy změnit svůj přístup k domácnosti, měly se zbavit všeho nepotřebného, měly si udělat příbytek co nejjednodušší bez zbytečných ozdob a ornamentů. Čtenářky však neměly přijímat tyto rady dogmaticky, vůči čemuž se Taut ohrazoval, neboť „žádnému bytu neměl být vnucen nějaký nový styl, nýbrž že pro všechny osobní sklony je hodně nejširších možností.“⁹⁴ Možná právě z těchto důvodů se kniha setkala v českém prostředí s úspěchem, což dokumentují i dobová vyjádření Jaroslavy Vondráčkové (1894 – 1986) o vyslyšení těchto rad.⁹⁵ Ona a děvčata z okolí Mileny Jesenské (1896 – 1944) totiž „košťata na vymetání, bytu-muzea‘ měla,“ takže mohla nastat „éra vymetání všeho haraburdí.“⁹⁶

V nezanedbatelné míře měli být hospodyňkám nápomocni především muži, od nichž ženy přejímaly nové zásady, aby se dokázaly oprostít od starých poměrů či měly dále mužské myšlenky tlumočit ženám prostřednictvím ženských časopisů, rubrik novin nebo příruček. Na jejich stránkách měly interpretovat tyto názory tak, aby jim porozumělo ono „slabší pohlaví“. To ovšem nevyklučovalo to, aby muži nevyužili k propagaci svých idejí a přesvědčení taktéž stránky ženských časopisů.⁹⁷ Od roku 1928 se jimi staly stránky časopisu *Eva: časopis moderní ženy* (1928 – 1943), kam o moderní bytové i zahradní kultuře psali architekti doby, jako byl Jan E. Koula (1896 – 1975),⁹⁸ Antonín Heythum (1901 – 1956),⁹⁹ Ladislav Žák (1900 – 1973),¹⁰⁰ Pavel Janák (1882 – 1956),¹⁰¹ Miloslav Prokop (1896 – 1954)¹⁰² a další, včetně zástupkyň ženského pohlaví, jako byla již zmíněná Jaroslava Vondráčková, architektka Hana Kučerová – Záveská (1904 – 1944), publicistka Zdenka Wattersonová (1890 – 1980) či Oldřiška Zemanová (? – 1940), jejíž jméno je možné najít i v časopisech *Pestrý týden* (1926 – 1945). Kučerová – Záveská a taktéž Wattersonová byly autorkami několika článků v časopise

⁹³ TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti*. s. 8.

⁹⁴ Tamtéž. s. 38.

⁹⁵ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 61.

⁹⁶ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Kolem Mileny Jesenské*. s. 129.

⁹⁷ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 58.

⁹⁸ Jan Emil Koula byl architektem, teoretikem a profesorem. Byl členem *Klubu architektů, Svazu československého díla*, spolupracoval s *Krásnou jizbou*. Psal do časopisů *Eva*, *Stavba* atd. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 225.

⁹⁹ Antonín Heythum byl architekt, návrhář bytových zařízení, navrhl několik domů a několik interiérů. V roce 1938 emigroval do USA, kde působil jako pedagog v oboru průmyslového návrhářství. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 221.

¹⁰⁰ Ladislav Žák byl architekt, návrhář nábytku, malíř, publicista a pedagog. Jeho tvorba byla zaměřena na bydlení v celé šíři. Mezi jeho projekty patří rodinné domy (vila v pražských Vysočanech, Hodkovičkách, tři vily na Babě). Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 239, 240.

¹⁰¹ Pavel Janák byl architekt, teoretik, návrhář předmětů užitého umění, profesor architektury. Byl členem *Svazu československého díla*, redaktorem časopisu *Výtvarná práce*. Navrhoval interiéry, mj. i pro vlastní rodinný dům na pražské Babě. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 222, 223.

¹⁰² Miloslav Prokop byl odborníkem v osvětlení a návrhářem svítidel. Navrhl osvětlení veřejných i soukromých budov ve spolupráci s předními architektky. Psal mj. také do časopisu *Eva*. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 232.

Žijeme...: obrázkový magazín dnešní doby (1931 – 1933). V *Národních listech* (1861 – 1941) myšlenky bytové kultury propagovala novinářka Milena Jesenská. Nabízí se otázka, zda měly ženské pisatelky článků skutečně plnit roli zprostředkovatelek principů moderního bydlení. Při listování prvorepublikovými časopisy zabývající se přímo bytovou kulturou totiž narazíme rovněž na ženské autorky. V časopise *Bytová kultura: sborník průmyslového umění* (1924/1925; 1934) jde jmenovitě o Leonii Pilevskou,¹⁰³ Vlastu Albrechtovou – Wiesnerovou,¹⁰⁴ v *Bytu a umění: Revue pro současnou bytovou kulturu* (1930 – 1933) o Ludmilu Stránskou¹⁰⁵ a Emmu Tetínkovou.¹⁰⁶

Z předchozího odstavce je patrné, že se diskuze o moderním bydlení rozvinula v časopisech především v druhé polovině dvacátých let a zejména v letech třicátých. Očividně studie a články o novém a zdravém bydlení, účelném uskupení nábytku a zařízení interiéru nebyly jen výsostnou záležitostí časopisů věnujících se architektuře. Snahy o zapojení se do diskuze o bydlení ze strany hospodyňek je možné sledovat na stránkách časopisu *Eva* (rubrika *Bytová poradna*), nebo i *Pestrý týden* (rubrika *Hovory s čtenáři*), kde přímo čtenářky mohly prosit o rady, které jim zodpověděli sami zkušení odborníci.

Spolupráci mezi oběma stranami – mezi hospodyňkami na jedné straně a navrhovateli ekonomičtějšího a jednoduchého bydlení na straně druhé dokládá i *Výstava moderní ženy* v Brně, pořádaná roku 1929, která měla reflektovat život současné československé ženy. Zahrnovala tudíž oddělení podle oborů, v nichž se nějakým způsobem odrazila a realizovala činnost žen. Hosté tedy mohli navštívit expozici školství, oddělení ženy v povolání, v umění, ve spolkovém a veřejném životě, oddělení zdravotní a sociální péče o ženu a dítě a rovněž také expozici domácnosti.¹⁰⁷ Ta představila návštěvnicím většinou alespoň ukázky dobrého typového nábytku, z finančních důvodů totiž nebylo možno instalovat názorně celé byty „v provozu“ za použití technických pomůcek, až na školní kuchyni, projektovanou pro určitou stavbu,¹⁰⁸ jak píše Hana Kučerová – Závěská ve svém shrnutí této části výstavy. Dle slov autorky měla expozice za úkol pomoci ženám s pracovní – provozním rozvržením

---

¹⁰³ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹⁰⁴ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹⁰⁵ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹⁰⁶ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹⁰⁷ SCHÜTZOVÁ, Růžena. *Výstava moderní ženy v Brně*. In *Výstava moderního obchodu, moderní ženy, pivovarsko-sladařská*. Brno, 1929. (katalog výstavy). s. 35.

¹⁰⁸ Jednalo se o názornou ukázkou školní kuchyně Městských učitelských ústavů pro odborné školy ženských povolání v Brně (dříve školy spolku *Vesna*), která sloužila jako místo výuky učitelek na hospodyňských školách, jež měly následně předat vědecké postupy hospodyním. Dle Huberta Guzika se jedná právě o jeden z prvních případů spolupráce avantgardy a domácích popularizátorek. Viz GUZIK, Hubert. *Architektura a feminismus v Československu I. poloviny 20. století*. s. 32 – 33.

domácnosti, protože pro většinu z nich byl byt především pracovištěm.¹⁰⁹ Architektka Hana Kučerová – Záveská navrhla expozici, znázorňující několik obměn obydlí samostatné ženy, jak informoval československé ženy časopis *Eva*, který otiskl i fotografie z výstavy.¹¹⁰ Ačkoli byla *Výstava moderní ženy* nesporně významným počinem své doby, příliš se nevytrhávala ze spárů genderových stereotypů. Vedle prezentace nejlepších výrobků do praktické domácnosti zde měly být k vidění i expozice týkající se „ostatních zájmů a úkolů ženiných.“ Ostatní zájmy představovaly zájmy ženy „*hospodyně, pracovnice, rodičky, vychovatelky, a ošetřovatelky.*“¹¹¹ Genderovým stereotypům se nevyhnul ani sborník *Žena doma*, jež vyšel rovněž při příležitosti výstavy z iniciativy brněnských architektů, ač chtěl zásady nové formy bydlení vnuknout ženskému čtenářstvu.¹¹² Není tedy pochyb o tom, kde zůstávalo místo ženy, byť byla v novém pojetí chápána jako emancipovaná a moderní.

Zajímavým příspěvkem v rámci debaty o převychování ženy k novému modernímu stylu bylo i vyjádření Oldřišky Zemanové prostřednictvím její knihy *Moderní domácnost* z roku 1928. Dle jejích slov nemohlo dojít ke zvýšení úrovně rodin a k technickému pokroku domácností, aniž by se přešla „*intenzivní mravní výchova oboustranně spravedlivá k mužům i ženám, oboustranně spravedlivě odpovědná.*“¹¹³ Nicméně ani Zemanová se nevyvarovala povyšování mužské role nad ženskou, dosavadní způsob života žen se totiž podle ní dal změnit jen tehdy, změnil-li se dosavadní vztah muže k ženě. Autorka přisoudila mužům zodpovědnost za chování žen, libujících si v přepychu jenom proto, že si muži dostatečně nevěšili jejich krásy. V této otázce tudíž nemohla rozhodnout ženská výchova a vzdělání, nýbrž muži sami: „*Ženy ve své podstatě jsou pasivní a zpravidla takové, jakými je muži chtějí mít a jakými je činí; jsou poslušné, jsou poddajným materiálem, jež muži mohou zvládnouti dle svých přání.*“¹¹⁴ Ženy tedy mohly být převychovány ke skromnému, prostému a nenákladnému životu jedině tehdy, „*přivedou-li je k němu muži správným výběrem skutečných hodnot.*“¹¹⁵ Dychtění prvorepublikové doby po nové ženě rozvinulo rozpravy o otázce „nového“ mužství již na počátku dvacátých let, jak dokládá publikace *Za novou ženou* Olgy Stránské – Absolonové (1872 - 1927) z roku 1920, jež zastávala požadavek jak „nové ženy“, tak „nového muže“, který by ženě pomohl stoupat, nestrhoval ji a nesnižoval.¹¹⁶ Rovněž

¹⁰⁹ KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ, Hana. O moderním bydlení. In *Výstava moderního obchodu, moderní ženy, pivovarsko-sladařská*, s. 42.

¹¹⁰ Výstava moderní ženy v Brně. In *Eva: časopis vzdělané ženy* I, 1928 – 1929, č. 19, s. 18.

¹¹¹ [-bh]. Hospodářská výstava. In *Pestrý týden* IV, 1929, č. 21, s. 22.

¹¹² PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*, s. 151.

¹¹³ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*. Praha: F. Topič, 1928. s. 14.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 13.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 14.

¹¹⁶ STRÁNSKÁ – ABSOLONOVÁ, Olga. *Za novou ženou*. Praha: B. Kočí, 1920. s. 137.

Stránská – Absolonová vyžadovala změnu tradičního mužského nazírání na ženu, ze kterého vycházela její nerovnoprávnost. Ovšem na rozdíl od Zemanové byl její názor již na prahu dvacátých let pokročilejší: „*Musíme se o to přičinit, aby muž viděl v ženě člověka, sobě rovného, aby si uvědomil, že žena není tu jen pro něho, jako on není jen pro ni, ale také pro sebe, že je jejím právem i povinností uplatnit svoje schopnosti k dobru celku tak, jako je to úkolem mužovým.*“¹¹⁷

3.2. Užité umění na pomoc modernímu bydlení

Tradiční feminní oblastí, v níž ženy hrály důležitou úlohu tvůrce a mohly v ní prokázat své vlohy a potenciál, bylo užité umění. Od konce 19. století proto věnovali publicisté a publicistky pozornost ženskému uměleckému vzdělávání, jež sice podněcovalo ženskou aktivitu na poli užitečného či dekorativního umění, nicméně ony samy svou uměleckou aktivitu mohly uplatnit pouze ve zvelebování domácností, nikoli na poli vysokého umění. Pro některé z nich se tyto aspekty později staly výzvou k profesionálnímu prosazení se na poli dekorativního umění a k rozvoji diskuzí o modernosti a modernismu.¹¹⁸

Ještě před první světovou válkou se prostřednictvím stránek ženských časopisů začaly dobové publicistky ohrazovat vůči úsudkům, podle kterých měly ženy směřovat především do oblasti dekorativního užitého umění v souladu s jejich biologickou přirozeností. Teréza Nováková (1853 – 1912) se problematice ženské umělecké emancipace průběžně věnovala a zastávala názor, že právě žena umělkyně by měla hrát ústřední úlohu v procesu modernizace bydlení, módy a životního stylu.¹¹⁹ Genderovou nerovnost podporovala nahlížení dobových kritiků, jež považovali módu ve smyslu oblékání a módnosti za znak feminity, zatímco modernost ve smyslu inovace a pokroku za ztělesnění mužství.¹²⁰

Nevídanou výjimku proto v českém prostředí tvořilo umělecké sdružení *Artěl*, založené v roce 1908 několika umělci mladé generace,¹²¹ mezi něž patřily i dvě umělkyně: Helena Johnová (1884 – 1962) a Marie Teinitzerová (1879 – 1960).¹²² Šlo o uměleckou skupinu ve své době jedinou svého druhu, která byla napojena na modernistické kruhy, a v níž

---

¹¹⁷ STRÁNSKÁ – ABSOLONOVÁ, Olga. *Za novou ženou*. s. 61.

¹¹⁸ PACHMANOVÁ, Martina. *Zrození umělkyně z pěny limonády*. s. 67, 68.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 72, 73.

¹²⁰ Tamtéž. s. 75.

¹²¹ Zakládajícími členy byli Jaroslav Benda, Vratislav H. Brunner, Pavel Janák, Jan Konůpek, Otakar Vondráček, Alois Dyk a dvě výše zmíněné. *Artěl* působil v letech 1908 – 1934. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 209.

¹²² PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 39.

zaujímalý ženy významné místo (v letech 1927 – 1931 dokonce v jeho čele stála ředitelka – Jaroslava Vondráčková).¹²³ Program *Artělu* usiloval o oživení oborů, kterým do té doby byla věnována menší pozornost nebo které byly součástí mimouměleckých oblastí spojovaných s domácími pracemi či lidovou tvořivostí. Tudíž se jeho aktivity nevyhýbaly ani odvětvím lidské práce, které byly tradičně chápány jako ženské a kterým se měli věnovat všichni členové uskupení. Jeho působení ovšem zůstávalo nedocenoáno, a přestože se v prvních dvou desetiletích 20. století dostávalo větší pozornosti užitému umění, zahrnujícího „ženské práce“, ke změně hierarchie mezi jednotlivými výtvarnými obory nedošlo, takže textilní umění, módní návrhářství či keramika zůstávaly stále pomyslně zemí zaslíbenou ženám.¹²⁴ Ač se představitelkám této sféry výtvarnictví dostalo určitého zadostiučinění na *Mezinárodní výstavě dekorativního umění* v Paříži v roce 1925 v podobě uznání na mezinárodní scéně, na pozadí doby se již odrážel nastupující funkcionalismus se svým důrazem na racionalitu a zdravý životní styl s úmyslem skončit se vším neekonomickým, tedy s časově neekonomickým – rukodělným dekorativismem.¹²⁵

Proto je možné se setkat ještě v průběhu dvacátých let s využíváním pohlavní difference v propagaci modernismu nad dekorativismem, a to především ve věci ztotožňování zpátečnického ornamentalismu a zdobnosti s ženskou činností. Hlavní úkol v boji za moderní životní styl sehrál pojem ornament. Patrně k tomu došlo v návaznosti na vydání eseje Adolfa Loose (1870 – 1933)¹²⁶ *Ornament a zločin* z roku 1908. Následně nositelé a šířitelé funkcionalismu a konstruktivismu přijali antiornamentalismus za svůj a často vytýkali právě ženám jejich sklon k ornamentalismu. Nicméně existovali i tací, kteří nebyli ve svém smýšlení tak radikální a vyžadovali reformu řemesla a jeho přizpůsobení se požadavkům nové doby.¹²⁷

Svědectví o tom, že situace nemusela být tak jednostranná, jak tvrdili bojovníci proti ornamentu, jenž pro ně byl projevem ženskosti, přináší výrok Olgy Fastrové (1876 – 1965) z její publikace, vydané stejného roku 1922 s názvem *Útulný domov*. Zde ona sama uznala hodnotný přínos obratu v bydlení a zařizování příbytků, díky čemuž se začalo dle ní bydlet zase příjemněji a co je důležité – zohlednila při tom i nezastupitelnou úlohu umělců včetně umělkyň, když prohlásila: „*Umělci a umělkyně tvoří předměty rozkošně jednoduché, tkaniny a*

¹²³ ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 210.

¹²⁴ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 41, 42.

¹²⁵ Tamtéž, s. 47.

¹²⁶ Adolf Loos byl architekt, teoretik a publicista. Od roku 1930 byl československým občanem. Měl značný vliv na české užité umění a publicistiku. Spolupracoval se *Spojenými uměleckoprůmyslovými závody*, byl členem časopisu *Bytová kultura*. Známá je především jeho Müllerova vila v Praze. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 228.

¹²⁷ PACHMANOVÁ, Martina. *Zrození umělkyně z pěny limonády*. s. 91, 92.

výšivky praktické a půvabné, zařizují interiéry vkusné a útulné.“¹²⁸ Jasným dokladem takové situace mohlo být založení výrobního a prodejního ateliéru *Pošepná – Vondráčková* o pár let později – roku 1926, který se, jak napovídá sám název, stal působištěm dvou umělkyní – Boženy Pošepné (1895 – 1952) a Jaroslavy Vondráčkové. Ateliér dalších dvaadvacet let tvořil a vyráběl nejrůznější textilie v duchu funkcionalistických zásad čistoty tvarů. Obě umělkyně se ovšem snažily vyvarovat radikální formy funkcionalismu a konstruktivismu, jež příliš nebrala ohled na lidskou citovost a vcit'ování se do materiálů, jichž se zastávala především Vondráčková.¹²⁹ Ateliér *Pošepná – Vondráčková* začal spolupracovat s řadou funkcionalistických architektů, pro které vyráběl závěsy, záclony, povlečení, koberce, ubrusy a prostírání. Ateliér také vystavoval společně s *Kruhem výtvarných umělkyní*.¹³⁰

Umělkyním zabývajícím se užitkovou tvorbou přinesla tato doba nebývalé uplatnění. Jednalo se také o umělkyně z řad nově založeného sdružení *Krásná jizba Družstevní práce*,¹³¹ kde působila Helena Johnová, věnující se hladkým keramickým čajovým a kávovým soupravám s linkami, a Ludvika Smrčková (1903 – 1991), zaměřující se na užitkové sklo geometrických tvarů. Oblastí průmyslového návrhářství se zabývala i Jarmila Fridrichová,¹³² která navrhovala moderní rozhlasové přijímače.¹³³

Zde se tedy můžeme setkat již se skutečností, že se žena – umělkyně opravdu podílela na procesu modernizace bydlení svou vlastní profesionální činností. Již na počátku dvacátých let to dokumentují také ženy, které se staly aktivními členkami *Svazu československého díla (SČSD)*.¹³⁴ Roku 1920 do něj vstoupila Marie Teinitzerová, členkami byly i Helena Johnová, Božena Pošepná a Jaroslava Vondráčková.¹³⁵ Rovněž lze v této věci poukázat na tvořící návrháčky či architektky, jejichž práce využily *Spojené uměleckoprůmyslové závody (Spojené*

¹²⁸ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov: nevěstám a všem, kdo se znovu zařizují*. Praha: Vesmír 1922. s. 9.

¹²⁹ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 56.

¹³⁰ Vznikl přeměnou Výtvarného odboru Ústředního spolku českých žen, který poprvé vystavoval roku 1917, první výstava *Kruhu výtvarných umělkyní* byla roku 1921. Viz Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s.74.

¹³¹ Prodejna předmětů bytového zařízení se sídlem v Praze s pobočkami v dalších městech. Existovala v letech 1927 – 1948. Vznikla jako zařízení nakladatelství Družstevní práce (vznik 1922). Neměla vlastní dílny, vymaňovala si právo výhradní výroby a prodeje určitých předmětů, mezi něž patřilo např. sklo a porcelán od Ladislava Sutnara, textil od Antonína Kybala, knihovny Jana Vaňka a Jana E. Kouly, svítidla od Miroslava Prokopa, atd. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 210, 211.

¹³² Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹³³ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 59.

¹³⁴ Ústředí uměleckého průmyslu v Praze. Založen již roku 1914 jako *Svaz českého díla* z popudu Jana Kotěry, jeho činnost přerušena válkou, obnoven byl roku 1920. Sdružoval výtvarníky, pracující v různých oborech uměleckého průmyslu. Zabýval se jejich podporou, vydával publikace, pořádal přednášky a výstavy. Roku 1930 dosáhl počet jeho členů nejvyšší hranice – 500 členů. Měl aktivní pobočky v Bratislavě, Brně a dalších městech. Jeho akcí byla i výstava kolonie Baba. Zanikl roku 1948. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 212 – 214.

¹³⁵ PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Z Prahy až do Buenos Aires: „ženské umění“ a mezinárodní reprezentace meziválečného Československa*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2014. ISBN 978-80-86863-79-5. s. 106, 124, 142, 134.

UP závody),¹³⁶ které hojně propagovaly svoje výrobky a návrhy interiérů nejen prostřednictvím reklamní inzerce v časopisech (tam jim někdy patřila i celá strana, která obrázkem či fotografií prezentovala pokoj či produkt), ale i prostřednictvím článků o bytové kultuře, které mohly být doplněny názornými ukázkami z dílny *Spojených UP závodů*. Dělala to tak i architektka a designérka Hana Kučerová – Záveská, jež s nimi i se *SČSD* v druhé polovině dvacátých let spolupracovala.¹³⁷

3.3. Na cestě profesionalizace

Veřejně činné ženy, které se aktivně podílely na prvorepublikové diskuzi o bytové kultuře, tak činily již z pozice své profese. Proces profesionalizace od dvacátých let dvacátého století zasáhl nejen tradiční ženská zaměstnání či tradiční role ženy jako hospodyňky, ale také povolání pro ženy nová, včetně architektky.¹³⁸ Ovšem kromě architektek, to byly také návrhářky nábytku a bytového zařízení, textilní výtvarnice, i malířky. Jakým vzděláním procházely příslušnice těchto povolání, které se následně dokázaly uplatnit při tvorbě moderního uměleckého a životního stylu?

Příležitosti studovat architekturu se ženám dostalo koncem devatenáctého století. Historicky první architektkou se mohl pyšnit severoamerický kontinent; roku 1890 se jí v Cambridge stala Sophia Hayden – Bennett. Prvními architektkami v Evropě byly patrně absolventky helsinské polytechniky, které absolvovaly v devadesátých letech devatenáctého století. Finsko bylo o trochu napřed, do roku 1908 tam totiž architekturu vystudovalo celkem čtrnáct žen. Do vypuknutí první světové války v Berlíně vystudovalo architekturu dvanáct žen; ve Švédsku se první architektky dočkali až roku 1919, v Norsku o dva roky déle. Během dvacátých let se architektek dočkalo i Švýcarsko, Velká Británie, a Rakousko.¹³⁹

Roku 1921 se první českou architektkou stala Milada Petříková – Pavlíková. Ta jako první žena dostala svého rozhodnutí vystudovat „mužský“ obor a roku 1914 byla přijata jako soukromá hospitantka na Českou vysokou školu technickou v Praze.¹⁴⁰ Humanitní obory mohly ženy na pražské univerzitě studovat již na konci osmdesátých let devatenáctého století

---

¹³⁶ Továrna na nábytek s vlastní sítí prodejen nábytku a bytových doplňků. Závod vznikl roku 1921 z podnětu Jana Vaňka, který sloučil vlastní továrnu na nábytek v Třebíči s dalšími moravskými továrnami. Autory nábytku a doplňků byli významní navrhovatelé této doby. Firma měla prodejny v sedmnácti městech ČSR. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 211, 212.

¹³⁷ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 78.

¹³⁸ GUZIK, Hubert. *Architektura a feminismus v Československu I. polovina 20. století*. s. 18, 19.

¹³⁹ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 51, 52.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 68.

jako hospitantky, nicméně profesorský sbor na pražské technice doporučil studium žen ve vybraných oborech včetně architektury až roku 1909, ač si někteří ještě během dalších let nedokázali představit, jak žena bude zvládat vykonávat architektonické povolání. Během první světové války však klesl počet posluchačů kvůli odvodům a dívky se mohly zapsat jako hospitantky. Roku 1918 byly již zapsány mezi řádné posluchačstvo. Vysokou školu architektury a pozemního stavitelství, kterou vedl Josef Fanta (1856 – 1954) a později Antonín Engel (1879 – 1958), vystudovalo během meziválečného období celkem jednatřicet absolventek, které zaujímaly asi 5% celkového počtu studentů. Mnohem méně jich v Praze měla Deutsche Technische Hochschule. Výkazy absolventů brněnské české školy architektury obsahují pět ženských jmen, výkazy německé brněnské techniky devět. Další možností vzdělání pro adeptky architektonického povolání bylo studium na pražské Uměleckoprůmyslové škole u Pavla Janáka, ze které do roku 1942 vyšly celkem tři absolventky (mezi nimi Hana Kučerová – Závěská), nebo studium na Škole architektury Akademie výtvarných umění v Praze, kde ale první architektky ukončily studium až v roce 1958 u Jaroslava Fragnera (1898 – 1967).¹⁴¹ Adeptky na inženýrství architektury se dle *Knihy ženských zaměstnání* z roku 1929 měly rekrutovat z absolventek reálků nebo gymnázií.¹⁴² Kniha vyšla z iniciativy Juliany Lancové,¹⁴³ generální tajemnice Ústředí poraden pro volbu povolání (ÚPPVP) a obsahovala medailony ženských profesí, jež byly sepsány ženami. Přibližně čtvrtinu místa zde zastaly tvůrčí obory, kde bylo možno nalézt články o povolání malířky, sochařky či tanečnice a samozřejmě architektky.¹⁴⁴

Akademie výtvarných umění (AVU) i Uměleckoprůmyslová škola poskytovaly ženám vyšší umělecké vzdělání i v jiných oborech. Na pražské Akademii, která sice byla založena o více než století dříve než UMPRUM (vznik 1885),¹⁴⁵ bylo ženám studium plně umožněno až v roce 1918, výjimečně tam na přednášky mohly ženy docházet i předtím. První absolventkou byla grafička Helena Bochořáková-Dittrichová (1894 – 1980), která dokončila studium v roce 1921. První absolventkou malířství byla ve školním roce 1922 – 1923 Milada Marešová (1901 – 1987) a v témže roce dokončila studium na AVU rovněž první sochařka – Marta Jirásková (1898 – 1981).¹⁴⁶ AVU byla zaměřena na výuku volných uměleckých disciplín, protěžovala

---

¹⁴¹ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 52.

¹⁴² PETŘÍKOVÁ – PAVLÍKOVÁ, Milada. Architektka – inženýrka. In LANCOVÁ, Juliana, ed. *Knihy ženských zaměstnání*. s. 305.

¹⁴³ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

¹⁴⁴ GUZIK, Hubert. Jak projít uchem jehly? s. 426.

¹⁴⁵ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 33.

¹⁴⁶ PACHMANOVÁ, Martina. "Nechte si to, dědo, to jsou umělkyně!": Moderní malířka v zrcadle meziválečného českého filmu. In *Ženy v umění*, 2008 [cit. 2015-05-06]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=96>>.

prestižní umělecké obory jako malířství, sochařství a grafiku, na rozdíl od UMPRUMU, která se soustředila spíše na užitá umění. Při UMRPUM byla hned od počátku zřízena tzv. dámská škola. Kreslířská a malířská škola pro dámy poskytovala mladým adeptkám zdokonalení se v kresbě podle modelů, předloh a přírody. Cílem dámské školy bylo spíše pozdvižení úrovně domácích řemeslných prací než výchova autonomních umělkyně, v čemž se studium žen zde lišilo od studia mužů. Na počátku dvacátého století se stále zdály ženské snahy o pronikání do oblasti malířství a sochařství jako směšné, naopak zájem žen o ruční práce a řemeslo byl chválen. Kreslířská a malířská škola pro dámy se udržela až do školního roku 1919 – 1920, kdy byla zavedena koedukace. Ačkoli skutečně jejím prvotním záměrem nebylo vychovat nezávislé umělkyně, několik absolventek se ovšem později zprofesionalizovaly.¹⁴⁷ Patřila k nim mimo jiných Helena Johnová, Božena Pošepná, či Marie Teinitzerová (ač některé z nich mohly projít průpravou i jiných ateliérů, včetně zahraničních). Johnová se roku 1919 dokonce stala profesorkou a založila na UMPRUM ateliér keramiky.¹⁴⁸

Ovšem většina zájemkyň o studium na Kreslířské a malířské škole pro dámy pocházela z rodin, které si zakládaly na řemeslné práci jakožto důležité součásti „vybavení“ budoucí manželky a matky. Nicméně i jejich aktivity byly důležité pro uměleckou a společenskou emancipaci českých žen. Kromě vylepšování svých domovů totiž také zakládaly ženské spolky umění a řemesel a díky rozšiřování pracovních možností mohly být ženy zaměstnány jako dekorátérky v dílnách a továrnách na výrobu užitkových a ozdobných předmětů, kde sice ještě nemohly plně prosadit svůj umělecký názor, ale jejichž činnost byla rovněž důležitým předpokladem pro následující dění v procesu profesionalizace žen v tomto směru.¹⁴⁹

Vedle několikaletého kurzu ručních prací nabízela Uměleckoprůmyslová škola dívkám od roku 1895 i studium na Speciální škole pro malbu květin, kam se mohly přihlásit absolventky dámské kreslířské a malířské školy, a také studium na Speciální škole pro umělé vyšívání. Speciální škola pro malbu květin, která byla zaměřena na květinový dekor a kterou po třech letech její existence začal vést malíř Jakub Schikaneder (1855 – 1924), umožnila studentkám, jež byly nad studenty v převaze, se stát umělecky emancipovanějšími a navíc se ještě mohly spolupodílet na vytváření secesního ornamentálního stylu. Ten, jak známo, měl kořeny v přírodě, ke které více tíhlo ženské pohlaví, takže nikdo nemohl nic namítat. S příchodem nových jednoduchých stylů se však secesní dekorativismus a ženské pohlaví

---

¹⁴⁷ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 33, 34.

¹⁴⁸ PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Z Prahy až do Buenos Aires*. s. 106, 124, 134.

¹⁴⁹ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 34.

s ním ztotožňované staly terčem kritiky, jak již bylo řečeno výše. Speciální škola pro vyšívání dívkám přibližovala nejrůznější odborné techniky vyšívání a práce s textilem, snažila se jim vnuknout myšlenky funkčního využití umělecké tvorby v praxi a jejich aplikaci na průmyslovou výrobu. Absolventky tříletého studia umělého vyšívání dle školních stanov ale mohly dojít jediného profesního uplatnění – odborných učitelek na nižších stupních vzdělání, v lidových školách a zájmových kroužcích. Tak měla zastávat spíše úlohu „šřitelky“ slohových vzorů.¹⁵⁰

Ač se mohla Uměleckoprůmyslová škola jevit jako programově moderní škola, v rovných příležitostech mužů a žen to tak nebylo. Až do konce druhého desetiletí dvacátého století byly studentky i vyučující omezeny tradičními „feminními“ obory a měly roli potřebných, ale druhořadých umělců. Zaměření těchto škol pro dívky na obory jako krajkářství, vyšívání, tkání, případně kresba či malba odráží dobový názor, že ženy nedisponují dostatečnou prostorovou představivostí. Díky tomuto názoru, jenž byl podtrhován vysvětlováním biologických a fyzických ženských předpokladů, byly ženy až do prosazení koedukace vyloučeny ze studia v architektonických a sochařských ateliérech.¹⁵¹ Proměnu situace v meziválečném období dokazovala i zpráva Statistického státního úřadu o studiu žen na vysokých školách ze zimního semestru 1920 – 1921, která vykazovala počty žen v řadách posluchačů. Mezi studenty stavebního inženýrství studovalo v tomto semestru dvanáct žen (0,9 %), obor architektury a pozemního stavitelství čítal sedmnáct posluchaček (2,9 %).¹⁵² Nízké procentuální zastoupení žen mohlo být zapříčiněno několika důvody – jednak údaje pochází z doby těsně poválečné, kdy pomyslný vlak s novou možností tohoto vzdělání se teprve „rozjížděl“, a jednak zůstává otázkou, jak moc se případné zájemkyně o tato zaměstnání nechaly ovlivnit předpojatostí vůči profesím, které doposud byli schopni vykonávat pouze muži.

I po otevření bran ženám k těmto povoláním totiž bylo možné se setkat s přetrváváním genderových stereotypů, které často podporovaly samy představitelky nových ženských povolání a vůbec většina žen samých. Například pro vykonávání profese architektky se musely ženy nejprve vypořádat s fyzickou náročností tohoto oboru, dále měly být připraveny na nejistotu příjmů a na obtížnost hledání zaměstnání, jak jim avizovala sama první architektka Milada Petříková – Pavlíková.¹⁵³ Netýkalo se to však pouze žen, které si zvolily

---

¹⁵⁰ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. s. 34 – 36.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 36.

¹⁵² Studium žen na vysokých školách. In *Ženský svět: list paní a dívek českých XXV*, 1921, č. 12–13, s. 189.

¹⁵³ PETŘÍKOVÁ – PAVLÍKOVÁ, Milada. Architektka – inženýrka. In LANCOVÁ, Juliana, ed. *Kniha ženských zaměstnání*. s. 305, 306.

jako své budoucí zaměstnání architekturu, ale i těch, kterým učarovala dráha malířky či sochařky. Pro vykonávání profese umělkyně taktéž bylo mimo jiné „*podmínkou úplné zdraví tělesné,*“¹⁵⁴ rovněž se měla budoucí umělkyně připravit na svízelnosti ekonomické povahy. I přes to bylo podle autorky článku Jaroslavy Klenkové (1890 – 1982) v *Knize ženských zaměstnání* nejlepší, když umělkyně zvolila život neprovdané dámy, aby svoje úkoly mohla splnit co nejlépe.¹⁵⁵ Nicméně řada umělkyně rady Klenkové nevyslyšela a svobodné nezůstaly, i když se rozhodly vstoupit na uměleckou scénu. Architektka Hana Kučerová – Záveská toho byla zářným příkladem, když prohlásila: „*Nemyslím si, že by žena nedovedla zastávat kterékoli povolání. Ale snad máme všechny větší sklon k nějakému praktickému oboru, než například k čistě vědecké práci. Už jen proto, že takové zaměstnání můžeme provozovat po celý život, i když se vdáme a máme svou domácnost.*“¹⁵⁶ Lze tedy konstatovat, že autorka těchto slov tedy počítala s tím, že bylo možné skloubit výkon své profese se staráním se o domácnost a sama to skutečně dokázala i při své aktivní práci i publikační činnosti. Kučerová – Záveská svoji práci neopustila ani po tom, co se se svým manželem – československým velvyslancem ve Švédsku a s dětmi přestěhovali roku 1937 do Stockholmu, kde dále aktivně pracovala na návrzích školních budov a interiérů.¹⁵⁷ Dokládají to i archivní prameny z Muzea architektury ve Stockholmu.¹⁵⁸ O tom, které z žen se nezalekly překážek a nesnází, vydaly se touto cestou a podařilo se jim určitým způsobem prosadit se ve světě umění a kultury, bude pojednávat následující kapitola.

3.4. Odbornice – architektky, výtvarnice, teoretičky

Meziválečné období bylo obdobím, kdy české ženy začaly poprvé zasahovat do světa architektury a bydlení, a aktivně se začaly podílet na utváření a šíření moderního stylu, ať už svou vlastní tvůrčí činností a realizací svých návrhů domů, nábytku, apod. či publikační činností, kterou zprostředkovávaly svá stanoviska. Mezi odborníky, kteří se podíleli na meziválečném diktátu moderního bydlení, patřila už zmíněná architektka, designérka a velice aktivní publicistka Hana Kučerová – Záveská. Ve dvacátých letech studovala na Vysoké škole

---

¹⁵⁴ KLENKOVÁ, Jaroslava. *Malířka a sochařka*. In LANCOVÁ, Juliana, ed. *Knihy ženských zaměstnání*. s. 299.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 300.

¹⁵⁶ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Anketa na téma žena a zaměstnání. In *Eva: časopis moderní ženy* I, 1928 – 1929, č. 3, s. 21.

¹⁵⁷ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 78.

¹⁵⁸ Hana Kučerová – Záveská se dokonce na čas během druhé světové války stala hlavní živitelkou rodiny, když její muž přišel o práci. Pracovala v ateliéru Ingeborg Waern-Bugge. Viz PFEJFEROVÁ, Hana. *Hana Kučerová - Záveská. Žena - architekt v meziválečné avantgardě*. Diplomová práce. Univerzita Karlova Praha, 2006.

uměleckoprůmyslové v Praze, od roku 1922 u Karla Štipla (1889 – 1972) a Josefa Mařatky (1874 – 1937), poté od roku 1924 byla studentkou školy architektury u Pavla Janáka. Co by designérka nábytku spolupracovala od roku 1927 s družstvem *Artěl*, od roku 1928 se *Spojenými UP závody*, od roku 1929 byla členkou *SČSD* a *Sdružení architektů*. Brzy po absolutoriu se jí podařilo profesionálně prosadit na brněnské *Výstavě soudobé kultury* v roce 1928, kde představila třípokojový byt s kuchyní v domě *SČSD*.

Ve své práci se především zaměřovala na návrhy jednotlivých kusů nábytku, ale i na celkové bytové zařízení. Zaujímal ji významné místo mezi specialisty, od kterých se čtenářky oblíbeného časopisu *Eva* mohly dozvědět, jak a čím si mají správně zařídit moderní domácnost. Publikovala i do dalších časopisů jako byly například *Pestrý týden*, *Styl*, *Stavitel*, *Výtvarné snahy*, *Žijeme*, ve kterých bylo mimo jiné možno také vidat fotografie jejích návrhů interiérů v rámci názorných ukázek či jako součást reklamy *Spojených UP závodů*. Když vyšel roku 1934 sborník *SČSD* s názvem *Byt*, byla pod jeho úvodem a celou první kapitolou podepsána právě Hana Kučerová – Záveská, která spolu s kolegy (Karlem Honzíkem (1900 – 1966),¹⁵⁹ Antonínem Heythumem, Ladislavem Žákem a dalšími) chtěla zvýšit úroveň bydlení nejširších vrstev a pomoci všem, kteří si právě začali zařizovat vlastní příbytky. Návrhy na vnitřní zařízení Kučerové – Záveské otiskl i Karel Honzík ve své publikaci *Moderní byt* z roku 1929. Vedle vnitřního zařízení navrhla také skládací restaurační nábytek pro barrandovské terasy v Praze, který pro úspěch později začala sériově vyrábět firma Hynek Gottwald v Ústí nad Orlicí. Architektonické realizace se dočkaly pouze dva její projekty domů, nicméně patřily k vrcholným počínům československého funkcionalismu. Jednalo se o dva rodinné domy včetně jejich vnitřního zařízení, které rovněž navrhla, oba situovány v pražských Dejvicích – Sukova vila v ulici Na Ostrohu 49 (1932) a vila skladatele Karla Ballinga na Babě 5 (1931 – 1932). Ve svých interiérech se snažila o co nejdůkladnější promyšlení, využívala vestavěné skříně, propagovala moderní nábytek, zejména ten kuchyňský – typickým byl příborník s prokládacím okénkem,¹⁶⁰ který spojoval jídelnu s kuchyní.¹⁶¹ Takový příborník instalovala i do jednoho z dejvických domů, kde ho vestavěla mezi jídelnu a kuchyni a byl přístupný z obou stran.¹⁶² Byť Hana Kučerová – Záveská roku 1937 s rodinou opustila Československo a pracovala dále v cizině, zůstala její práce (které se

¹⁵⁹ Karel Honzík byl architekt, teoretik, návrhář nábytku, člen Devětsilu, Klubu architektů, Levé fronty. Publikoval např. v časopisech *Pásmo*, *Stavba*, *Volné směry*. Napsal příručku *Moderní byt* aj. Navrhl rodinné domy v Praze a jejím okolí. Viz HOLUBOVÁ, Kristýna. *Moderní byt v éře mezi světovými válkami: ideál, teorie, praxe*. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, 2013. s. 9 – 11.

¹⁶⁰ Viz obrazová příloha č. 1.

¹⁶¹ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 78.

¹⁶² KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Rodinný dům v Dejvicích podle návrhu arch. H. Kučerové – Záveské. In *Eva: časopis vzdělané ženy* VII, 1934 – 1935, č. 11, s. 25.

nevzdala ani po uzavření sňatku roku 1928)¹⁶³ a její zařazení mezi nejvýznamnější funkcionalistické architektky a teoretiky významnými prvorepublikovými počiny.

Ženou, navrhující domy i jejich interiérové zařízení, byla první architektka Milada Petříková – Pavlíková, která rovněž svoje povolání vykonávala i po svatbě a dokonce se svým manželem architektem Theodorem Petříkem (1882 – 1941) spolupracovala. Tato architektka se zabývala sociální otázkou žen a ženskou problematikou, její architektonické dílo obracelo pozornost k sociálním stavbám pro ženy (zůstává otázkou, na kolik ji v tomto směru ovlivnily její tety – feministky – Anna Honzáková (1875 – 1940) a Albína Honzáková (1877 – 1973)). S manželem realizovala nájemní dům v pražských Holešovicích v Přístavní ulici 55 (1922), její autorství dále patřilo domům Stavebního družstva pro zřízení útulného domova osamělým ženám (1924 – 1934), rodinnému domu Albíny Honzákové v Dobřichovicích (1923), interiéru Dívčí koleje *Budeč* na Vinohradech (1924), Sociálnímu ústavu pro ochranu žen bez přístřeší s malými dětmi na Vinohradech (1928), rodinnému domu v Dejvicích (1929), a návrhu spolkového domu a vybavení *Ženského klubu českého* v Praze Ve Smečkách 26. Po druhé světové válce se kromě urbanistického plánování podílela i na jiných projektech – rozšíření hřbitova ve Slivenci (1949), nebo na návrhu jeslí a mateřské školky doktora Václava Vacka v Praze Lhotce (1947 – 1950).¹⁶⁴ Zájem Petříkové – Pavlíkové o sociální aspekty ženského bydlení odrážely i její teoretické statě. Za příklad stojí její příspěvek v publikaci *Jak bydleti* z roku 1935 (kterou sestavila *Ženská národní rada* na základě přednášek, jež pořádala), kde se Petříková – Pavlíková vyjádřila k bydlení samostatné – tedy zaměstnané ženy (k soukromému i kolektivnímu), a kde volala po racionálním zařízení příbytku, aby byla všem ženám usnadněna práce v domácnosti.¹⁶⁵

Ani pole zahradní architektury nezůstalo v prvorepublikové době ženami nedotčené. Zdenka Košáková (1899 – 1945) byla zahradní architektkou, návrhářkou nábytku, malířkou i literátkou. Do jejích básní, povídek i divadelních her se promítl její cit pro vizualitu a výtvarnou obraznost.¹⁶⁶ Košáková vystudovala dívčí lyceum v Plzni, dále absolvovala zahradnickou praxi a v letech 1919 – 1921 studovala zahradní architekturu na odborné škole Köstritz v Duryňsku. Díky stipendiu ministerstva zemědělství studovala také v Paříži a v Berlíně. Poté si v Praze otevřela vlastní ateliér pro návrhy zahrad, bytového zařízení, textilních a květinových dekorací. Rokem 1923 začalo její vyučování na dívčí zahradnické

---

¹⁶³ PFEJFEROVÁ, Hana. *Hana Kučerová -Záveská*. s. 50.

¹⁶⁴ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 68.

¹⁶⁵ PETŘÍKOVÁ – PAVLÍKOVÁ, Milada. Byt samostatné ženy. In *Jak bydleti*, s. 17 – 26.

¹⁶⁶ PACHMANOVÁ, Martina. Zdenka Košáková: Architektka a literátka. In *Ženy v umění*, 2008 [cit. 2015-05-11]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=54>>.

škole v pražské Krči, byla také členkou *Kruhu výtvarných umělkyně* a účastnila se jeho výstav. Ve dvacátých letech projektovala parkovou úpravu pro Ústav slepců v Praze – Krči, pro ozdravovnu v Bukovanech a řadu zahradních úprav pro rodinné domy a školní pozemky. Ve třicátých letech přerušila její práci nemoc. Publikovala v časopisech *Byt a umění*, *Bytová kultura*, *Krematorium* a *Žijeme*.¹⁶⁷

Činnou architektkou byla ve třicátých a čtyřicátých letech i Jarmila Lisková (1902 - ?). V letech 1921 – 1926 vystudovala v Praze ČVUT u Antonína Engela. Jejím manželem se stal rovněž architekt – Ivan Šula, se kterým projektovala nájemní domy v Humpolecké ulici 6 – 16 v Praze – Krči (1937), domy s malými byty v Praze – Pankráci (1937), a státní obytné domy U Šalamounky v Praze – Košířích (1947). Účastnila se i řady urbanistických soutěží, a publikovala v časopise *Architekt SIA*.¹⁶⁸

Na cestu spolupráce se svým manželem se vydala i absolventka brněnské německé techniky Elly Sonneschein – Dehler (1905 – 1953). Roku 1931 si vzala svého spolužáka Oscara Dehlera, se kterým mezi léty 1932 – 1939 pracovali samostatně v pražské projekční kanceláři. Před vypuknutím druhé světové války společně navrhli několik vil s prosklenými zimními zahradami a terasami – například vila Na bateriích čp. 820/18 v pražských Střešovicích (1932), vila v Nových Bohnicích čp. 280/34 v Praze 8 (1935 – 1936). V Přerově byla vybudována na základě jejich návrhů řada staveb – kupříkladu pavilón Středomoravských elektráren (1936), dále administrativní budova elektrárny (1937 – 1938), či nájemní dům v Bartošově ulici (1937 – 1938). Elly Oehler patrně navrhovala spíše vnitřní zařízení domů. Společně publikovali v časopisech *Forum*, *Moderne Bauforem* a *L'architecture d'aujourd'hui*.¹⁶⁹

Specialistkou na řešení interiérů byla také Augusta Machoňová – Müllerová (1906 – 1984), zaměřující se také na projekty výstavních expozic. Byť se jejímu architektonickému dílu ve velké míře nedostalo uskutečnění a její návrhy zůstaly spíše na papíře, nemůže být její osobnost opomenuta. V letech 1926 – 1931 vystudovala taktéž ČVUT v Praze jako její předchůdkyně, v letech 1928 – 1929 pracovala v ateliéru Jaromíra Krejčara (1895 – 1950)¹⁷⁰ a posléze pracovala jako samostatná architektka. Rovněž si vzala svého kolegu – architekta Ladislava Machoně. Byla členkou *Levé fronty*, *Svazu socialistických architektů*, *Klubu architektů*, redakce revue *Stavba* a *Architektura*. Byla příznivkyní radikálně levicových

---

¹⁶⁷ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 74.

¹⁶⁸ Tamtéž. s. 84.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 88.

¹⁷⁰ Jaromír Krejcar byl český funkcionalistický architekt, navrhoval interiéry, člen *Devětsilu*, *Levé fronty*, *Svazu socialistických architektů*, počátkem dvacátých let spolupracoval s *Artělem*. Několik let byl manželem Mileny Jesenské, věnující se také otázce bydlení. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 225.

architektů, ovlivnila ji tvorba Karla Teigehe, spolupodílela se na projektech kolektivních domů inspirovaných sovětskými teoriemi. Před druhou světovou válkou se podle jejích návrhů realizoval Šádkův rodinný dům v Březnici (1935), další projekty se uskutečnění dočkaly za války, či po ní.¹⁷¹

Magda Jansová (1906 – 1981) zaujímá mezi prvorepublikovými architektkami významné místo. V letech 1925 – 1930 vystudovala architekturu na ČVUT a mezi léty 1936 – 1939 pracovala v pařížském ateliéru Le Corbusiera. Později se věnovala spíše malbě. Její nerealizované projekty jsou známy z časopisu *Architekt SIA*, jediným známým zástupcem realizace jejích návrhů je rodinný dům v pražských Dejvicích – České družiny 1671/9.¹⁷²

Studium ČVUT absolvovala v letech 1927 – 1933 také architektka, návrhářka a publicistka Emanuela – Kittrichová – Mazancová (1909 – 1989). Po studiu uzavřela manželství s architektem (opět) Josefem Kittrichem (1901 - 1968),¹⁷³ začala se věnovat projektování v soukromé architektonické kanceláři. Současně vykonávala i úlohu pomocné vědecké síly v Ústavu staveb budov pro různé účely, kde řešila dispozice a interiéry. Spolupracovala i s ateliérem *Pošepná – Vondráčková*. Převážná většina jejích návrhů rodinných domů, obytných domů, interiérů se dočkala realizace po druhé světové válce. Kittrichová – Mazancová taktéž psala pro časopisy *Architektura*, *Architekt SIA*, *Kulturní politika*, *Výtvarná práce* atd.¹⁷⁴

Doba po vzniku samostatného Československa poskytla ženám nejenom možnost studovat architekturu, ale jak je možné vidět, několik z nich skutečně vsadilo na architektonickou kariéru a dokonce se jim podařilo prosadit ve sféře tohoto profesního odvětví, nejčastěji ovšem po boku svých mužů. Může to značit fakt, že první republika na toto nové ženské zaměstnání mohla nazírat ještě skepticky a pravděpodobně tomu tak bylo. Nepopíratelně bylo zasáhnutí architektonické profese ženou emancipačním úspěchem, nicméně lze vidět, že skutečných samostatných architektonických realizací, vznikuvší z nápadu jediné architektky, nebylo mnoho.

Zajímavým a zvláštním emancipačním počinem může být i příklad z druhé poloviny dvacátých let dvacátého století, kdy se malířka Vlasta Vostřebalová – Fischerová (1898 – 1963) vrhla do projektování svého vlastního domu v Praze – Motole. Malířka studovala na Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru Vojtěcha Hynaise (1854 – 1925), odkud

---

¹⁷¹ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 92.

¹⁷² Tamtéž. s. 104.

¹⁷³ Josef Kittrich byl architekt, člen *Klubu architektů*, profesor na vysoké škole architektury a pozemního stavitelství ČVUT. Viz *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: K/L*. Praha, 1999. ISBN 80-902555-6-6. s. 97.

¹⁷⁴ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 108.

ovšem záhy odešla díky svému odlišnému pohledu na umění a odešla do sochařského ateliéru Jana Štursy, kde absolvovala v roce 1923.¹⁷⁵ Ve dvacátých letech se Vostřebalová – Fischerová zajímala o otázky moderního životního stylu a o reformu bydlení, její dva projekty, kterými se v této době zabývala (dům v Motole a dívčí chata) a které vycházejí z principů funkcionalismu, dosvědčují autorčino vybavení potřebnými technickými dovednostmi. Ač hnacím motorem při projektování motolského domu pro ni nebyla profesní ambice, ale spíše životní situace, kdy po odluce s manželem Otokarem Fischerem (1883 – 1938) musela se synem pobývat v malém a veyhovujícím ateliéru na Letné, dokázala zde plně uplatnit svůj smysl pro prostorovost a jednoduchost v duchu funkcionalismu.¹⁷⁶ Umělkyně se patrně s architekturou mohla setkat již při svých studiích na Akademii, anebo se také mohla inspirovat zkušeností s domem jejích rodičů v Senohrabech, který si nechali postavit v roce 1918. Motolská vila byla dokončena v roce 1930 a z dochovaných kreseb Vlasty Vostřebalové – Fischerové je zřejmé, že si i nábytek do domu navrhovala a zhotovovala sama, ač se do dnešních dob nedochoval.¹⁷⁷ Malířka tedy nepochybně reprezentuje výjimečnou osobnost, která se již na sklonku dvacátých let nebála přechodů mezi jednotlivými uměleckými obory a dokázala se realizovat i na poli architektury, ať už ji k tomu vedly jakékoli důvody.

Do oblasti moderní bytové kultury zasahovaly v době první republiky i jiné umělkyně – textilní výtvarnice a designérky, které byly i publikačně činné. Jednou z významných představitelk, propagující funkcionalistické moderní bydlení byla i textilní výtvarnice Jaroslava (Slávka) Vondráčková (1894 – 1986). Studovala soukromě tkalcovství, návrhářství, malířství v českém prostředí i v cizině.¹⁷⁸ Zabývala se zejména tkaným textilem, pracovala dokonce s levnými a odpadovými materiály, které ve svých návrzích dokázala zužitkovat, (vytvářela z nich dokonce např. koberce). Iniciativně se spojila se světem funkcionalismu i tím, že ateliér *Pošepná – Vondráčková* zapojila do úspěšné spolupráce s řadou architektů, pro jejichž interiéry vyráběl bytový textil (patřili mezi ně např. i Hana Kučerová – Záveská, manželé Kittrichovi či Augusta Müllerová).¹⁷⁹ S texty Vondráčkové je možno se setkat v časopise *Eva*, *Národní listy*, *Žijeme* aj.

---

¹⁷⁵ PACHMANOVÁ, Martina. Vlasta Vostřebalová - Fisherová. In *Ženy v umění*, 2008 [cit. 2015-05-12]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=64>>.

¹⁷⁶ Úryvek textu z výstavy Vlasta Vostřebalová Fischerová: Mezi sociálním uměním a magickým realismem. Galerie hlavního města Prahy, Dům U Zlatého prstenu. Martina Pachmanová, Michala Frank Barnová. 28. 5. 2014 – 14. 9. 2014.

¹⁷⁷ BARNOVÁ, Michala. *Život a dílo Vlasty Vostřebalové – Fisherové (1898 -1963)*. s. 30, 31.

¹⁷⁸ PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Z Prahy až do Buenos Aires*.s.142.

¹⁷⁹ ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 239.

Do funkcionalistických interiérů navrhovala závěsy, záclony, povlečení, ubrusy, a prostírání spolupracovnice Vondráčkové – Božena Pošepná. S architektky spolupracovala také textilní výtvarnice Marie Teitnitzerová, která v této době vyráběla prosté a ručně tkané textilie.¹⁸⁰ Ateliér Teitnitzerové v průběhu první světové války vedla výtvarnice v oboru krajky – Emilie Paličková (1892 – 1973) a navrhovala zde koberce, pokrývky, batiky. Ta dokonce v rámci školy spolupracovala na výzdobě Kramářovy vily, kde malovali stěny a nábytek. Od roku 1919 se věnovala krajce, která ji proslavila.¹⁸¹ Naopak keramickou a sklářskou tvorbou se v meziválečné době zabývala Helena Johnová či Ludvika Smrčková, která dokonce roku 1927 získala první cenu v soutěži SČSD na nápojové sklo, vypsané k *Výstavě soudobé kultury* v Brně. Souprava skla se poté začala vyrábět pro *Krásnou jizbu*.¹⁸²

Doposud jsme si představili nejvýznamnější architektky a výtvarnice, které se podílely na vytváření prvorepublikového ideálu moderního bydlení. Avšak nebyly to pouze ony, jež se účastnily debat a úvah kolem bytové kultury. Do tohoto světa byly zasvěceny i novinářky a publicistky, které se k těmto otázkám vyjadřovaly na stránkách časopisů či prostřednictvím různých příruček. Patrně nejvýznamnější místo mezi nimi zaujímal novinářka, překladatelka a redaktorka Milena Jesenská, kterou před lety proslavilo její přátelství s Franzem Kafkou. Její publikační činnost byla velice pestrá, tudíž se dotkla i moderního životního stylu, o němž referovala svým čtenářkám. Snad ji v tomto směru ovlivnilo i její pohybování se v uměleckých a intelektuálních kruzích. Jejím druhým manželem se v polovině dvacátých let stal funkcionalistický architekt Jaromír Krejcar, se kterým měla dceru Janu. Jesenská se také přátelila s okruhem umělecké levice kolem Karla Teigehe, se Slávkou Vondráčkovou, Augustou Müllerovou, a s dalšími architektky. Své referáty o módě psala do časopisů *Tribuna*, později pro *Národní listy* a *Módní revui*. V druhé polovině dvacátých let redigovala časopis *Pestrý týden*, psala pro *Lidové noviny*, poté pro časopis *Tvorba* a *Žijeme*. V závěru třicátých let aktivně publikovala v revui *Přítomnost*, během okupace se účastnila odboje, podílela se na vydávání ilegálního časopisu *V boj*, za což byla později zatčena a uvězněna v Ravensbrücku, kde zemřela.¹⁸³ Ze svých fejetonů, pojednávajících o postavení ženy a módě, sestavila dva knižně vydané soubory *Cesta k jednoduchosti* (1926) a *Člověk dělá šaty* (1927). Ženská otázka byla skutečně velmi protkána její prací, jak ostatně může doložit i její výrok: „*Moderní člověk je především samostatný člověk. Žena pracuje jako muž, má společenské a občanské*

---

¹⁸⁰ PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Z Prahy až do Buenos Aires*. s.124, 134.

¹⁸¹ ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 230.

¹⁸² Tamtéž. s. 223, 234.

¹⁸³ Kol. *Povolání: architekt(ka)*. s. 62.

*svoje nezávislé postavení má tutéž potřebu vlastního prostoru, pracovny, ložnice. Manželství není hospodářskou smlouvou, nýbrž lidskou smlouvou s lidskou platností.*¹⁸⁴

V *Národních listech*, *Pestrém týdnu* i *Evě* zveřejňovala svoje příspěvky o moderním bydlení také Oldřiška Zemanová. Zaměřovala se zde především na moderní a praktické zařízení kuchyňského prostoru, ale také obecně na estetiku domácnosti. Horlivě nabádala čtenáře, aby čas od času podrobili svou domácnost kritice a opravili v ní nedostatky a defekty.¹⁸⁵ V roce 1928 dokonce samostatně vydala knihu se svými s názvem *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*, kde případně čtenářky chtěla obeznámit nejen s vhodným uspořádáním bytu, ale také s tím, jak si mají ženy počínat ve věci úklidu celé domácnosti, v používání nových praktických přístrojů atd.

Českou novinářkou a spisovatelkou, jejíž autorství je možné také najít u článků o bytové kultuře v časopisech *Eva*, *Pestrý týden* nebo *Žijeme*, byla Zdenka Wattersonová. Několik let žila v Americe, o čemž referovala i ve svých člancích,¹⁸⁶ a také v cestopise *Listy z Ameriky* (1927).¹⁸⁷

Řešení bytové otázky a postavení ženy v rodině a domácnosti postulovala ve své knize *Za novou ženou* (1920) spisovatelka, novinářka, publicistka a aktivistka ženského hnutí Olga Stránská – Absolonová. Z jejího pera za přispění dalších osobností (především žen) pochází i dvoudílná publikace *Praktická hospodyňka: souhrn nauk, pokynů a předpisů ke správnému a úspornému vedení domácnosti a návod, jak si může hospodyňka svou namáhavou a zpravidla neutěšenou práci neobyčejně ulehčit* z roku 1927. Kromě toho psala také do *Národních listů*, *Ženské revui*, *Ženských listů*, *Času* a dalších.¹⁸⁸

První díl *Praktické hospodyňky* obsahuje i kapitolu, věnující se zásadám správného bydlení. Autorkou tohoto příspěvku byla překladatelka, novinářka, spisovatelka a jedna z prvních významných českých žurnalistek Olga Fastrová, užívající pseudonym Yvonna. Její kariéra započala ještě před vypuknutím první světové války, kdy ji jako stálou redaktorku (první v českém prostředí) zaměstnala *Národní politika*, kam psala o módě, vaření a účesech. Psala romány i příručky o správném chování mužů i žen.¹⁸⁹ Roku 1922 ji vyšel průvodce *Útulný domov: nevěstám a všem, kdo se zařizují*, ve kterém ukládala rady, jak kompletně zařídit byt od základních věcí (malba, položení podlah, vytápění atd.) až po ty nejdetailejší.

¹⁸⁴ JESENSKÁ, Milena. Moderní bydlení. In *Národní listy* LXVI, 1926, č. 52, s. 13.

¹⁸⁵ ZEMANOVÁ, Oldřiška. Moderní domácnost. In *Národní listy* LXIX, 1929, č. 13, s. 10.

¹⁸⁶ Např. WATTERSONOVÁ, Zdenka. Americká žena v domácnosti. In *Eva: časopis moderní ženy* I, 1928 – 1929, č. 18, s. 12.

¹⁸⁷ HOLUBOVÁ, Kristýna. *Moderní byt v éře mezi světovými válkami: ideál, teorie, praxe*. s. 22.

¹⁸⁸ Tamtéž. s. 20.

¹⁸⁹ Tamtéž. s. 20, 21.

Představení významných prvorepublikových architektek, výtvarnic, či publikujících teoretiček mělo za cíl poukázat na skutečnost, že se českým ženám podařilo v této době určitým způsobem zasáhnout debatu o bytové kultuře a tlumočit veřejnosti názory na podobu moderního příbytku, ať už prostřednictvím svých realizovaných projektů domů a návrhů interiérového vybavení, které mohla veřejnost vidět na fotografiích v dobových časopisů i příručkách, stejně tak jako zde mohla číst i samotné texty s návody k docílení ideálního zařízení domácnosti dle dobových trendů.

4. MODERNÍ BYT MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

4.1. Jak bydlet

Atmosféra nově vzniklého samostatného československého státu byla ve snaze otřepávání se „z nenáviděného rakušáctví“¹⁹⁰ naplněna touhou po novém životním stylu a nastolení nové svébytné kultury. Tyto představy se samozřejmě odrazily i do nového pojetí bytové kultury, jež měla rovněž přijmout moderní zásady a měla docílit onoho „převratu v bydlení“.¹⁹¹ Již na počátku dvacátých let uvažoval Emil Edgar¹⁹² o moderním slohu jako o slohu, který je postaven především na základně účelovosti, jednoduchosti a věčnosti. Proto měl být moderní příbytek především „*bohat myšlenkami účelovými, technickými*“ a měl sloužit „*potřebám tělesným a duševním způsobem co nejdokonalejším a nejpohodlnějším*“.¹⁹³

Myšlenky a zásady moderního bydlení byly pěstovány v dobovém tisku a příslušných rubrikách či na stránkách dobových publikací, odkud je měla přejímat veřejnost, ať už její zámožnější nebo i méně zámožnější část. Tak učinila i Olga Fastrová, která svoji knihu *Útulný domov* věnovala všem, kteří si zařizovali byt a nemohli si dovolit zaplatit architekta, jehož rady a pomoc suploval tento „průvodce“ bytovou kulturou. Fastrová ovšem určila publikaci ke čtení spíše ženám, jelikož dle jejího názoru „*průměrní muži se o bytovou kulturu pramálo starají*“ a „*ponechávají zařízení bytu na vůli a vkusu své nevěsty a tchyně nebo ženy*“, proto ji nazvala „*populárně psanou snůškou rad ženy ženám*“.¹⁹⁴ Nepopíratelně se na slučování ženského pohlaví s prostorem domácnosti podílely také časopisecké reklamní upoutávky *Spojených UP závodů*, které nadšeně hlásaly „*Obydlí jest říše paní*“ a vábily k návštěvě svých prodejen, pokud měla dáma vkus a chtěla svoje obydlí rozšířit o cenově dostupné a dokonalé zařízení. Jednalo se o součást reklamní kampaně cílicí na ženy.¹⁹⁵ O čtyři roky později však v titulku podobné časopisecké reklamy na psací stůl ze svého sortimentu závody uznaly, že „*I muži mají svá práva*“, která by se měla uznat jejich vlastním nábytkem, aby v dobře zařízeném bytě bylo vyhověno i jejich potřebám a jejich pohodlí, ať už šlo o „*muže spoutané sladkým poutem manželství i notorické neženichy*“.¹⁹⁶ Ač působí toto

¹⁹⁰ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Kolem Mileny Jesenské*. s. 123.

¹⁹¹ Viz kapitola č. 2, s. 19.

¹⁹² Emil Edgar (1884 – 1963) byl český praktický estetik a průkopník uměleckého zušlechtnění průmyslu. Viz *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D – G. Praha, 1926. s. 496.

¹⁹³ EDGAR, Emil. *Jak se dívati na nábytek: výklady, rady a pokyny pro výrobce, kupující i školy*. Praha: O. Pyšvejc, 1922. s. 3.

¹⁹⁴ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 5.

¹⁹⁵ Inzerce. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* III, 1924, č. 4, s. 1.

¹⁹⁶ Inzerce. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* VII, 1928, č. 9, s. 26.

srovnání zajímavě, je nutno konstatovat, že se jednalo více o „tahák“ pro potenciální zákazníky v duchu reklamní strategie *Spojených UP závodů*, než o úsilí revize postavení obou pohlaví v rámci bytové kultury. Nicméně dobové poměry v chápání mužské a ženské role zajisté našly svůj odraz i v reklamní inzerci. S opresivním modelem, jenž vrhal ženy do neveřejného prostoru – domova, jehož zařízení, obstarání a zajištění chodu patřilo mezi jejich prioritní činnosti, se bylo možné setkat po celou meziválečnou dobu, kdy na něm stavěl nejenom obecný diskurz kultury, ale nepopírali ho ani sami zastánci emancipace.

Domácnosti měly být zařizovány vkusně; úroveň vkusu měla být vypěstována „soustavnou uměleckou výchovou, přímým nazíráním na předměty vkusné a umělecky cenné, častou prohlídkou uměleckoprůmyslových výstav, výtvarnických časopisů atd.“¹⁹⁷ Pohledem do několika známých dobových periodik a spisů zjišťujeme, že se skutečně čtenářstvo mohlo setkat s bohatstvím rad od odborníků i odbornic, jak si zařídit vlastní bytový prostor, jež by odpovídal moderním trendům prvorepublikové éry a dostál proklamované racionalizace, aby vedení domácnosti bylo co nejjednodušší a nejúspornější. Inspiraci a vzory v otázkách organizace bydlení hledali publicisté a teoretici v americkém prostředí, levicově smýšlející naopak v ruském prostředí. Výrazné místo mezi příznivci levice, kteří ovlivnili meziválečnou diskuzi o bydlení, zaujímal Karel Teige, jehož teze měly také emancipační rozměr. Přiznával ženám místo na pracovním trhu a zohledňoval jejich prudce rostoucí zaměstnanost, když se ve svých teoriích zasazoval o osvobození žen od všemožných domácích prací. Řešení tohoto problému spatřoval v kolektivním bydlení.¹⁹⁸ V rámci kolektivního bydlení by pak byly uplatňovány malé a tím pádem finančně dostupné byty (ve kterých ovšem bylo nutno důrazně dbát na řešení jejich půdorysu a vnitřního zařízení), za něž plédoval Teige a další levicoví architekti a teoretici.¹⁹⁹ Sovětským prostředím byl mimo jiné oslněn také Jaromír Krejcar, který v Sovětském svazu kolem poloviny třicátých let pracoval, po návratu z něj však byl zklamán a rozhořčen.²⁰⁰

Hojně se čtenářky, zajímající se o kulturu bydlení, mohly setkat s americkým vzorem domácnosti, která se rychle zmodernizovala díky ústavům pro vědecké řízení domácí práce, jejichž vzniku daly základ americké ženy. Z nich se pak šířily moderní zásady a získané zkušenosti do celého světa, a jak podotkla Oldřiška Zemanová, byly v posledních letech přijímány „*bohudíky také u nás*.“²⁰¹ Svědčí o tom řada článků i samostatných brožur,²⁰²

---

¹⁹⁷ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 10.

¹⁹⁸ ŠVÁCHA, Rostislav. Teige jako inspirátor moderní architektury – Teige jako stavebník. s. 87.

¹⁹⁹ HOLUBOVÁ, Kristýna. *Moderní byt v éře mezi světovými válkami*. s. 26.

²⁰⁰ VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Kolem Mileny Jesenské*. s. 209.

²⁰¹ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost*. s. 7.

pojdnávajících o amerických domácnostech a jejich zařízení (kredencích, lednicích, sporáky, pračkách, pojízdném stolku „*Liné Zuzance*“ atd.), které výrazně dokázalo zjednodušit práci v domácnosti. Nepochybně působila Amerika na české prostředí jako kolébka pokroku, z níž se čerpaly vzory, ovšem dlužno podotknout, že americké ženy byly ke zjednodušování práce v domácnosti vedeny spíše vnějšími okolnostmi. Průměrná americká rodina si nemohla dovolit velké byty, pozemky byly ve Spojených státech amerických drahé a tím pádem cena nájemného dosahovala vysokých hodnot.²⁰³ Důvody, proč 99% amerických žen nemělo služku, a měly si v domácnosti jednoduše poradit samy například s elektrickými sporáky, které byly prakticky samočinné,²⁰⁴ se pravděpodobně také odvíjely od této skutečnosti. Vývoj a zdokonalování domácích pomocníků a přístrojů mohl rovněž souviset s poměry na americkém trhu práce, který zaznamenal mezi léty 1880 – 1920 výrazný vzrůst podílu ženské pracovní síly (o 50%), zvláště z řad zástupkyň střední třídy.²⁰⁵ „*Slyšeli jsme, že ženino místo je doma, tak často, až nás to unavilo.*“²⁰⁶ Tak popsal situaci Orison Swett Marden ve své knize *Žena a domov* z roku 1915 (český překlad vydán roku 1925),²⁰⁷ který zde zároveň potvrdil fakt, že se skutečně v této době dalo najít jen velmi málo obchodů, živností nebo průmyslových podniků, kde nebyly zastoupeny ženy. Ženská zaměstnanost se tak patrně stala odrazovým můstkem pro důslednější promyšlení organizace domácnosti.

Do rukou československých žen v prvorepublikové době se mohly dostat také překlady knih z německého prostředí, které jim rovněž poskytovaly cenné rady, jak se vyvarovat dosavadních nedostatků systému vedení domácnosti a jak se co nejvíce přiblížit ideálu moderní domácnosti. Velice oblíbenou se ve své německé vlasti (v letech 1926 - 1928 vydána celkem sedmadvacetkrát) stala kniha od lékařky Erny Meyerové²⁰⁸ *Moderní domácnost: rádce úsporného vedení domácnosti*. Čtenářky byly nabádány k tomu, aby si domácnost nezařizovaly po vzoru svých maminek a babiček, ale aby si plně uvědomovaly svou souvislost s tehdejší dobou a aby uměly „*využít všech technických výhod a vědeckých*

---

²⁰² Např. ŠPAČEK, Stanislav. *Americká úsporná kuchyně a zásady ekonomického řízení domácnosti*. Praha: Jednota přátel Masarykovy Akademie Práce, 1927; ŽENATÝ, Berty a ŽENATÁ, Fanuška. *Americké domečky*. V Praze: Fr. Borový, 1931.

²⁰³ SMETANA, Fr. *Americká domácnost*. In *Byt a umění* II, 1931, č. 3, s. 4.

²⁰⁴ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1930. s. 18.

²⁰⁵ MAY, Elaine Tyler. *Myths and Realities of the American Family*. In ARIÈS, Philippe, ed. et al. *A history of private life 5: Riddles of identity in modern times*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-39979-X. s. 547.

²⁰⁶ MARDEN, Orison Swett. *Žena a domov*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1925. s. 21.

²⁰⁷ Orison Swett Marden (1848–1924) byl americký spisovatel, velmi aktivně publikující. Viz Orison Swett Marden. In *Wikipedia: The Free Encyclopedia*, 2001 – 2015. [cit. 2015-05-18]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Orison_Swett_Marden>.

²⁰⁸ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

vyvozeností ve svůj vlastní prospěch.²⁰⁹ Zcela neznámé nezůstala ani anglická kultura bydlení, kterou hojně dával za příklad ve svých člancích architekt Antonín Heythum,²¹⁰ a také švédská bytová kultura, jež obě dosahovaly vysoké úrovně.²¹¹

Přiblížili jsme si částečně kulturní vlivy z ciziny, které mohly také taht za nitky meziválečné diskuze o moderní domácnosti, a s nimiž mohly přijít do styku čtenářky periodik a příruček. Ovšem československým ženám byly nejspíše bližší pokyny a instrukce, jež jim zprostředkovávaly naučné texty na stránkách populárních časopisů, a které patrně i samy vyhledávaly, jak ostatně dokumentovaly dotazy směřované redakcím těchto magazinů. Jako příklad můžeme uvést dotaz čtenářky, otisknutý v časopise *Eva* v rámci Bytové poradny, na nějž následně odpovídat architekt Jan Emil Koula a který výstižně ilustroval postoj ke starým věcem, v němž si měly právě se zařizující páry počínat obezřetně. „*Jsmo před velikým rozhodováním. Chceme si postavit moderní vilu, ale máme starý nábytek, se kterým bychom se neradi rozloučili. Zvláště matka mého muže, která bydlí s námi, má velmi krásný sekretář, truhlu a psací stolec; já sama mám zařízení jídelny a salonu z let 80 tých, z výbavy mé matky. Nábytek mé tchýně je celkem úměrný dnes obvyklým výškám a rozměrům pokojů, ale nábytek po mé matce zvláště kredenc, byla by asi v těchto pokojích obrovská. Sdělte mi, prosím, Váš náhled v této věci.*“²¹² Architekt čtenářce odpověděl, že pokud si chce vilu zařídit skutečně moderně, může do interiéru umístit jakýkoli nábytek, ale jen funkční nábytek.²¹³

Některým bylo jistě líto vyhodit nábytek po svých příbuzných, ovšem pakliže toužili bydlet úsporněji a funkčně, a chtěli se zařídit podle ideálu moderního bydlení, nezbývalo než starý nábytek upravit novým poměrům nebo pořídit nový, aby nemuseli „*stavěti vilu pro nábytek.*“²¹⁴ Eva Rutteová²¹⁵ v této věci svým čtenářkám radila, jak se například zbavit starého kanape s nehezkým potahem, ze kterého stačilo odstranit opěradlo, polštář, a položením přehozu se získalo moderní sedadlo.²¹⁶ Sériová výroba domů i jejich veškerého vnitřního zařízení měla navíc umožnit nejširším lidovým vrstvám vyšší dostupnost pohodlného, zdravého, účelného a radostného bydlení. Na architektky, návrháře a výrobce se

²⁰⁹ Předmluva k českému vydání. In MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost: rádce úsporného vedení domácnosti*. Praha: B. Kočí, 1928. s. 8.

²¹⁰ Např. HEYTHUM, Antonín. Bydlení v Anglii. In *Jak bydlet*, s. 7 – 12.; HEYTHUM, Antonín. Zařízení jednopokojového bytu. In *Eva: časopis moderní ženy* V, 1932 – 1933, č. 15, s. 22 – 23.

²¹¹ HEIDRICH, Oldřich. O bytové kultuře ve Švédsku. In *Jak bydlet*, s. 13 – 16.

²¹² KOULA, Jan Emil. Dům, byt, vnitřní zařízení: Bytová poradna. In *Eva: časopis moderní ženy* II, 1929 – 1930, č. 23/24, s. 25.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ KOULA, Jan Emil. Dům, byt, vnitřní zařízení: Bytová poradna. In *Eva: časopis moderní ženy* II, 1929 – 1930, č. 23/24, s. 25.

²¹⁵ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

²¹⁶ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* Praha: F. Topič, 1928. s. 15.

apelovalo, aby se také podřídili standartizované výrobě ve své práci a pomohli tak tomuto záměru.²¹⁷ Jak jsme mohli vidět v předchozích kapitolách, řada z nich v duchu funkcionalistické morálky tak skutečně učinila.

S příchodem hospodářské krize ve třicátých letech debaty a řešení správného a moderního bydlení, jež se rozhořely během let dvacátých, neuhasly. Spíše je naopak nesnáze krize ještě dále vedly k tomu, aby se otázky bydlení probíraly více. Snad se na tom mohlo podílet také budování a zřizování jednopokojových bytů, kterých v důsledku krize přibývalo. Jednopokojové byty samozřejmě existovaly ve stávajících starších domech i v „*nemoderních novostavbách tuctových činžáků*.“²¹⁸ Nad situací v budování těchto staveb, kdy stavitelé příliš nedbali zásad pro vnitřní uspořádání půdorysů malých bytů (navíc v době, kdy architekti ve svých statích o moderní architektuře ze všeho nejprve řešili organizaci půdorysu domu), si posteskli i Antonín Heythum, když podotkl, že se ignorací otázek bydlení ve stavbě pražských moderních předměstí dopustilo nenahraditelných škod.²¹⁹ Na základě těchto neutěšených podmínek se proto řada autorů ve svých pojednáních věnovala otázce zařízení malých bytů, jak v nich adaptací a vhodným rozmístěním nábytku a celkově správným dispozičním uspořádáním docílit jejich obyvatelnosti. Bylo totiž třeba vzdorovitě odolávat hospodářsky těžké době, aby vývoj lidské společnosti nezadržitelně pokračoval a dále přinášel nebývalé možnosti vysokého standartu dobrého bydlení všem.²²⁰ Zvláště levicově naklonění autoři požadovali od pokrokových architektů, aby spolupracovali se sociálním vývojem a směřovali svůj hlavní předmět zájmu k malému a nejmenšímu bytu.²²¹

Jak bydlet?²²² Odpovědi na tuto otázku vykukovaly ze stránek módních periodik, běžných deníků a knih. Moderní bydlení se v meziválečných letech Československa tak nepochybně vetklo do mysli širšího okruhu veřejnosti, jež se začala zajímat o to, jak prakticky a moderně bydlet. Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, zapojily se do debat o bydlení také ženy a sami odborníci s jejich příspěvky počítali. Společnou cestou se tak měli vydat architekti, ženy a taktéž hospodářští ekonomové, neboť právě tyto tři odborníci měli nadále „*pracovati společně na problému bydlení za přispění moderní techniky a výroby*.“²²³ Důvod,

²¹⁷ VANĚK, Jan. Právo na obydlí – povinnost industrie. In *Bytová kultura I*, 1924/1925, č. 1, s. 5 – 6.

²¹⁸ ŽÁK, Ladislav. Malý byt. In *Eva: časopis moderní ženy IV*, 1931 – 1932, č. 11, s. 18.

²¹⁹ HEYTHUM, Antonín. Zařízení jednopokojového bytu. In *Eva: časopis moderní ženy V*, 1932 – 1933, č. 15, s. 22.

²²⁰ VANĚK, Jan. Pro dobré bydlení všem. In *Bytová kultura II*, 1934, č. 1, s. 2.

²²¹ ŽÁK, Ladislav. O významu a možnostech práce v bytové architektuře. In GRUS, Josef, ed. et al. *Byt: sborník Svazu československého díla*. Praha: Václav Petr, 1934. s. 19.

²²² Název „*Jak bydlet?*“ nesla díla i články. Např. HANZELKA, Vernant. *Jak bydlet*. Brno: V. Hanzelka, 1932.; *Jak bydlet: cyklus přednášek, pořádaných Ženskou národní radou, odborem Zjednodušení práce v domácnosti*. Praha: Orbis, 1930.

²²³ HONŽÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 1.

proč se o problematiku bydlení začaly zajímat ženy, byl jednoduchý a logický – domácnost stále zůstávala jejich doménou, a zajištění bezproblémového chodu v ní spadalo zásadně do jejich kompetence a povinností. Nepopíraly to ostatně ani samy příslušnice ženského pohlaví, když uznávaly, že především ony samy v první řadě doplácely na špatně a neúčelně rozvržený byt.²²⁴ Koneckonců to byla hlavně ženy, která i ve skromnějších obydlích dokázaly vykouzlit prostředí „blahobytu“, což „muž sice nikdy ani nepostřehne, že jsou pokrývky nové a že všude svítí nová úpravnost (...),“ zato ale „velmi citlivě ví, je-li mu v bytě najednou líp, najednou se mu moc doma líbí. Neví čím to je – ale je to, a to je hlavní.“²²⁵ Jakou úlohu tedy měly ženy zastávat v bytové kultuře a jakými stanovisky se měly řídit v zařizování bytu?

4.2. Úloha ženy v bytové kultuře

Skutečnost, že prostředí domácnosti bylo bezvýhradně považováno za ženino přirozené místo, spojovala většinu dobových tezí. Mnozí teoretici, ač se s výdělečnou činností žen smířili, tíhli spíše k vyzdvihování ženy nevydělavající vůbec, která by se rozhodně neměla cítit ponížena tím, že veškeré výdaje v domácnosti platil muž a ona je jen utrácela. Ponížena by byla až ve chvíli, když by neutrácela peníze rozumně, či se snažila ušetřit kdejaký peníz za cenu zotročení svou domácností. Tím nemělo být řečeno, že „*by samostatná výdělečná činnost ženina byla scestím,*“ ale „*bude však vždycky v menšině,*“ právě proto byl ženě dáván výhradní monopol na vedení domácnosti.²²⁶

Žena, která obstarávala svou domácnost, nevydělavala vlastních peněz a třeba nepřinesla do domácnosti ani věna, konala dle některých názorů stejně důležitou práci jako muž v běžné práci. Nicméně musela péči o domácnost vykonávat co nejlépe a většina žen tak nečinila, když věnovala po vzoru svých babiček příliš mnoho času vaření, uklízení, šití, praní a obsluhování dětí a tím tak zužovala prostor pro své myšlení. Moderní žena měla především umět hospodařit s penězi a časem. Mělo se totiž za to, že žena pracující příliš dlouho pro domácnost ji vlastně zanedbávala.²²⁷ Ovšem někteří viděli situaci idealističtěji, když podotkli, že například v nákupech se tehdejší žena značně lišila od žen starší generace v tom, že myslela více na svoje potřeby a na potřeby své domácnosti, a před nákupem předmětu se náležitě informovala a korigovala své zkušenosti s technickým pokrokem.²²⁸ Díky

²²⁴ VEGROVÁ, Míla. Doslov. In *Jak bydlet*, s. 86.

²²⁵ [-r-]. Jak bydlíme. In *Národní listy* LXXVI, 1936, č. 265, s. 11.

²²⁶ LHOTA, Karel. Úloha ženy v bytové kultuře. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 2, s. 24.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ HALABALA, Jindřich. Rozhodnou ženy. In *Žijeme* I, 1931, s. 29.

mechanizaci domácích prací se žena v ušetřeném čase měla věnovat studiu hygieny, biologie a všeho, co nějak souviselo s domácími pracemi.²²⁹ Jiní chápali osvobození ženy z její práce a z otročení v bytě v širším rozměru – chtěli „*ji uvolnit pro jinou kulturní práci, jak si toho žádá nová doba.*“²³⁰ Čím myslel autor „jinou kulturní práci“ již nebylo dále zevrubněji popsáno, nicméně se mohlo jednat o jeden z možných způsobů, jak (s vidinou více času pro „své“ záležitosti) ženy nalákat, aby se začaly hlouběji zajímat o bydlení a soustředit se také na sledování moderních zásad v bytové kultuře. Tím by pak mohlo být dosaženo hlavního cíle řady publicistů – „*získati pro věc ženy*“.²³¹ S tímto záměrem bylo napsáno mnoho článků, které se již ve své době setkaly s kritikou. Objevil se názor, že si rady o bytovém zařízení na stránkách časopisů často protirečily a dělaly tak chaos v hlavách neinformovaných žen. Když už ženy měly být angažovány v novém kulturním bydlení, měly se jim instrukce podávat jasně, zřetelně a důsledně. Navíc žena měla „*řadu starostí s vařením nebo s caparty, znáte to – k tomu číst odborné časopisy zájmů výtvarných apod. K tomu nepřijde.*“²³² Jak jsme si ovšem ukázali v předchozí kapitole, kde se zmiňuji o čtenářkách, které posílaly do redakcí časopisů své dotazy ohledně bydlení, nebyla to tak úplně pravda.

Úloha ženy v bytové kultuře tedy především spočívala na její angažovanosti v této otázce. Jen od ženy se čekalo celkové zlepšení bytu, její tvořivost totiž měla působit v domácí – známé sféře, což by nejvíce jí přineslo největší radost ze skutečného zlepšení domácnosti. Se zjednodušením a očištěním bytu měla růst i její síla a tím pádem by se celkově naplnil život v domácnosti větším teplem a klidem.²³³ Žena byla považována za střed rodinného života, za tvůrce domácího, milého ovzduší, proto bylo zapotřebí, aby se ve tvorbě vkusného domova zrcadlila ženina duše. Domácnost tudíž mohla být hřejivá a útulná jedině tehdy, když byla prochnuta duší ženy „*milující, oddané a smyslem pro krásu zkrášlení, při tom sebevědomě a tvůrčí a tím šťastné.*“²³⁴ Možnost ženy tvořit moderní a vkusný příbytek tedy nebyla pokládána za něco, co by se nedalo sloučit s péčí o děti a manžela, ba spíše naopak. Skloubení těchto dvou činností zaručovalo ženino štěstí a tím pádem i štěstí celé rodiny. Nejednou bylo v meziválečné době vysloveno přesvědčení, že prostředí obydlí ovlivňovalo duševní vývoj a práci člověka.²³⁵ Proto měla žena v této věci zaujmout svá pevná stanoviska

²²⁹ LHOTA, Karel. Úloha ženy v bytové kultuře. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 2, s. 24.

²³⁰ HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky.* s. 8.

²³¹ TAUT, Bruno. Necht' Pomohou ženy! In *Bytová kultura* I, 1924 – 1925, s. 49.

²³² [Jo.] Ženy – a nové bydlení. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* VIII, 1929, č. 1, s. nečíslována.

²³³ TAUT, Bruno. Žena – tvůrce. Doplněk k třetímu vydání. In TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti.* s. 125, 126.

²³⁴ STRÁNSKÁ – ABSOLONOVÁ, Olga. *Za novou ženou.* s. 88.

²³⁵ Např. Vliv obydlí na tvůrčí práci člověka (anketa). In *Bytová kultura* II, 1934, č. 1, s. 12 – 15, 32, 43 – 46.

k řešení otázek výstavby a zařizování bytu, aby byla osvobozena od zbytečné a vysilující práce. Žádnou z žen neomlouval nezáměr nebo nevědomost v otázce bydlení, naopak se lhostejnost k této otázce považovala za hřích.²³⁶ Žena se tedy ve svém vlastním zájmu měla o zařízení a organizaci moderní domácnosti při nejmenším zajímat, uvažovat o nich; nejlépe se měla zásadami a návody řídit a pokusit se je aplikovat v praxi.

Jak bylo již několikrát uvedeno, k zařizujícím se ženám směřovaly výzvy, aby v budování příbytku neváhaly spolupracovat s odborníky – architekty, se kterým by konzultovaly i drobnější úpravy v bytě. Nejprve měly ženy o všem důkladně uvažovat a promyslet, co si přály, pak teprve měly svá přání předložit architektovi, aby nepoznaly chyby, které se staly, až dodatečně, a nestěžovaly si na architekta příliš pozdě. Architekt neznal osobní zvyky a potřeby žen, tudíž pak nemusela nově vybudovaná či předělaná domácnost odpovídat jejich individuálním představám. Teprve důsledná spolupráce žen s architektem by pomohla takové situaci zamezit.²³⁷ Ženy byly totiž těmi, které by na chyby architekta či stavitele nejvíce doplatily, což právě je předurčovalo k vyjádření se k problému účelného bytu. Zejména na stavitelích, kteří měli v rukou největší část výstavby bytů, se ženy měly dožadovat správně řešeného bytu. I při výstavbě domů družstevních se měly ženy domáhat svého vlivu. Průkopnicemi nových myšlenek v bydlení se měly stát zejména samostatně výdělečně činné ženy, které k tomu předurčovala jejich větší finanční i časová volnost.²³⁸

Řada autorů táhla v tomto ohledu za jeden provaz; jejich názory pramenily z přesvědčení, že po všech stránkách dokonalý byt mohl vzejít jedině z úzké spolupráce žen s odborníky. V předchozí kapitole jsme se již setkali s tím, že stavitelé při realizaci nových bytů nedbali zásad architektů, tudíž nevycházeli vstříc ve zřizování nových domácností ani požadavkům hospodyněk a cítili se být nad jejich přáními spíše povzneseni.²³⁹ Navíc pokud by se ženy nechopily iniciativy, mohly na to, že by nápravu sjednali muži (stavitelé a stavební úředníci), kteří zvláště v Evropě byli vzdáleni praktickému hospodaření v domácnosti, čekat třeba sto let.²⁴⁰

Za příklad ve spolupráci žen se stavitelem či projektantem domu, jak jsem již několikrát zmínila, bylo dáváno za vzor americké prostředí, kde stavebník hleděl na požadavky a přání žen, zatímco v československém prostředí nebylo mínění žen – hospodyněk bráno v potaz, ačkoli to byly právě ony, které trávily v bytě největší část života. Rozhořčeně

---

²³⁶ KRCHOVÁ, Božena. Budujme tradici nového bydlení! In *Jak bydlet*. s. 36.

²³⁷ FISHEROVÁ-BECKOVÁ, Věra. Spolupráce s architektem. In *Eva: časopis moderní ženy* VII, 1934 – 1935, č. 21, s. 24.

²³⁸ KRCHOVÁ, Božena. Budujme tradici nového bydlení! In *Jak bydlet*. s. 36.

²³⁹ MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost*. s. 87.

²⁴⁰ ŽENATÁ, Františka. Ženy rozhodnou při stavbě domu. In *Pestrý týden* IV, 1929, č. 23, s. 23.

se k této situaci vyjádřila také Míla Grimmichová (1901 – 1957),²⁴¹ když vznesla kritiku k nově budovaným pavlačovým domům s jednopokojovými byty, které spíše odpovídaly představám stavitelů a architektů, než představám žen, pro které byly byty pracovním a místem, kde trávily svá nejlepší léta. Byty by tak měly vyhovovat ve větší míře spíše jim a dětem než mužům, kterým byt sloužil spíše pro vyspání.²⁴² Neutěšené poměry také dokumentovala slova Boženy Krchové,²⁴³ která varovala: „*Nový nepřítel však povstal racionálnímu bytu tam, kde bychom se ho nejméně nadáli: v některých návrzích nejmodernější architektury.*“²⁴⁴ Ovšem i v neúčelně a neprakticky vybudovaném prostoru si měly ženy dokázat poradit v jeho organizaci a i za takových podmínek se měly pokusit přiblížit co nejvíce modernímu bydlení. Některým z nich, které byly nuceny obývat s rodinou jednopokojový byt, se dokonce podařilo i na několika metrech z mála vytvořit mnoho, a dokázaly se zařídit prostorně, aby tak z obydlí mohla dýchat jeho duše, neboť ta nenalézala místa mezi „*nakupeným haraburdím*“.²⁴⁵

Rovněž Bruno Taut zastával názor, aby bylo vůbec možné stavět lepší obytné domy, musely je především požadovat se vším důrazem ženy. Jenže nestačilo, aby ženy pouze určily nejprve stavět takové domy, v nichž by pak vytvořily nový domov. Zejména bylo třeba, aby se se změnou začalo nejdříve uvnitř starých bytů, kterých existovalo statisíce, a tudíž nemohly být opomenuty a vynechány. Bez změny smýšlení ve stávajících bytech by se nezamezilo budování nových staveb ve starém smyslu. Taut však nežádal od žen, aby v těchto domácnostech provedly ihned okamžitou přeměnu, mělo se jednat o postupný proces. Ženy měly začít očišťovat byty od zbytečného nábytku a zařízení, aby se vymanily ze zotročení k utírání prachu a z dodržování nesplnitelného úkolu udržovat přeplněný byt čistý.²⁴⁶

V bytech architektonicky špatně řešených a technicky chudě vybavených ženy už příliš nezmohly, ale mohly mnoho napravit vhodným a účelným nábytkem (především kuchyňským), také praktickým pracovním náčiním a především soustavností a plánováním své práce v domácnosti. Dbát správných metod úsporného vedení domácnosti a správného rozestavení nábytku si měly ženy hledět i v bytech moderně architektonicky řešených a moderní technikou vybavených, kde mohly rovněž „*vyplýtvati mnoho zbytečných sil a*

---

²⁴¹ Míla Grimmichová byla redaktorka, překladatelka z němčiny a angličtiny, psala povídky. Viz GRIMMICHOVÁ, Míla. In *Databáze českého uměleckého překladu*, 2008 – 2015 [cit. 2015-06-23]. URL: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000000671>.

²⁴² GRIMMICHOVÁ, Míla. Pavlačový dům. In *Pestrý týden* VI, 1931, č. 7, s. 22.

²⁴³ Identitu této osoby se mi nepodařilo určit.

²⁴⁴ KRCHOVÁ, Božena. Budujme tradici nového bydlení! In *Jak bydlet*. s. 30.

²⁴⁵ PACHNEROVÁ, Míla. Duše obydlí. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 46, s. 21.

²⁴⁶ TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti*. s. 65, 66.

*zdraví.*²⁴⁷ V této poučce tkvěl hlavní apel, se kterým se ženy mohly setkat v dobových pojednáních o moderním bydlení.

Při „budování tradice dobrého bydlení“ se zohledňovalo také bydlení samostatných žen výdělečně činných, bydlení žen v domácnosti a také bydlení žen, které pracovaly a zároveň se staraly o domácnost. Všem měla být společná hlavně úspora námahy při řešení bytu. Samostatně výdělečné ženy potřebovaly v bytě zhuštění funkcí do menšího prostoru s dokonalým technickým vybavením v ohledu na jednotlivé práce, související s obhospodařováním bytu. Ty by šetřily ženám energii i čas nutné pro vykonávání jejich povolání a pro rekreaci a odpočinek. Ženy samostatně si vydělávající neměly šetřit na dražším vybavení bytu, které by se jim rozhodně více vyplatilo. Samozřejmě i ženy v domácnosti, které pečovaly o rodinu, stejně tak potřebovaly plánovitě řešený byt, kde by se vyloučily zbytečné práce a ony tak mohly svůj čas a schopnosti také věnovat rekreaci, vzdělání, dokonalejší péči o rodinu, spotřebitelským otázkám i veřejným zájmům. Ovšem ženy této „kategorie“ byly ve většině případů vázány omezeným příjmem a nemohly si dovolit větší investice do bydlení, ale i tak se měly nechat vést snahou po zjednodušení domácnosti. V obydlí výdělečně činných žen, které současně vedly domácnost a staraly se o děti, nepostačovalo jen samo nejracionalnější řešení bytu. Pokud to tyto ženy neměly vyřešeny tak, že jim v domácnosti pomáhala jiná žena (služka, pomocnice v domácnosti), měly se obrátit na veřejnou pomoc (dětské útulky a podobná zařízení), která by jim v této věci pomohla.²⁴⁸ Takových rodin, kde muž i žena chodili do práce a kde žena vedle práce obstarávala sama i domácnost, nebylo po málu. Na pomyslné míse vah vážily více ženy „střední cesty“, které nepřijaly roli jak konzervativních manželek v zastaralé domácnosti, tak roli příliš emancipovaných žen, vyhýbajících se každé domácí práci. Střední cestou jdoucí ženy vypěstovala moderní doba, jež jim zároveň umožnila prostředky, aby samy pracovaly doma „dobře, rychle, a inteligentně, ani neochuzujíc ducha marným praním háčkovaných deček (...).“²⁴⁹ Záleželo však zcela na inteligenci žen, zda přijaly nové zásady bytové kultury a viděly v nich pokrokovost. Samozřejmě bylo možné se setkat ještě s předsudky proti vynálezům moderní domácnosti, které byly přijímány trochu „vesnickým způsobem“.²⁵⁰ Myšlenky a principy ideálu moderního bydlení rozšiřovaly texty s pokyny a poučkami, ovšem v konečném výsledku záleželo na ženách, jak se dokázaly ztotožnit s jejich úkolem v bytové

---

²⁴⁷ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost*. s. 19.

²⁴⁸ KRCHOVÁ, Božena. Budujme tradici nového bydlení! In *Jak bydlet*. s. 27, 28.

²⁴⁹ JESENSKÁ, Milena. Demokratická pohodlnost. In *Pestrý týden* II, 1927, č. 33, s. 13.

²⁵⁰ Tamtéž.

kultuře prvorepublikové doby a do jaké míry daly na rady odborníků v zařizování svých domovů.

4.3. Organizace půdorysu

Prvorepublikové pojetí moderního bydlení s sebou neslo i otázku efektivního a vhodného řešení půdorysu bytu. Na správnou bytovou dispozici měl být brán zřetel hned zprvu zařizování obydlí, a to ať už se jednalo o byty stávající či nově budované. Účelné seskupení obytných prostor včetně příslušenství bylo v organizaci bydlení zvláště důležité, zejména v ohledu na vyloučení ztráty času a odstranění zbytečných pohybů, které práci v domácnosti stěžovaly.²⁵¹ Důraz byl kladen na členění vnitřního prostoru podle potřeb jeho obyvatel. Na základě mnoha dobových přesvědčení padala nedůsledně promyšlená dispozice bytu především na bedra žen, které v bytech trávily více času než muži a které bylo třeba „osvobodit“ od přebytečné práce.

Nedílnou součástí bytové kultury, kterou se v meziválečné době zabývalo mnoho teoretiků i teoretiček, tvořila tedy i organizace půdorysu. Československé ženy se o ní měly zajímat stejně jako o jiné zařízení v domácnosti, a skutečně tak činily. Dokládaly to opět jejich dotazy otištěné v rubrice Jak bydlíš? časopisu *Eva*, na které jim odpovídal architekt František Zelenka (1896 – 1943).²⁵² Jedna z nich se architektka přímo ptala: „*Přiložen půdorys obývacího pokoje. Schvalujete rozestavení nábytku nebo navrhujete lepší?*“ Architekt odpověděl: „*Nábytek, tak jak je, je rozestaven v daném půdorysu dobře.*“²⁵³

S konkrétními ukázkami nejvhodněji řešených bytových půdorysů se čtenářky mohly setkat i na stránkách jiných časopisů nebo příruček, kde jim odborníci pro podrobné vylíčení situace přiložili i plány a nákresy. Dispoziční řešení, poloha a spojení totiž měly vliv na uspokojení obyvatel bytu po stránce fyzické i duševní. Nemělo jít o to, kolik pokojů byt měl, ale o to, jak byly uspořádány a užívány, někdy totiž „*dvoupokojový byt správně vybudovaný může sloužit lépe než mnohapokojový.*“²⁵⁴ Rovněž s ohledem na počet pokojů v bytě se rozdělovaly rady pro jednopokojové, dvoupokojové, třípokojové, a vícepokojové byty.

V ideálním půdorysu moderního příbytku se sebou měly sousedit místnosti, které spolu funkčně souvisely a odehrávaly se v nich příbuzné úkony. Poblíž sobě měla být

²⁵¹ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 227, 228.

²⁵² František Zelenka byl architekt, scénický výtvarník a návrhář plakátů. Byl členem *Klubu architektů* a *SČSD*. Navrhoval interiéry veřejných budov i individuální bytová zařízení. Psal do časopisu *Eva*. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. s. 239.

²⁵³ ZELENKA, František. Jak bydlíš? In *Eva: časopis moderní ženy* X, 1937 – 1938, č. 10, s. nečíslována.

²⁵⁴ LHOTA, Karel. Bytová kultura: Dispozice. In *Pestrý týden* VIII, 1933, č. 24, s. 22.

kuchyně, jídelna a spíž, a naopak ložnice měla být u koupelny a šatny. Tak by paní nebo pomocnice nemusela běhat při přechodu z kuchyně do jídelny s velkými podnosy přes celý byt. Taktéž by bylo nevhodné běhat přes celý byt z ložnice do koupelny „*ve strachu, že budeme překvapeni náhlou návštěvou v nedostatečném úboru,*“²⁵⁵ obzvláště když byl za kulturního člověka v této době považován ten, který neměl nestřežených okamžiků a který se nebál veřejného nahlédnutí do svého bytu.²⁵⁶ Hana Kučerová – Závěská dokonce pokládala chyby ve spojitostech místností za nejhorší závady racionální práce v domácnosti i příjemného lidského bydlení. Nejenom ona, ale i další radili při vnitřní organizaci rozdělit byt na část hospodářskou (kuchyně, spíže, komory), společenskou (obývací pokoj, jídelna, pracovna) a soukromou (ložnice, šatna, koupelna, záchod).²⁵⁷ Tak by byt odpovídal požadavkům hygieny a morálky.

Z těchto důvodů měl mít ideální byt alespoň o dvě místnosti víc, než kolik bylo dospělých členů rodiny, jak doporučovala Olga Fastrová. Rodina s dospělými dětmi by měla bydlet v bytě, kde by byla jedna velká společná místnost, jež by sloužila jako jídelna a zároveň jako prostor pro návštěvy, dále by zde měly být menší pokoje, pro každého člena rodiny jeden, a k tomu kuchyně, koupelna, spíž, klozet, předsíň a popřípadě pokoj pro služebnou. Rodina s menšími dětmi se měla zařídit v bytě takovém, kde by byla společná jedna místnost, sloužící zároveň jako obytný pokoj, jídelna a pro návštěvy. Dále by zde byla ložnice manželů, dětský pokoj, kuchyně, koupelna, spíž, klozet, předsíň, eventuálně mužova pracovna či pokoj pro služebnou. Bezdětným manželským párům Fastrová doporučovala stejné rozdělení místností, nicméně se samostatným pokojem pro ženu a samostatným pro muže. Fastrová si samozřejmě byla vědoma faktu, že většina rodin u nás se musela spokojit s byty daleko skromnějšími. Právě proto se ani v malých bytech nemělo zapomínat na pravidla. Dle ní bylo především nutno si uvědomit, že si lidé zařizovali byt především pro sebe a ne pro hosty, jako tomu bylo v dřívější době. Zásadně odmítala zejména v rodinách s dětmi mít v bytě salon namísto dětského pokoje, dokonce to označila za hřích.²⁵⁸

Od zřizování salónů v bytech se distancovalo mnoho prvorepublikových propagátorů moderního bydlení. Zdůrazňovali, že už se nebydlelo v jednotlivých pokojích, ale v celých bytech. Již nebyl pokoj od pokoje oddělen zamčenými dveřmi, jako to bývalo, dveře nyní

---

²⁵⁵ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 4.

²⁵⁶ LHOTA, Karel. *Výchova*. In *Jak bydlet*. s. 43.

²⁵⁷ KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ, Hana. Celkové uspořádání bytu a provoz domácnosti. In GRUS, Josef, ed. et al. *Byt: sborník Svazu československého díla*. s. 3, 4.

²⁵⁸ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 13 – 15.

byly otevřeny dokořán a jeden pokoj byl organickým pokračováním druhého.²⁵⁹ Místo „parádního“ pokoje, jež dříve sloužil k přijímání návštěv a jež měl nyní z bytů vymizet, měla zaujmout společná větší obytná místnost. V ní by se mohla scházet celá rodina po celý den, a zároveň by posloužila i jako přijímací pokoj pro hosty.²⁶⁰ Současně by tak byl vyřešen problém s obytnou kuchyní, jež byla trnem v oknu nejednoho zastávce moderně a hygienicky zařízeného bytu, kteří zásadně neschvalovali vaření, konzumaci jídla, obývání a spaní v jedné místnosti. Některými byla obytná kuchyně dokonce považována za nejprimitivnější formu bytu.²⁶¹ Vedle společné místnosti a oddělené kuchyně měl mít v ideálním bytě každý dospělý člověk vyhrazen samostatný pokoj pro spaní. Hojně v této souvislosti byly také propagovány oddělené ložnice – jedna zvlášť pro manželku, druhá pro manžela. Argumentem byly hygienické a etické důvody.²⁶²

Publicisté si nepochybně uvědomovali, že si převážná většina rodin nemohla dovolit zřídit si byt dle ideálních dispozic a s tolika místnostmi, kolik jim bylo doporučováno. Proto se řada architektů uchylovala k tomu, aby lidem v takové bytové situaci, kdy byli ovlivněni především již stávajícím a nezměnitelným půdorysem svého bytu, dokázala poradit. Učinila tak opět Olga Fastrová, když ve svém *Útulném domově* kladla ženám na srdce, aby měly na paměti, že vedle dostatečné stravy a řádného oblečení byl zdravý a pohodlný byt nejprůběžnějším požadavkem. Uvědomovala si, že Češi a Slováci bydleli poměrně špatně, takže se v závislosti na bytové poměry pokusila ženám zprostředkovat rady, jak se účelně zařídit v bytech s různými dispozicemi. V jednopokojových bytech se mělo především dbát na to, aby lůžka nebyla příliš blízko u kuchyňského sporáku a u stolu. Tam, kde to bylo možné, měla se lůžka od ostatního oddělit skříněmi či záclonami, které by se daly odhrnout.²⁶³

Fastrová samozřejmě nebyla sama, od které se bylo možno dozvědět, co si měly ženy počít se zařízením v nejmenším bytě. V takovém bytě měla být kuchyňská část eliminována na minimum – na ventilovaný a osvětlený výklenek, dále se v něm mělo využít sklopného nábytku, například sklápěcích lůžek,²⁶⁴ nebo sklápěcího stolu s lavicemi, na kterých se dalo jíst.²⁶⁵ Dvoupokojový byt byl většinou rozdělen logicky na kuchyni s jídelnou a na ložnici; někteří tedy měli automaticky za to, že se v takovémto bytě jen jedlo a spalo. Seskupil-li se

---

²⁵⁹ JESENSKÁ, Milena. O moderním bydlení. In *Národní listy* LXVIII, 1928, č. 36, s. 10.

²⁶⁰ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 6.

²⁶¹ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 229.

²⁶² HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 6.

²⁶³ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 11.

²⁶⁴ KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ, Hana. Celkové uspořádání bytu a provoz domácnosti. In GRUS, Josef, ed. et al.

Byt: sborník Svazu československého díla. s. 3, 4.

²⁶⁵ Viz obrazová příloha č. 2.

zde ovšem nábytek podle svého účelu, šlo získat „živý“ prostor.²⁶⁶ Byt s již zbudovanou kuchyní a dvěma pokoji bylo nejlépe rozdělit tak, aby se v odlehlejších pokojích zřídila ložnice, přístupnější pokoj pak byl pokojem rodinným (obývacím) a jídelnou. Pokud by v takovém bytě žily s rodiči i starší děti, měly uléhat ke spánku v pokojích rodinném. Třípokojové byty s kuchyní bývaly nejčastěji rozděleny na jídelnu, ložnici a salon, nicméně se toto rozdělení nepovažovalo za praktické. Místo salonu se měl umístit pokoj rodinný, který by byl pracovním všech členů rodiny a ložnicí dětí, a dále si měly rodiny počínat při rozvržení místností tak, jak jsem již předešlela výše.²⁶⁷

Příklad, jak se architekt dokázal vypořádat s typickými vadami půdorysu předválečného činžovního bytu s třemi místnostmi a kuchyní (nejčastější typ bytu) a jak si poradil s jeho přestavbou dle odpovídajících novodobých názorů, mohla veřejnost užívat na stránkách *Pestrého týdne*. Majitel bytu byl zřejmě jedním z mála těch, jež si služby architekta při návrhu vnitřního zařízení mohli po finanční stránce dovolit. Ostatně i v samotném článku se psalo, že majiteli bytu patřil také celý dům, v němž se byt nacházel, takže po stavební stránce se architekt nesetkal s překážkami. Dále se také architekt dle norem snažil vyhnout uzavřenosti malých pokojů a pokusil se místnosti „zrakově“ propojit v jeden celek. Byt byl patrně navrhován pro bezdětný manželský pár, jak bylo možno vidět z navrženého půdorysu, ve kterém architekt z jednoho pokoje zřídil pokoj pro pána a z druhého pokoj pro dámu, jenž zároveň posloužil jako pokoj přijímací. Třetí místnost byla být ložnicí manželů, kde bylo umístěno i klasické společné lůžko.²⁶⁸ Jak vidíme, bylo zde dodrženo tradičního zvyku než nově proklamovaného principu, dle kterého měli manželé spát odděleně, pokud jim to poměry dovolily. Tomuto páru by to v zásadě poměry i možnosti vícepokojového bytu dovolily, přesto tak učiněno nebylo.

Nejdeálnějším způsobem bydlení bylo samozřejmě bydlení ve vlastním domě, který by poskytoval zdravější, hygieničtější a celkově vhodnější prostředí. Nejen, že byt vlastním domem umožňoval lidem si ho více „zaříditi podle vlastního vkusu“,²⁶⁹ při návrhu domu mohlo být také více hleděno vkusu, účelnosti a praktičnosti a následně mohly být tyto požadavky lépe a do důsledku uvedeny do praxe, obzvláště pokud novostavby domů a vil měly sloužit jako předobraz moderního bydlení. V duchu těchto potřeb rovněž neměl být ani půdorys ponechán náhodě, jeho řešení bylo zejména důležité. Dům navíc nabízel uplatnění

---

²⁶⁶ JANÁK, Pavel. Jak žít ve starém bytě? Život se změnil, změňte jeho půdorys! In *Žijeme* I, 1931, s. 266.

²⁶⁷ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 11, 12.

²⁶⁸ KOPŘIVA, Miloslav. Přestavba bytu v činžovním domě podle novodobých směrnic. In *Pestrý týden* V, 1930, č. 4, s. 16.

²⁶⁹ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 12.

vertikálního půdorysu, v němž by se dalo uplatnit oddělení soukromé části bydlení (ložnic) od společenských a hospodářských místností umístěním do jiné úrovně – do patra.²⁷⁰

Některými bylo důrazně doporučováno, že již při rozvržení hlavního plánu stavby i vnitřní úpravy domu bylo nutno vyslyšet ženu, a pokud se tak nestalo hned, bylo poté příliš pozdě na to, aby se došlo k rozumným výsledkům. Jestliže došlo k poradě se ženou, až když byly půdorysy dokončeny, mohlo to mít za následek „*jen dílo neúplné*“ a kromě toho by to zavinilo „*ještě často zcela zbytečné výlohy*.“²⁷¹

Při hledání nájemného bytu i při budování nového domu měla být věnována dostatečná pozornost tomu, na jaké světové strany byly jednotlivé pokoje orientovány. Do bytů měl pronikat dostatek venkovního světla, obzvláště tam, kde to bylo nejvýše žádoucí. Nejenom vzájemná poloha pokojů hrála v účelném půdorysu důležitou roli, ale snad ještě důležitější byla poloha pokojů dle světových stran.²⁷² Nejstudenější strana byla strana severní, proto bylo nejlepší, pokud na tuto stranu byla orientována jídelna a kuchyně, jejich umístění na straně jižní nebo východní by totiž zvyšovalo účinky nepříjemného tepla. Všude jistě nebylo možno striktně určit polohu kuchyně a jídelny na sever, v takových případech měly být usměrněny na západ. Dokonalá pozice pro ložnici byla na východ, pro dětský pokoj a obývací pokoj to byl jih nebo jihovýchod, pro pracovnu západ nebo jihozápad. Jestliže se nepodařilo najít či přizpůsobit byt takto situovaný, měla v něm alespoň ložnice směřovat na východ nebo na jih.²⁷³ Z tohoto hlediska byla kritizována uzavřenost starších činžovních domů v uličních blocích s vnitřními dvory s byty orientovanými bez ohledu na sluneční strany, které působily spíše jako „*odpuzující skladiště na lidi*.“²⁷⁴

Samozřejmě to, co bylo žádoucí z hlediska poloh místností vůči slunci v jedné části Československé republiky, nemuselo odpovídat poměrům na druhé strany republiky, jak připomínal Emil Edgar. Například tací, které „*odvál vítr*“ na Podkarpatskou Rus, si museli uvědomit, že na východě slunce více připaluje. Tak neměly být prostory, v kterých celý den pobývali (obývací pokoj, pracovna), obrácené na východ, aby netrpěly celé dopoledne přímým ozářením.²⁷⁵ O tom, že i v Užhorodu měli zájem o bytovou kulturu, dokládá také dotaz jedné tamější paní úřednice, opět otištěný v časopise *Eva*. Paní si chtěla zařídit jednopokojový byt s kuchyní (který bylo třeba často stěhovat) a potřebovala návrh, ovšem

²⁷⁰ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 231, 232.

²⁷¹ MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost*. s. 89.

²⁷² Tamtéž. s. 88.

²⁷³ EDGAR, Emil. *Moderní byt: výklady, rady a pokyny k jeho zařízení a úpravě*. Praha: Šolc a Šimáček, 1927. s. 15, 16.

²⁷⁴ TEIGE, Karel. Byt pro existenční minimum. In *Žijeme II*, 1932, s. 203.

²⁷⁵ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 15.

nevěděla, kam se obrátit. František Zelenka na její dotaz odpověděl, že i v Užhorodě měli architekty, kteří by jí dokázali dobře poradit, ochotně jí nabízel adresy místních i pražských architektů.²⁷⁶

Doporučení respektovat světové strany při zařizování obydlí bylo společné víceru meziválečných textů o bydlení.²⁷⁷ Pakliže bylo v příbytku docíleno nejvhodnější dispozice místností, měl být dále upřen zrak k vnitřnímu řešení každé konkrétní místnosti a k řešení praktického rozmístění nábytku a dalšího vybavení. Podle dílčích bytových prostor bude rozdělena další kapitola, v níž bude popsána každá místnost bytu jednotlivě.

4.4. Místnosti

4.4.1. Předsín

*„Jest to náramně povídavá místnost. Všechno ihned prozradí.“*²⁷⁸ Tak charakterizovala předsín Eva Rutteová. Shodně se na vstupní místnost do bytu dívali i další, kteří zařízení předsíně věnovali místo ve svých poznámkách o bydlení. Předsín byla považována za „povídavou“ v tom smyslu, že jí museli projít všichni přicházející do bytu a na základě její podoby si tak mohli ihned udělat vlastní představu o vkusu těch, kteří zde bydleli. Proto předsín musela vypadat vzhledně a neměla sloužit jako ošklivé skladiště či jako komora na odložené věci. V případě, že nešlo jinak než odložit různé potřebné věci v domácnosti do předsíně, neměly nijak narušovat spořádanost jejího vzhledu.²⁷⁹ Do předsíně se často odkládal nábytek, se kterým si obyvatelé nevěděli rady. Bylo však třeba „se vzmužít“ a nebát se vyhodit staré nepotřebné věci a vytvořit zde účelnou místnost.²⁸⁰

Kde to bylo jen trochu možné, „vzmužít“ se měly předně hospodyně, které se měly postarat o to, aby v předsíni nebylo nic zbytečného a aby byla pěkně upravená. Opatřena měla být věšákem na šaty a klobouky, zrcadlem, stojanem na deštníky a hole, malým stolem se zásuvkou na kartáče, a nějakým sedátkem. Pokud předsín disponovala větším prostorem, mohly se do ní umístit i šatníky, čímž by se získal větší prostor v pokojích, a také stolec se dvěma křesly či lavička, která mohla být současně i truhlou na špinavé prádlo.²⁸¹ Ovšem proti pojetí předsíně jako šatny se zásadně ohradil Karel Honzík, který zdůraznil, že by se do

²⁷⁶ ZELENKA, František. Jak bydlíš. In *Eva: časopis moderní ženy* X, 1937 – 1938, č. 15, s. 28.

²⁷⁷ Dále také např. TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti*. s. 85.

²⁷⁸ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 35.

²⁷⁹ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 118, 119.

²⁸⁰ HESOUN, Josef. Předsíně v činžovních domech. In *Eva: časopis moderní ženy* V, 1932 – 1933, č. 2, s. 20.

²⁸¹ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 33, 34.

předsíňových šatníků neměly ukládat věci denně užívané (pakliže je tedy bylo nutno umístit do tohoto prostoru v menších bytech), a vůbec že by předsíň měla sloužit spíše jen k odložení vrchního šatstva. V nákladnějších bytech, kde měla předsíň spíše význam vestibulu, mohl k předsíni přiléhat i kloset s umývárnou, v němž by se bylo možno upravit před vstupem do haly.²⁸² Mít takto vybavenou předsíň pokládal za nutnost a samozřejmost i Karel Lhota (1894 – 1947),²⁸³ vyjadřující se: „*Vejdu-li at' jako domácí, at' jako host, chci pohodlně svléci svrchní oděv, očistit se, upravit, odložit, co nesu v ruce a v bytě nepotřebuji, umýt si ruce.*“²⁸⁴

Co se týče osvětlení předsíně, mělo se dbát na to, aby byl její prostor dost světlý. Jestliže zde nebylo okna, osvětlení měly zajistit alespoň skleně dveře z okolních pokojů, které neměly zakrývat neprůhledné záclony. Tmavší předsíně bez oken bylo třeba osvětlit uměle, elektrickým osvětlením či petrolejovou lampou. Světlost dokázalo také podpořit světlé vymalování a například bíle lakovaný nábytek. Na podlahu bylo vhodné položit koberec či linoleum.²⁸⁵

Na závěr pojednání o předsíni si uveďme pro zajímavost příklad, který ještě tak trochu souvisí s předchozí kapitolou o bytové dispozici prvorepublikového bytu. Eva Rutteová se o tento „povzbuzující“ příklad adaptace předsíně ve dvoupokojovém bytě podělila se svými čtenářkami ve své publikaci *Proč hezky nebydlet?*. Jednalo se o změnu dvoupokojového bytu v třípokojový, kde byla v podlouhlé předsíni zřízena jídelna, kterou uprostřed předělily záclony. Do čela jídelničky byla postavena kredenc, před ní kulatý stůl a do rohu etažerek. Podle Rutteové tento jídelní kout vznikl náhodně díky odvaze a vkusu a musel tento způsob řešení menšího bytu každého okouzlit. Podle jejího názoru měl každý byt skryté možnosti zlepšení, takže horlivě vybízela k jejich objevení.²⁸⁶

4.4.2. Kuchyně

Typickým prostorem, který po dlouhou dobu fungoval jako hlavní shromaždiště rodiny a jenž byl doménou především žen, byl prostor kuchyňský. V rámci racionalizace domácnosti mu tak bylo věnováno snad nejvíce řádků meziválečných naučných textů o

---

²⁸² HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 7, 8.

²⁸³ Karel Lhota byl architekt, teoretik, zabýval se i scénickou tvorbou. Navrhoval veřejné i soukromé stavby. Významným počinem je jeho spolupráce s Adolfem Loosem na Müllerově vile v Praze. Viz DVOŘÁK, Kamil. Karel Lhota. In *Archiweb.cz*, 1997 – 2015 [cit. 2015-06-23]. URL:

<<http://www.archiweb.cz/architects.php?type=arch&id=1637&action=show>>.

²⁸⁴ LHOTA, Karel. Bytová kultura: Předsíň, chodba, schody, šatna a jiné „vedlejší“ místnosti. In *Pestrý týden* VIII, 1933, č. 34, s. 22.

²⁸⁵ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 35.

²⁸⁶ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 37, 38.

bytové kultuře. Ostatně předně kuchyň iniciovala racionalizaci, zejména tady totiž bylo nanejvýš nutné zjednodušit práci hospodyňky a odtud vzešel požadavek na vyřešení nejideálnější dispozice a organizace jednotlivých úkonů, aby chod v kuchyni běžel výkonně, jednoduše, hladce a úsporně. Kuchyň se měla vymanit ze své role obytného prostoru přeměnou na prostor, který bude sloužit jen vaření a úpravě jídel, v němž budou všechny kroky důkladně promyšleny a zjednodušeny.

Olga Stránská – Absolonová se zamýšlela nad tím, kolik tisíců žen se ve velkých městech točí kolem tisíců ploten a kolem desetitisíců hrnků a pekáčů. Viděla v tom velkou ztrátu schopnosti, energie, času, peněz i pracovní síly. Ústřední kuchyně, která by zjednodušila domácí hospodaření, by mohla přispět k individuálnímu životu a osobnímu štěstí každé jednotlivé ženy a vůbec k zisku celé společnosti.²⁸⁷ Není jasné, do jaké míry i ostatní publicisté viděli v promyšlení kuchyňského prostoru takový vliv na emancipaci žen jako Stránská – Absolonová. Nicméně je zajímavé, že se ve sledované době objevily i články, kde byli sami muži vybízeni k tomu, aby pod vlivem „zákona rovnováhy“ také zaskočili ke sporáku a naučili se vařit. V budoucnu se pak umění vařit mělo stát součástí výchovy jinochů i podmínkou k uzavření sňatku, aby mladý muž uměl vařit alespoň tak, jako jeho nastávající a mohli se pak navzájem u sporáku střídat. Navíc mužská iniciativa a tvořivost měla pozvednout úroveň vaření, což žena doposud nesvedla a spíše lpěla na zděděné zásady. Muži tak měli otrást „doménou žen, tak jako ony otrásaly doménou mužů.“²⁸⁸ Lidé se neměli divit tomu, že nejenom ženy a dívky, ale i muži toužili po své malé kuchyňce a po možnosti uvařit si jídlo sám. Téměř většina jinochů a mužů si sama dokázala něco uvařit – naučili se tomu ve válce, na skautských táborech, navíc je k tomu ještě lákaly dokonalé moderní pomůcky. Člověk tehdejší doby, ať už muž nebo žena totiž nechtěl „být otrokem kuchyně a svého žaludku, ale chce být pánem svého pohodlí a pokud není vázán zaměstnáním, i svého prostředí.“²⁸⁹ Ovšem takovéto názory a myšlenky byly v meziválečných textech skutečně ojedinělé; jejich autoři se ve většině případů v pojednáních o moderních kuchyních obraceli hlavně k ženskému publiku; kuchyň zůstávala doménou žen.

Zastánci moderního bydlení požadovali kuchyň, která by byla pouze kuchyní a ničím jiným. Z hygienických a praktických důvodů již nemusela být kuchyně velká a prostorná jako staré kuchyně, ve kterých se soustřeďoval rodinný život, a zároveň se tu jedlo, vařilo, pralo a dokonce i spalo. V moderních domech a bytech stačila pro kuchyni malá a účelně zařízená

---

²⁸⁷ STRÁNSKÁ – ABSOLONOVÁ, Olga. *Za novou ženou*. s. 81.

²⁸⁸ [v. r.] Mužové u sporáku. In *Pestrý týden* VI, 1931, č. 15, s. 22.

²⁸⁹ [bh] Touha po soběstačnosti. In *Pestrý týden* IV, 1929, č. 3, s. 20.

místnost.²⁹⁰ Moudrá a čiperná hospodyně totiž dokázala učinit si z malého koutku kuchyně účelnou pracovnu, kde měla vše na dosah ruky a nemusela věčně sem tam přebíhat. Proto se pro ně architekti, nábytkáři a jiní pokoušeli konstruovat úsporná zařízení, aby nemusela hospodyně zbytečně dělat mnoho kroků po kuchyni, a měla vše uloženo na jednom místě (např. v jednom příborníku všechno nádobí). Zůstávalo na každé ženě, jak se dokázala vyvarovat zbytečné ztráty energie. Nové pojetí moderní kuchyně ji však splnění této potřeby ulehčovalo.²⁹¹

Otázka velikosti kuchyně byla základem veškeré ekonomizace práce v domácnosti. Oldřiška Zemanová upozorňovala na grafická znázornění od propagátorů racionálního hospodaření, která dokazovala, jak ženy plýtvaly zbytečnými kroky ve starých a velkých kuchyních, a naopak na grafických schématech malých kuchyní mohly vidět, jak by si tyto kroky ušetřily. Rozdíl to byl dle Zemanové vskutku ohromný a do očí bijící. V moderní malé kuchyni by tak stála hospodyně téměř ustavičně na jednom místě a práci by ji zde usnadňoval právě onen moderní, skladný a praktický kuchyňský nábytek.²⁹² Těchto grafických znázornění o špatném i správném postupu práce v kuchyni, se kterými se mohly ženy v meziválečném období setkat, bylo skutečně mnoho a dojista řadě z nich mohly pomoci usnadnit si práci v kuchyni. Samozřejmě mnoho žen nemohlo být tak šťastno, aby jim poměry umožnily bydlet ve vlastním domě, kde se hned při stavbě myslelo na účelné zařízení kuchyně a na její vhodné oddělení jakožto hospodářské místnosti od prostor společenských a obytných. V najatých bytech to takto učinit nešlo. V takových případech opět bylo na ženách, aby „*aspoň vhodným, účelným nábytkem a zařízením usnadnily si co možno nejvíce domácí práci.*“²⁹³ V menších bytech navíc bylo nezbytně nutné úzké spojení mezi kuchyní a hlavní obytnou místností, jednak vzhledem k úspoře topení a zmenšení nákladu, a jednak proto, aby matka, pracující v kuchyni, mohla lépe dozírat na děti, proto některé publicistky snad ze své vlastní zkušenosti kritizovaly ona podávací jídelní okénka, kterými nebylo na hrající si děti v obývací místnosti vidět. Vždy se však měla obytná část od části určené k vaření zřetelně oddělit, například posunovacími dveřmi a seskupením všech předmětů k vaření kolem sporáku. Kuchyňská část mohla být menší, aby větší mohla být část obytná. Ovšem podle některých se zásada co nejmenšího kuchyňského prostoru neměla přehánět, jelikož při hodiny trvající práci ženy

---

²⁹⁰ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 35.

²⁹¹ [bh] Úsporné zařízení kuchyně. In *Pestrý týden* III, 1928, č. 36, s. 20.

²⁹² ZEMANOVÁ, Oldřiška. Velká či malá kuchyně? In *Národní listy* LXVIII, 1928, č. 15, s. 13.

²⁹³ Praktická kuchyně. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* XI, 1932, č. 2, s. 36.

potřebovaly také určité volnosti v pohybu, a zvláště také proto, pokud měly pomocnici.²⁹⁴ Posléze tam, kde šlo skutečně o to učinit minimální byt provozně racionální, hospodárný a laciný, se mělo podle Karla Teigehe stejně od samostatné kuchyňské místnosti upustit a dospět k typu nové dokonalejší obytné místnosti s výklenkem pro vaření – „*poněvadž je to konec konců nejlevnější typ bytu.*“²⁹⁵

Úkon vaření měl být prostý, rychlý a jednoduchý; kuchyně byla chápána jako hygienická pracovna s ekonomickým provozem. Úsporná kuchyně neměla být veliká a každý předmět v ní musel mít své trvalé místo.²⁹⁶ Základním a nejdůležitějším požadavkem při zařízení moderní kuchyně tedy bylo rozestavení nábytku odpovídající postupu práce, aby hospodyně „*stále sedíc*“ mohla začít pracovat v jednom koutě kuchyně a skončit v druhém koutě. Provoz v kuchyni se rozděloval na následující úkony: přípravování (výběr potravin a potřebného náčiní), vaření a úprava pokrmů, mytí a nakonec úklid nádobí a kuchyně. Jistě nešlo v kuchyních bytů nájemných domů dělat úplně do důsledků to, co odpovídalo moderním požadavkům, a nešlo aplikovat na tyto prostory související vestavěné minimální zařízení. Proto architektka Hana Kučerová – Záveská věděla, že se musí až na výjimky vil dělat zařízení „*stěhovatelné*“ právě pro takovéto případy. Za příklad dávala typově vyráběné kuchyňské zařízení, jehož jednotlivé díly respektovaly výše uvedený postup jednotlivých prací v kuchyni, které bylo určeno pro střední i malou rodinu, obývající právě „*ty nešťastné naše domy.*“²⁹⁷ Kuchyně nájemných bytů byly vybaveny plotnou, vodovodem a někde v nových domech mohl nájemník najít i stůl k umývání nádobí se zinkovými vanami. Ostatní zařízení si musel opatřit sám.²⁹⁸

Kuchyně byla pokládána za místo, kde většina žen trávila značnou část života, proto nebylo doporučováno, aby se při koupi kuchyňského nábytku příliš šetřilo. Důležitým a nezbytným vybavením a moderním vymoženostmi kuchyně byla kredenc, kde bylo uloženo všechno. Ve výběru kredence vedla kredenc velká, za jejíž koupi bylo dokonce „*lépe sleviti část svatební cesty, než vybrati si menší kredence.*“²⁹⁹ Kredence se vyráběly spíše široké a nižší, aby se dosáhlo pohodlně i do nejvyšší přihrádky; také měly být opatřeny co největším počtem zásuvek a polic, do kterých by se vešlo všechno nádobí a nemuselo tak viset na stěnách pro ozdobu jako dříve. Moderní hospodyně měla ukládat nádobí do skříní, aby zůstalo

²⁹⁴ MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost*. s. 113.

²⁹⁵ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha: Václav Petr, 1932. s. 226, 227.

²⁹⁶ LHOTA, Karel. Kuchyně: Její velikost a umístění v bytě. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 4, s. 18.

²⁹⁷ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Zařízení kuchyně. In *Eva: časopis moderní ženy* II, 1929 – 1930, č. 3, s. 23.

²⁹⁸ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 120.

²⁹⁹ [Mary] Harmonie kolem nás. In *Národní listy* LXXIV, 1934, č. 241, s. 11.

stále čisté. Dalším nepostradatelným nábytkem v kuchyni (nejlépe bíle natřený – bílá barva působila čistě) byl kromě kredence stůl, židle, umývací stolek, polička na stěnu a v bytech, kde nebylo místa pro pokoj služebné, byla v kuchyni ještě její postel a skříň na šaty.³⁰⁰ Pokud skutečně nebylo možno jinak, než aby služka spala v kuchyni, bylo třeba kuchyň řádně větrat a na noc přesunout potraviny do spíže. Služčina postel měla být nejlépe skládací, aby byla přes den schována ve skříni.³⁰¹ Bílá barva byla preferována i u plotny. Neobvyklejším sporákem byl sporák vytápěný uhlím, ale rovněž se začaly užívat i sporáky plynové, na nichž se vařilo sice lépe, ale byly drahé. Výlevka vodovodu měla být také bílá a co nejjednodušší. Kuchyňský nábytek tedy měl být natřen nejlépe bílou emailovou barvou, její levnější variantou byla šedá fermežová barva. Rovněž byl nejlepší nábytek jednoduchý a čistý. Umývací stůl byl dvojího druhu – buď odklápěcí, nebo vysunovací. Vysunovací byl praktičtější, nádobí na něm mohlo stát i při jeho otevření. Místo zásuvky měl dvě nádržky na vodu, zinkové nebo bíle emailované. I kuchyňské sedátko mělo být praktické, jejich sedací deska se mohla dát odklopovat a do přihrádky se dal umístit hadr či něco jiného.³⁰² Co se týče konkrétního jednotlivého rozmístění kuchyňského vybavení dle standartního způsobu moderní kuchyně, bylo definováno následovně: spíž, lednička, příruční zásobník apod. měly být nedaleko pracovního stolu, který měl sousedit se sporákem, a vedle sporáku měl být stolek pro úpravu jídel, než se odnesly do jídelny, popřípadě místo něj pojízdný stolek.³⁰³ Tento pojízdný stolek, v Americe nazvaný „*Líná Zuzana*“, byl doporučován k tomu, aby hospodyňky nemusely nosit těžké podnosy a aby jim celkově ušetřil sil.³⁰⁴

Významný vzor našly ve vybavení a zařízení československé meziválečné kuchyně v americkém prostředí, které se jako první začalo zabývat zavedením racionálního pracovního systému do domácnosti a kde se velká péče věnovala kuchyni. Nejvýznamnější tamější pracovníci v ekonomickém řízení domácnosti byla Christine Frederick. Frederick vysledovala z práce svého manžela – inženýra různé metody pro ekonomizaci práce v továrně, začala je studovat a zajímat se o efekt úspory práce v továrnách a pokoušela se podle těchto principů ekonomizovat práci v domácnosti. V tomto směru se jí dařilo, později založila výzkumný ústav pro ekonomické vedení domácnosti a její práce vzbudila zájem po celém světě.³⁰⁵ S výkresy racionálních dispozic kuchyní a s prací Christine Frederick vůbec, se československé ženy mohly setkat hned v několika příručkách již během dvacátých let, aby

³⁰⁰ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 120.

³⁰¹ Moderní byt v činžovním domě. In *Pestrý týden* VII, 1932, č. 30, s. 22.

³⁰² FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 36 – 38.

³⁰³ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 235, 236.

³⁰⁴ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 11.

³⁰⁵ ŠPAČEK, Stanislav. *Americká úsporná kuchyně a zásady ekonomického řízení domácnosti*. s. 9 – 12.

poznaly, jak si moderní americké hospodyně své kroky v domácnosti dokázaly bedlivě propočítat, a jak se řídily zásadami vědecké práce, v čemž se od nich měly nechat inspirovat. Z těchto potřeb se vyvinula i „*Líná Zuzanka*“, díky které nemusely ženy kvůli maličkostem běhat sem a tam. Rovněž v používání plynových, elektrických nebo petrolejových sporáků, jejichž obsluha byla mnohem snadnější, byly Američanky také napřed.³⁰⁶ Za vzor byly také hojně dávány americké kredence,³⁰⁷ uvedeny na trh i některými československými firmami, jež v sobě dokázaly spojit několik kusů nábytku – posloužily jako spižirny, poličky pro nádobí i náčiní a zároveň jako pracovní stůl. Novější modely amerických kredencí měly dokonce nádoby na mouku a cukr, z nichž se dalo otočením dolejšího uzávěru vypustit potřebné množství suroviny.³⁰⁸ Existovaly také takové americké kredence, které v sobě kombinovaly zásobník, skříň na nádobí, umývací stůl, pracovní desku a také plynový sporák, čímž mohla vzniknout celá kuchyně na jedné stěně.³⁰⁹

Ač se v kuchyňském prostoru mělo pouze vařit a upravovat jídla, patrně tomu tak zcela nebylo a ani nemohlo být vzhledem k poměrům nájemných bytů, o nichž jsem se již mnohokrát zmínila. V dobových textech se navíc hned na několika místech počítalo s tím, že se zde budou vykonávat i jiné práce – například leštění obuvi nebo žehlení. Žehličky se často ještě zahřívaly na plotnách, k tomu byly doporučovány nejlépe americké žehličky s odepínacím držátkem. Výjimkou v kuchyni nebylo ani žehlicí prkno, s jehož uskladněním si mnoho žen lámalo hlavu.³¹⁰ To mohlo být taktéž podle amerického vzoru uloženo do výklenku ve zdi blízko okna a elektrického vypínače, a v případě potřeby by se jen vyklopilo. Pokud by nebylo možno zřídit tento výklenek, mohlo být užito skříně, upravené tak, aby se v ní žehlicí prkno dalo ukrýt. V této skříně by tak mohly najít útočiště také smetáky, vysavače a jiná nářadí k úklidu.³¹¹

Do moderního vybavení kuchyně patřily také ledničky, které se ovšem v československých domácnostech vyskytovaly spíše ojediněle. Když už někteří ledničku měli, byla to lednička, která fungovala na principu donášení ledu a i těchto „nejprimitivnějších“ zde bylo velmi málo. Příklad ideálních ledniček zastánci moderního bydlení nacházeli opět na americkém kontinentu, kde ledničky na dovážený led začaly postupně mizet a nahradily je centrální ledničky elektrické a plynové, které tu zažívaly nevídaný rozmach. Vývoj ledniček ve Spojených státech amerických byl dokonce tak daleko,

---

³⁰⁶ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*. s. 53 – 55.

³⁰⁷ Viz obrazová příloha č. 3.

³⁰⁸ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*. s. 105, 107.

³⁰⁹ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 6.

³¹⁰ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 122, 124.

³¹¹ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*. s. 110, 111.

že zde byly vyvíjeny i příbory se zabudovanou ledničkou, určené do jednopokojových bytů.³¹² Pro československé domácnosti však byly ledničky stále luxusním a drahým zbožím, které si mohly dovolit zámožnější kruhy, domácí výroba elektrických ledniček prozatím nebyla. Elektrické ledničky tak mohly být viděny pouze ve výkladních skříních a tu v Americe nejpopulárnější si mohl dovolit jen „nejpokrokovější Čechoslovák Baťa“ ve svém bytě ve Zlíně.³¹³ Moderní a propagované, leč velmi málo používané, byly i jiné kuchyňské elektrické přístroje, jejichž výhody tkvěly v přenosnosti. Například přenosná plotýnka, která se dala přenést z kuchyně do pokoje, aby se dalo třeba uvařit si malou večeři v jídelně nebo čaj v ložnici, když byla zrovna v kuchyni zima. Od zimy v kuchyni (než se řádně zatopilo), si mohly hospodyňky pomoci elektrickým ohřívačem nohou. Novinkou byla také elektrická trouba na pečení, vaření, i dušení, která se mohla umístit kdekoli na stole.³¹⁴ Pokud chtěly hospodyně vařit dobrou a kvalitní kávu, nabízely se jim kávovary nejmodernějších modelů, například kávovar „*Eleonora*“, v němž se káva přímo upražila, spařila a následně vytekl hotový nápoj. Zase se ale jednalo o „pohádkový“ přístroj, který si vzhledem k jeho ceně nemohl dovolit každý.³¹⁵

Mezi mnoho záležitostí, na které se při zařizování kuchyně nemělo zapomínat, příslušelo také dostatečné světlo. Šetřit světlem v kuchyni bylo považováno za nemístné, do kuchyně patřila silná žárovka s chránětkem z mléčného skla.³¹⁶ Nejhezčí kuchyní byla ta, jež byla hodně světlá; obecně se v kuchyni doporučovaly bílé stěny. Dolní část stěn, která se dala snáze ušpinit, se měla obložit kachlíky nebo alespoň natřít bílou či světle šedou olejovou barvou.³¹⁷ Někteří doporučovali, aby tento olejový nátěr sahal až ke stropu. Omyvatelnost měla být i vlastností podlahy, která měla být provedena z xylolithu, linolea nebo velkých dlaždic. Denní světlo mělo dopadat na pracovní desku, stůl a sporák zpřímá nebo zleva. Večerní osvětlení mělo být rozptýlené, aby nevrhalo stíny do pracovního pole. Důležité bylo také řádné větrání, zaručené oknem (umístěným dostatečně vysoko, aby se získala pohodlná pracovní plocha a místo pro zavěšení menších skříněk) nebo ještě lépe elektrickým ventilátorem nad sporákem. Co se týče ideální polohy kuchyně, měla sousedit s předsíní; s jídelnou ji měly spojoovat dveře bez prahu či podávací okénko; přímo přístupna měla být

---

³¹² Viz obrazová příloha č. 4.

³¹³ ZUBANIK – SCHNEIDEROVÁ, M. J. Ledničky v domácnosti. In *Pestrý týden* V, 1930, č. 28, s. 22.

³¹⁴ [bh] Elektrina v kuchyni. In *Pestrý týden* III, 1928, č. 7, s. 18.

³¹⁵ ZEMANOVÁ, Oldřiška. Moderní kávovary. In *Národní listy* LXV, 1925, č. 320, s. 11.

³¹⁶ Praktická kuchyně. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* XI, 1932, č. 2, s. 36.

³¹⁷ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 35.

větraná spíž.³¹⁸ Výhoda podávacího okénka byla také v izolaci jídelny od kuchyňských výparů. Vůbec všeobecně byl kladen důraz na intenzivní větrání kuchyně, neboť „žena setrvávající v kuchyni naplněné výpary z jídel ztrácí čich a chuť, tyto jemné smysly.“³¹⁹

Ačkoli se po první světové válce po celém světě rozběhlo intenzivní hnutí za novým bydlením a technika na tomto poli vykonala velké činy, zůstávaly československé domácnosti velmi pozadu za cizinou. Přesto bylo možno pozorovat, jak se celá řada zařízení v bytě postupně stávala nezbytností. Nicméně podle Karla Honzíka si jeho kolegové – architekti v zařizování kuchyní počínali bezmyšlenkovitě a zařízení kuchyně bylo omezeno na zvykový uhelný sporák a na nedostačující výlevku; hospodyně byly nuceny nosit škopky do klosetu a o mytí nádobí nebylo postaráno vůbec. Výmluvná byla Honzíkova slova, popisující situaci následovně: „Dokonalé kuchyně jsou zatím jen v příručkách nebo za výklady.“³²⁰ Přestože pochází uvedený citát z roku 1927, tedy z první dekády meziválečného období, lze se domnívat, že ideálně zařízené kuchyně bychom do konce prvorepublikové éry mohly najít spíše v interiérech vil, rodinných domů, či v bytech zámožnějších obyvatel, kteří si mohli dovolit zaplatit služby architekta či architektky, jež by jim dokázali vyprojektovat kuchyni na míru, odpovídající moderním a hygienickým zásadám a pracovnímu plánu hospodyně.

4.4.3. Jídelna

Za jednu z „četných pošetilých umíněností“ a „dalším nerozumem československého bytu“ označil Pavel Janák jídelnu, které se věnovala celá jedna místnost, ač jídelna sloužila pouze jednomu účelu.³²¹ Před první světovou válkou fungovala jídelna jako prostor reprezentační, ve kterém se dbalo na nádheru a okázalost, od čehož mělo být v meziválečné době upuštěno. Publikujícím architektům se zdála samostatná velká místnost určená pro jídelnu jako zbytečné plýtvání místem a jako ubírání místa obývacímu prostoru, kterého bývalo méně. V základě považovali za jídelnu jen desku a potřebný počet sedadel, kterých se používalo jen párkrát za den. Proto se měl jídelní stůl se židlemi nejlépe postavit do prostoru (při stěně či v koutě), ale tak, aby sousedil s kuchyní.³²² Tento dříve samostatný pokoj se tedy v menších bytech přičlenil většinou k obývacímu prostoru a tvořil v něm jeden kout, při čemž mohl být tento kout spojen s kuchyní zabudovaným příborníkem do zdi, aby se zjednodušilo

³¹⁸ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Moderní kuchyně. In *Žijeme I*, 1931, s. 31.

³¹⁹ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 11.

³²⁰ HONZÍK, Karel. Budoucí kuchyně. In *Pestrý týden II*, 1927, č. 20, s. 16.

³²¹ JANÁK, Pavel. Známe svůj byt? In *Jak bydlet*. s. 55.

³²² HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 18, 19.

servírování pokrmů.³²³ Tento druh příborníku se jevil jako nejlepší; jiný velký a „pompézní“ příborník, který by stál v jídelně samostatně, se zdál po praktické stránce velmi nevýhodný – pro nádobí by se z kuchyně muselo chodit zbytečně do jídelny.³²⁴ Jestliže nešlo jinak, než příborník do jídelny umístit, neměl být o moc vyšší než stůl a pokud možno měl být vestavěný, aby nezabral mnoho místa. Jídelní stůl byl nejlepší roztažitelný, aby se jeho plocha dala zvětšit v případě většího počtu osob. Židle měly být vyšší, aby se dalo pohodlně sedět ve správném sklonu nad stolem. Jídelna zásadně neměla sloužit jako přijímací ani pracovní pokoj, měla být prostě jen jídelnou a od toho se měla odvíjet i její velikost, jiné to samozřejmě bylo v případě, že byla součástí obývacího pokoje. V malých bytech se jídelna utvořila jako samostatná část v koutě obytného pokoje. Velká jídelna byla považována za nesmysl i v moderních domech, kde by se k ní dala ještě navíc zřídit přípravná, jež Karel Lhota nepovažoval za žádný větší přepych – měla posloužit jako úložiště pro stolní náčiní, nádobí i stolní prádlo. Pokud nebylo místo pro přípravnu, měly být tyto jídelní nezbytnosti uloženy v kuchyňském příborníku.³²⁵

Jedna ze čtenářek *Pestrého týdne* reagovala na takovéto rady ohledně zařízení jídelny, které na stránkách tohoto periodika zprostředkoval Karel Lhota. Čtenářka nesouhlasila s architektem a vyjádřila odlišný názor, a to takový, že by jídelnu naopak využila jako přijímací pokoj, který by nikdy nespojovala s obývacím pokojem, do nějž by nemusela uvádět hosty. Ještě dodala, že sama užívá jídelny pro pohoštění a při větší společnosti, jinak přes den s manželem pobývá v obývacím pokoji, kde se oba i občerstvují. Jako důvod, proč by nikdy nespojila obývací pokoj s přijímacím, uvedla hned několik názorných případů, z nichž jeden zněl následovně: „*Chodím do rodiny, která používá jídelny k obývání. Při kratší návštěvě uvedou vás do pánského pokoje. Tam je vždy pořádek asi takový, jaký si jej přejete nalézt, běda ale, je-li pán doma a pracuje, tu nešťastná paní je nucena uvést vás do jídelny, kde se bydlí. Jsou tu dvě děti s hračkami a různými částmi oděvu, který zvláště u menších dětí je nutno častěji vyměňovati. Nyní ten obrázek! Rychle musí děti sklidit hračky, aby host na nic nešlápl, nic nepřekáželo, dáma se omlouvá, že děti roztahovaly noviny, ušpinily a pomačkaly ubrus a odvádí je do kuchyně, aby mohly pokračovati ve hře. Jistě že cítíte onen zmatek, který jste vnesla do domácnosti (...).*“³²⁶ Lhota v reakci na tento případ předpokládal, že šlo v tomto bytě o čtyři pokoje, z nichž se měl vytvořit jeden pokoj obytný s jídelním prostorem, z dalšího pokoje by byla pracovna, ze třetího pokoje ložnice rodičů a ze čtvrtého dětský pokoj, který by

³²³ HEYTHUM, Antonín. O moderní jídelně, pracovně a ložnici. In HANZELKA, Vernant. *Jak bydlet*. s. 32.

³²⁴ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 19, 20.

³²⁵ LHOTA, Karel. Bytová kultura: Jídelna. In *Pestrý týden* VIII, 1933, č. 45, s. 16.

³²⁶ LHOTA, Karel. Hovory s čtenáři. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 2, s. 20.

děti obývaly i přes den. Tak by byl každý tam, kde měl být – děti ve svém, pán ve svém, paní s hosty v obytném pokoji. Pokud byl byt skutečně menší, musely by být i společenské nároky menší a každý si tak měl uzpůsobit rozsah společenských návštěv podle rozsahu svého bytu.³²⁷

Poněkud odlišně viděla situaci také Olga Fastrová ve své stati v *Praktické hospodyňce*. Na rozdíl od architektů připouštěla, že jídelna mohla být součástí přijímacího pokoje. Zařízení jídelny se dle ní mělo odvíjet od toho, zda byla jídelna samostatným odděleným prostorem, nebo zda byla součástí pokoje obytného nebo přijímacího. Fastrová dokonce připouštěla, že by jídelna mohla být také ložnicí pro některého člena rodiny (například dospělejší dítě). V pokoji, který byl pouze jídelnou, měl být jídelní stůl, židle, příborník a ozdobná skříň. Jídelní stůl rovněž navrhovala vysunovací; jeho vrchní deska se mohla polepit linoleem, aby se předešlo znečištění. Židle měly být dostatečně vysoké, ovšem neměly překážet při podávání mís. Příborníky (kredence) doporučovala také nižší bez vysokých nástavců, dostatečně hluboké, aby se do nich mnoho vešlo a zároveň měly velkou vrchní desku, na které by se připravovalo nádobí, mísy atd. Jinak se měla tato plocha přikrýt ozdobnými přikrývkami a ozdobnými vázami s květinami nebo celá zasklená skříňka s ozdobnými drobnostkami. Do ozdobné skříňky by se mělo uložit stříbrné nádobí nebo cenné drobnosti a věci na památku. Pakliže sloužila jídelna ještě jako pokoj přijímací, vybavení měl doplnit stůl a dvě křesla, či ještě pohovka. V případě, že by jídelna sloužila ještě jako ložnice pro některého z členů domácnosti, pohovka měla být rozkládací.³²⁸ Olga Fastrová se nebála hospodyňkám doporučovat zušlechtit si prostor jídelny drobnými a ozdobnými předměty, z čehož lze vyvodit, že se zcela do důsledků neřídila proklamovanými zásadami moderního bydlení, podle kterých se právě dekorativních ozdůbek a nepříliš účelných věcí, na něž spíše sedal prach, měly moderní hospodyňky zbavit.

Osvětlení hrálo i v jídelně důležitou roli, měla být vždy hodně světlá, plná svěžích barev, vzdušná a veselá. Vše v ní mělo povzbuzovat chuť k jídlu a vůbec pěkná nálada u stolu se neměla podceňovat. Tak radila svým čtenářkám Eva Rutteová, která na rozdíl od Olgy Fastrové podotkla, že se v jídelnách někdy plýtvá zbytečnou dekorací „až běda“, takže by si hospodyňky měly dvakrát rozmyslet, než by vystavily na zdi ornament ze starožitného cínu a porcelánu nebo talířů a jiného historického nádobí, které někdo přivezl odněkud z dálky. Místo tu mělo být jen pro věci účelné a krásné zároveň. Ani Rutteová ovšem nedokázala dát sbohem všemu starému, když navrhovala okna jídelny ozdobit dvojdílnými záclonkami

³²⁷ LHOTA, Karel. Hovory s čtenáři. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 2, s. 20.

³²⁸ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 40 – 42.

s volánem, staženými dole pentličkou. Tyto odsuzované velké záclony z devadesátých let devatenáctého století podle ní totiž působily moderně a křehce.³²⁹ Na příkladu dvou pojednání z pera dobových publicistek lze vidět, že se ženy patrně více přikláněly tomu, mít domácnost nejenom moderní, ale také stále útulnou a zařízenou v určitém směru i podle vlastního vkusu.

4.4.4. Obývací pokoj

*„Je vábivým a vždy časovým předmětem zájmu každé ženy, jež má jiskru básnického nadání, nebo dramatického smyslu, dopracuje-li se k tomu a k určitému nejlépe vyhovujícímu užití každého pokoje. A nemyslete si, že význam obytných místností je snad méně praktický (...).“*³³⁰ Tak si měly ženy počínat nejvíce v obývacím pokoji, který byl považován za hlavní centrum prvorepublikového bytu, a často v sobě musel slučovat více místností najednou, takže kromě obývací a společenské funkce zastával v mnohých případech také funkci pracovny, jídelny či dokonce i ložnice nebo dětského pokoje. Do pozadí měly ustoupit velké kuchyně a jídelny, aby bylo možno vytvořit obytný prostor, kde dalo pohodlně pobývat celý den a nábytek se tak zde měl postavit podle individuálního života rodiny a jejích potřeb.³³¹

Obývací pokoj neboli také „*livingroom*“, jak byl rovněž hojně nazýván, byl určen pro pobyt všech členů rodiny, proto mu měla příslušet větší místnost. Zde se společně bydlelo a přijímaly se návštěvy. V bytech, kde chyběla pracovna, měl se v obývacím pokoji umístit kout s psacím stolem a knihovnou, pokud chyběla jídelna, pak také zde měl být jídelní kout se stolem a s příborníkem či servírovacím okénkem z jídelny.³³² U menšího bytu, kde nebylo dětského pokoje, zřídil se v obývacím pokoji také dětský kout se skříňkou na dětské věci, stolkem a židličkou. V rámci plnění role i přijímacího pokoje zde mělo být dostatečného místa k sezení – pohodlných křesel s menším stolkem, popřípadě pohovka, jež by byla zároveň rezervním lůžkem.³³³ V případě opravdu malého bytu, kde bylo třeba v obývacím pokoji i spát, neměly si hospodyňky příliš lámat hlavu s rozkládacími pohovkami, jelikož moderní pohovky byly také dostatečně pohodlné a uklidily-li se z ní hned ráno peřiny, mohl se pokoj okamžitě proměnit z ložnice v pokoj obývací. Jistě mohlo hned hospodyňky, zvyklé na každodenní ustýlání a odestýlání, napadnout, kam uklidit peřiny přes den. Na stránkách časopisu *Eva* se mohly dozvědět, jak si v takovéto situaci poradit – mohly si pořídit pohovky

³²⁹ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 61 – 66.

³³⁰ PATTISONOVÁ, M. Význam a smysl obytných místností. In *Bytová kultura* I, 1924/1925, č. 1, s. 58.

³³¹ JANÁK, Pavel. Známe svůj byt? In *Jak bydlet?* s. 56.

³³² TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. s. 210 – 211.

³³³ KUČEROVÁ-ZÁVESKÁ, Hana. Celkové uspořádání bytu a provoz domácnosti. In GRUS, Josef, ed. et al. *Byt: sborník Svazu československého díla*. s. 4.

v rozměrech velké postele s pevnými a pérovanými polštáři. Dva polštáře tvořily sedací část a další dva zase zadní stěnu pohovky u zdi. V pohovce byla zasunuta pružná podložka se sklápěcími nožičkami, která se dala vytáhnout a položením dvou „opíracích“ polštářů na ní se vytvořilo velké spací místo. Do úložného prostoru této pohovky se právě daly umístit peřiny.³³⁴ Tak by se vykouznil velmi upravený a vkusný obývací pokoj a neviditelná ložnice, v němž mohla rodina celý den pobývat, ale do kterého bez starostí mohla uvést i případné hosty.³³⁵

Moderní obývací pokoj neměl odpovídat starým představám o obývacím pokoji jako o salonu. Od zbytečných okras se mělo upustit a obývací pokoj bylo nutno vybavit nábytkem vkusným, pohodlně účelným, solidním a praktickým. Paní zde mohl být určen také malý pracovní stolek; muž měl mít větší psací stůl a knihy si měl uložit do knihovny, velké podle potřeby (pokud nebylo místo pro knihovnu, nahradila by jí podélná police).³³⁶ Nicméně nejvhodnější byla taková knihovna, jež nebyla příliš hluboká a knihy by byly postaveny jen do jedné řady, nikoli za sebe. Aby se na ně neprášilo, měla být v nejlepším případě uzavřená, například posuvnými skly. Pracovní stůl taktéž neměl mít příliš hluboké zásuvky, aby byly předměty v něm umístěné snadno přístupné.³³⁷ Pro menší obývací pokoje byl vhodný užší pracovní stůl se sklopnou deskou ke psaní, k němuž mohly nebo nemusely být přistaveny nízké knihovny, které se skládaly z jednotlivých dílů, takže se daly obměňovat podle možnosti místa.³³⁸ Celkově sestava nábytku měla být decentralizační, stůl neměl být uprostřed a všude měl být přehled a volný průchod.; příjemně měl být rozčleněn i sedací nábytek.³³⁹ S tímto umístěním stolu se opět rozcházela Olga Fastrová, dle které měl pevný stůl stát uprostřed obývacího pokoje, nad ním měla viset lampa a pokryt měl být jednoduchou a vkusnou pokrývkou. Pokud v obývacím pokoji ještě zbylo místo, mohly se sem umístit ještě skříně – prádelník a šatník. Podlahu celého pokoje měl pokrýt velký vlněný koberec praktického vzoru nebo linoleum.³⁴⁰

Jedním z koutů obývacího pokoje byla i pracovna, jež byla v mnoha dobových publikacích a člancích nazývána pánským pokojem. Pakliže to velikost bytu umožňovala, byla pánskému pokoji vyhrazena jedna celá místnost, kde by muž mohl přijímat své návštěvy a pracovat v něm. K tomu mu mělo sloužit následující vybavení: psací stůl s křeslem,

³³⁴ Viz obrazová příloha č. 5.

³³⁵ Ložnice jako obývací pokoj. In *Eva: časopis moderní ženy IV*, 1931 – 1932, č. 19, s. 27.

³³⁶ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 84 – 85.

³³⁷ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 22.

³³⁸ Inzerce Spojených UP závodů. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění VIII*, 1929, č. 12, s. nečíslována. Viz obrazová příloha č. 6.

³³⁹ LHOTA, Karel. Obytný pokoj. In *Pestrý týden V*, 1930, č. 45, s. 22.

³⁴⁰ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 74 – 76.

knihovna, pohovka se stolkem a dvěma křesly, eventuálně ještě kuřácký stůl a stůl pro psací stroj. Podobně měla být upravena také pracovna ženy, s níž se rovněž v některých člancích počítalo.³⁴¹ I žena totiž měla potřebu vlastního prostoru (ložnice i pracovny), jelikož pracovala stejně jako muž a měla mít své nezávislé postavení.³⁴² Tak bychom mohli najít například v ložnicích malé sekretáře pro ženy s výklopnou psací deskou, vhodně umístěné u okna, na kterých mohly ženy díky zabudované žárovce uvnitř vyřizovat své záležitosti i ve večerních hodinách.³⁴³ Ženská pracovna ovšem nebyla podrobněji reflektována a promyšlena v diskuzích o moderním bydlení, protože jak dokazuje článek o nejmilejším koutě ženy v časopise *Eva*, patrně valná většina žen by na otázku, kde tráví svůj volný čas, odpověděla, že to nebylo za psacím stolem, nýbrž na otomanu, na kterém si mohla po celodenním shonu příjemně odpočinout.³⁴⁴

4.4.5. Ložnice

Ložnice kulturního člověka prvorepublikové doby nepotřebovala velkého prostoru, ani honosného vybavení. Moderní ložnice měly být malé, užitečné „buňky“, sloužící jen ke svému účelu – k odpočinku a nejlépe pro každého člena rodiny zvlášť. Pouze nekulturní člověk spal v pokoji s dalšími pěti lidmi, ve skladu nábytku na jiných místech nepotřebného, v místnosti se starými ornamentálními skříněmi, ohromnými vázami a vůbec s jiným překážejícím „haraburdím“. Samozřejmě pokud nešlo jinak a ložnice musela být zřízena v obytném pokoji s pohovkou na noc se přeměňující v postel, mělo se i zde dbát zdravých a hygienických zásad, aby nebyly „nevyvětrané peřiny namačkány do truhlíku.“³⁴⁵

Většina dobových teoretiků bydlení se shodovala na zásadním kulturním požadavku, který tkvěl v oddělení ložnic pro každou dospělou osobu a to i v případě manželských párů: samostatně měla spát žena i muž. Ovšem tento požadavek býval málokdy splněn a brán v potaz, což nezamezilo tomu, aby jej meziválečné texty mnohokrát neopakovaly. Vlastní spací kabině stačil jediný nábytek – postel, ostatní věci jako šatník, toaletní stůl či umyvadlo s hygienickými potřebami by byly v šatně a koupelně, každé dle své funkce. Místo nočního stolku by byla pouhá sklopná deska pro ty nejnnutnější potřeby (např. pro knihy, sklenici s vodou). Zřizování takovýchto spacích kabin nicméně bylo možno jen v luxusnějších

³⁴¹ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 49.

³⁴² JESENSKÁ, Milena. Moderní bydlení. In *Národní listy* LXVI, 1926, č. 52, s. 13.

³⁴³ HEYTHUM, Antonín. Zařízení dvoupokojového bytu. In *Eva: časopis moderní ženy* VIII, 1935 – 1936, č. 7, s. 23. Viz obrazová příloha č. 7.

³⁴⁴ JÍLOVSKÁ, Staša. Nejmilejší kout. In *Eva: časopis moderní ženy* VII, 1934 – 1935, č. 7, s. 16.

³⁴⁵ LHOTA, Karel. Ložnice a jaká má být. In *Pestrý týden* VI, 1931, č. 16, s. 22.

vilách.³⁴⁶ Společné spaní manželů v jedné ložnici se nepovažovalo za nevyhnutelné pro manželské štěstí. Intimní spolužití dle mnohých názorů mohlo vést často k omrzelosti a rozčarování, proto manželé učinili nejlépe, když i ve dvoupokojovém bytě si hned na začátku vytvořili pokoj mužův a pokoj ženin. Zejména tak měli učinit ti, kteří vstoupili do manželství později a byli zvyklí po léta bydlet v pokoji sami.³⁴⁷ S trochou nadsázky a ironie dokumentuje propagované oddělení ložnic povídání o rodině Müllerových a jejich návštěvách v jednom z dobových článků: „*Pak přišli Myškovci: ‚Jemine, vy máte ještě trčet manželské postele vedle sebe? Ale škoda místa – dnes je vše prostor – volný prostor – využití prostoru.‘ Müllerovi rozestavili postele – ale nešlo to sestavit do pokoje. Muž tedy se odstěhoval na kanape do kanceláře. To byli pěkně s kulturou pozadu – takhle nechat trčet postele vedle sebe!*“³⁴⁸ Oddělená ložnice nebo alespoň postele tedy byly chápány jako „moderní nezbytnost“. V případě, že bylo nutno zřídit společnou ložnici, měla být při nejmenším upravena tak, aby byly osoby odděleny alespoň pohledově, tedy například stěnami, skříněmi apod. Správně projektovaný dům měl nejlépe alespoň tři ložnice: pro rodiče, pro chlapce a pro dívky. Jestliže byly ložnice jen dvě a v rodině byly děti obojího pohlaví, mohl otec spát se syny a matka s dcerami. Směřovat se však mělo stále více k tomu, aby každá osoba měla svou vlastní ložnici, včetně manželů, protože spánek se měl za tak individuální, že bylo „*těžko žádati, aby člověk i v těchto nejsoukromějších věcech a chvílích závisel na druhém, aby neměl práva odpočívati úplně, t. j. bezohledně podle svých fyziologických a psychických vlastností a potřeb.*“³⁴⁹

Ideální ložnice dámy se nijak nerozlišovala od správné ložnice. Ve správné ložnici měly být kromě postele také prostory na uložení šatů, prádla, lehký příruční stolek (buď v podobě šaten nebo vezděných skříní), pohodlné sedadlo či sedačka, zrcadlo a popřípadě zásuvky na uložení toaletních potřeb. K tomuto ideálnímu řešení ložnic ovšem mohlo být docíleno jedině v nových domech, v nichž by se dbalo „správného“ bydlení, jimiž československé činžovní domy zřejmě nebyly, proto bylo v jejich bytech nutno vytvářet kompromisy a uzpůsobit se daným podmínkám.³⁵⁰ Dle jiných názorů nicméně měly být skříně na šaty, prádlo a boty, zrcadlo, stolek atd. v ložnici pouze tehdy, pokud nebyla v bytě samostatná šatna. Teprve v takovém případě mělo být do ložnice přeneseno zařízení šatny. Jestliže v bytě nebylo ani zvláštní pracovny, měl být rovněž malý stolek či menší knihovna

³⁴⁶ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. s. 211.

³⁴⁷ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 45, 46.

³⁴⁸ [Jo.] Ženy – a nové bydlení. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění VIII*, 1929, č. 1, s. nečíslována.

³⁴⁹ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 252.

³⁵⁰ HEYTHUM, Antonín. Ložnice dámy. In *Eva: časopis moderní ženy IV*, 1931 – 1932, č. 5, s. 16, 17.

umístěny do ložnice. Patrně ani toto minimum nebylo dosažitelné v obvyklých činžákových bytech, kde bylo stále ještě nutno počítat se společnými ložnicemi. Za těchto okolností měla být ložnice zařízena pro dvě osoby stejně, jako kdyby se zařizovala jen pro jednu.³⁵¹ V bytech, kde byla ložnice samostatným pokojem a kde si manželé po obědě chtěli odpočinout, k tomu měli využít ložnici i přes den – pán by v ní využil otoman a paní pohodlného a správně nakloněného křesla, které by se hodilo nejenom pro poobědní siestu, ale také například pro ošetřovatele či návštěvu v případě nemoci. Tak by bylo možno předejít trapné situaci před nečekanou návštěvou po obědě, kterou by byla paní, odpočívající na otomanu v obývacím pokoji, zaskočena a nestihla by uklidit pokrývku a urovnat polštáře, a přijala by návštěvu „*sama neupravená*.“³⁵²

Ústředním nábytkem v ložnici byla postel. Zařizující se osoby měly věnovat pozornost výběru správné postele, jež měla být nejlépe nízká, čímž by se získala větší ucelenost pokoje. Popularizována byla spací pohovka s neviditelným uložením ložního prádla a peřin. Architekt Karel Lhota považoval tento způsob uložení lůžkovin za nesprávný a nehygienický a apeloval na to, že je třeba přikrývky a polštáře po spánku dobře vyvětrat a ukládat je vzdušně. Tudíž nepovažoval za vhodné dát přednost pohovce, ve které je prádlo namačkáno v šuplíku, před řádnou postelí. Správná pohovka totiž těchto úschovných zařízení mít neměla, ložní potřeby dle Lhoty měly být uloženy jinde – například na jiné posteli nebo v šatně. Co se týče druhu ložních potřeb – chloubou nevěsty již neměl být velký počet pevně nacpaných peřin, ale měly je nahradit prachové prošívání pokrývky, které byly lehké a hřály stejně.³⁵³ Nicméně na základě rozhovoru o ložnici mezi architektkou Hanou Kučerovou – Záveskou a paní (otištěném v časopise *Eva*), které architektka zařizovala ložnici ve dvoupokojovém bytě, vyplývá, že se do myslí žen Lhotou proklamované zásady moderně zařízené ložnice příliš neotiskly. V rozhovoru se dáma tázala architektky, jaké budou její budoucí postele. Architektka své klientce doporučovala nižší lehátka, aby si přes den mohla více užít pokoje a postele nezabíraly půl místnosti. Ložní prádlo, přikrývky a podušky zamýšlela architektka uklidit do skříněk u lehátek. Jenže dámě se nové gauče na spaní příliš nezdály pohodlné, obzvláště měla-li na nich spát celý život. Navíc podotkla: „*A maminka říká, že je škoda cpát pěkné polštáře a peřiny do těsných nevětraných skříněk; ložní prádlo, zvláště plátěná prostěradla, budu mít prý stále pomačkaná, ušpiněná a brzy se mi zničí*.“³⁵⁴ Kučerová –

³⁵¹ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. 1930. s. 20.

³⁵² LHOTA, Karel. Hovory s čtenáři. In *Pestrý týden IX*, 1934, č. 2, s. 20.

³⁵³ LHOTA, Karel. Ložnice. In *Pestrý týden IX*, 1934, č. 9, s. 18.

³⁵⁴ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Rozhovor o ložnici. In *Eva: časopis moderní ženy VIII*, 1935 – 1936, č. 20, s. 23.

Záveská radila, aby tedy paní uložila všechny ložní věci na rezervní postel v jiném pokoji za kuchyní. Klientka si nechtěla vzít služebnou, takže se následně vyjádřila tak, že se jí příliš nechtělo večer, kdy se vrátí pozdě z divadla nebo biografu, přenášet všechny věci do pokoje a stlát lehátka. Architektka ovšem zásadně odmítla nechat postele nastlané, čímž by se pokazil vzhled celého pokoje, natož aby paní do tohoto pokoje mohla vzít návštěvu. Situace nakonec byla vyřešena kompromisem. Kučerová – Záveská uznala praktické námitky své klientky a vytvořila jí vzdušná dřevěná lehátka, na nichž přes den zůstaly prostěradlo a pokrývka, jež se přikryly lehkou prošívanou dekou. Podušky a peřiny, od kterých nechtěla paní upustit, dala do skříněk pod okno, shora přístupných a ze stran ventilovaných. Tak měly být podle architektky spokojené obě, která v závěru článku podotkla: „*Mohu říci, že jsme byly, zařízení funguje přes rok a ještě jsem ani nedostala výtku.*“³⁵⁵

Ačkoli nebyl způsob uložení ložního prádla v zásuvce nebo skříně považován za hygienický, přesto to byl podle Karla Honzíka jediný možný způsob, dokud by se v československém prostředí nezavedl průmysl sklopných postelí, oblíbených především v Americe. Ovládání sklopných postelí navíc bylo lehké, dle dobových fotografií si s nimi dokázaly hravě poradit i ženy, které byly vedle nich častokrát fotografovány. Postele se sklopily svisle do skříně nebo do malé komory (dostatečně větrané), která by sloužila za šatnu. Existovaly postele otočné ze šatny do pokoje, či dokonce skládací postele pojízdné. Zejména díky nim by se dal zvětšit prostor v malém bytě, kde se spalo v obývacím pokoji.³⁵⁶ Opět zůstává otázkou, kolik domácností si sklopné postele, které byly spíše nedosažitelným ideálem, mohlo dovolit. Patrně častěji byl nedostatek prostoru v malých bytech řešen postelí, přeměněnou přes den v pohovku, třebaže to neodpovídalo představám některých architektů. Tak jediné totiž „*bestie široká a nastlaná*“³⁵⁷ nezabírala vzácné místo v malých pokojích.

S prádelníky v ložnici počítala i Olga Fastrová, na jejímž pojetí zařízení ložnice lze opět vidět uvolněnější přístup a smířlivější pohled na aktuální poměry československých domácností. Nábytek do ložnice radila hospodyňkám zvolit světlý než tmavší, a vedle prádelníku zde měla být lůžka, noční stolky, šatník, toaletní stolek a případně umyvadlo, pokud v bytě nebyla koupelna s umyvadlem.³⁵⁸ Koupelna se ovšem měla stát postupem doby samozřejmostí v každém moderním bytě, tudíž umístění umyvadla a toaletních stolečků do ložnice bylo pomyslným trnem v oku propagátorů moderního bydlení, dle kterých nebylo

---

³⁵⁵ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Rozhovor o ložnici. In *Eva: časopis moderní ženy* VIII, 1935 – 1936, č. 20, s. 23.

³⁵⁶ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. 1930. s. 20, 22.

³⁵⁷ KUČEROVÁ, A. Kam s ní? In *Ženský svět* XXX, 1926, č. 7 – 8, s. 117.

³⁵⁸ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 46.

vůbec potřeba, aby v ložnici „*stál nějaký kus nábytku, připomínající naše nedbalky: ani umyvadlo s mramorovou deskou, ani strašlivé toaletní stolečky (...)*“.³⁵⁹ Každý dospělý člověk i větší dítě mělo mít vlastní lůžko, jež mělo mít pružnou drátěnou vložku, na níž byla položena trojdílná žíněnka. Na postel se prostřelo prostěradlo; podušky byly lepší větší než malé a měly se naplnit podle potřeb jedince. Otázka příkrývek byla podle Fastrové sporná. V některých méně vytápěných místnostech v zimním období nestačilo se přikrývat pouze příkrývkami, ale peřinami. I tak měly být peřiny nejlépe lehké a prodyšné a zároveň teplé. Hospodyňka měla užívat ložní prádlo jednoduché s jemnými vzory. Prádelník a šatník se často daly spojit v jednu širokou trojdílnou skříň. Nábytek neměl být příliš vysoký, nýbrž takový, aby se na všechny jeho police, zásuvky a věšáky dalo snadno dosáhnout. Rovněž toaletní stolky se dělaly také jako trojdílná zrcadla se dvěma skříňkami po obou stranách. Olga Fastrová počítala v ložnici i s dětskou postýlkou, kterou doporučovala nejlépe mosaznou nebo železnou s bílým nátěrem a se síťkou vhodné barvy.³⁶⁰

Samozřejmostí byl požadavek prostranné a vzdušné ložnice, do které mělo mít na chvíli přístup slunce. Ložnice měla být z celého bytu nejdůkladněji větrána. Nedoporučovalo se tmavé ani křiklavé vymalování, ani nejrůznější zbytečné příkrývky, pokrývky, deky a jiné textilie, hýřící ornamenty a květy. Vše v ložnici mělo vonět čistotou, avšak i moderní ložnice měly být na druhou stranu prostoupeny vlahou útulností, aby se nepodobaly vězeňským celám.³⁶¹

4.4.6. Koupelna

Příznivého vývoje se v meziválečné době dočkala také koupelna, která byla před rokem 1918 ještě spíše znakem bytů majetnějších tříd, a která postupně „zlidověla“ a stala se běžnějším jevem domácností i nižších tříd obyvatelstva. I v případě koupelny bylo na místě soustředit všechna hygienická zařízení v jednom prostoru, což bylo považováno za nejúčelnější. Vany a praktické ohříváče vody na místě dřívějších kamen již nebyly vzácností, vedle umyvadla měl být v účelně zařízené koupelně také klozet.³⁶² Vedle toho tam mělo ještě být umyvadlo a zrcadlo, a kdykoli se bylo třeba upravit, měly kroky směřovat do koupelny a to nejenom ráno, ale i během dne. Proto mělo být všechno zařízení k tomu potřebné právě v koupelně, která měla být vždy čistým a větraným pokojem. Ač byla koupelna jakýmsi

³⁵⁹ JESENSKÁ, Milena. O moderním bydlení. In *Národní listy* LXVIII, 1928, č. 36, s. 10.

³⁶⁰ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 46 – 49.

³⁶¹ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 67, 69.

³⁶² JANÁK, Pavel. Známe svůj byt? In *Jak bydlet*. s. 57 – 58.

„střediskem bytového zákulisí“, už dávno nesloužila za skladiště starých klobouků a šatů; také „*smetáky, lyže, tatínkův cylindr a žehlicí prkno*“ se mělo uklidit jinam.³⁶³ Ale stísněný městský byt sváděl většinu hospodyň k tomu, aby koupelny používaly také k jiným účelům. Především vanu k namáčení prádla, což bylo vedle ukládání domácího šatstva, županů, trepek, a nářadí k uklízení na toto místo, považováno za nesprávné a nepřístojné. I koupelny v nevelkých bytech měly sloužit pouze svému účelu a každý člen rodiny v nich měl najít vše na svém místě – toaletní potřeby, věšáky na koupací pláště a na ručníky pro každého jedince, a rovněž nástěnnou lékárníčku a byl by účel místnosti splněn.³⁶⁴

Z hygienických důvodů zde neměly místa žádné záclony, dečky nebo koberce. Teplá voda do umyvadel a vany mohla být přiváděna z kotle ústředního topení nebo z kotle v prádelně, či ze sporáku v kuchyni. Nejpraktičtější byl nepochybně samostatný plynový nebo elektrický ohřívač vody, který zásoboval celý byt nebo vilu, s nímž by odpadla hospodyňkám starost s uhlím a zatápěním. Jestliže nebyla domácnost vybavena těmito vymoženostmi, posloužil k vytápění koupelny plynový radiátor nebo plynová kamna, jež by se sem umístila.³⁶⁵ Plynovým radiátorem, jenž dokázal v krátké chvíli ohřát vzduch, byly vesměs zařízeny moderní koupelny, jelikož elektrické ohřívače vody byly stále značně nákladnější.³⁶⁶

Výhoda okamžitě tekoucí vody totiž byla pro hospodyně nepostradatelná a to nejen k omývání rukou zašpiněných od různých domácích prací, ale také při ošetřování dětí a praní různých drobností, při nichž se bez horké vody nedalo obejít. Nezbytné proto bylo umyvadlo s přímým odpadem, které ještě bylo umístováno v koupelnách velmi zřídka. Umyvadlo bez odpadu patřilo mezi svízele hospodyně, jež musely i při opatrnějším nalévání a vylévání vody obcházet s hadrem zašlapaný byt. Z těchto důvodů měla hospodyně „*již při pronajímání bytu dávat přednost bytu s řádně vybavenou koupelnou.*“³⁶⁷ Takové byty bylo možno najít například na obvodu nové Prahy, ale nikoli v činžovních domech v ulicích starých čtvrtí, kde ještě tisíce Pražanů se musely obejít bez koupelen, „*jejichž nedostatek považuje moderní architekt za neuvěřitelnou absurdnost a lékař za těžký hřích proti zdraví.*“³⁶⁸ Vzhledem k této skutečnosti a k tomu, že by plně vybavená koupelna patrně velmi zdražila malé byty, bylo považováno za jedno z možných řešení zřízení společných koupelen v obytných blocích. I tak se ale měly u ložnic a šaten jednotlivých bytů zřídit menší a dobře větrané komory s umyvadlem, klosetem, malým plynovým ohřívačem a s odpadem vody, jež by postačily ke

³⁶³ JESENSKÁ, Milena. O moderním bydlení. In *Národní listy* LXVIII, 1928, č. 36, s. 10.

³⁶⁴ PACHNEROVÁ, Míla. Koupelna. In *Pestrý týden* II, 1927, č. 1, s. 12.

³⁶⁵ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 26.

³⁶⁶ Zařízení koupelen. In *Pestrý týden* XII, 1937, č. 5, s. 26.

³⁶⁷ VOJTOVÁ, K. Koupelna. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 13, s. 24.

³⁶⁸ ZEMANOVÁ, Oldřiška. Pražské domy bez koupelen. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 29, s. 18.

každodennímu umytí.³⁶⁹ Pokud to bylo možné, mohla se sem vejít ještě sprcha, jejíž používání bylo nenákladné a především rychlejší než napouštění vany, proto mohla být prováděna denně i v situaci, kdy se v ní ráno mělo vystřídat několik členů rodiny. Ve větších koupelnách se dala pořídit ještě sedací vana, bidet, toaletní stolec se židličkou, zrcadlo a skříňka; vše nejlépe z bílé emailovaného ocelového plechu, vany a umyvadla z bílého porcelánu.³⁷⁰ Jestliže někdo skutečně neměl v bytě vůbec koupelnu, měl si pořídit vanu, skrytou do stolu, která mohla dobře stát v kuchyni a jinak sloužit za kuchyňský stůl. I sprchu mohly byty bez koupelen mít – stačilo si pořídit kruh, který se navlékl přes hlavu na krk a spojil se hadicí s vodovodem. Z otvorů v kruhu pak stříkala voda na tělo, dal se také snadno uložit.³⁷¹ Dále se také do jednopokojových bytů dalo pořídit malou „kolébací vanu“ nebo alespoň široké okrouhlé plechové umyvadlo.³⁷²

Úklid koupelny měly ženám zjednodušit právě moderní bílé vany, které se lehce daly umýt pouhým kartáčkem a mydlinkami. Stejně dobře se daly vyčistit i stěny vyložené kachlíky nebo natřené olejovou barvou, a dlaždičková podlaha, jež patřily rovněž k základům moderní koupelny. Koupelně měly hospodyňky věnovat všestrannou péči, proto jim byly doporučovány povrchy, které se daly co nejsnadněji vyčistit. Zásadně se také měly vyhnout tomu, aby dávaly na podlahy koupelen „dožít“ staré koberce, jež byly příčinou vlhkosti a posléze plísně. Místo nich bylo lepší volit korkové rošty nebo gumové koberce, které by svou barevností do koupelny vnesly barevný a veselý tón.³⁷³ Čistota koupelny byla tak, jako kuchyně, obrazem pořádné hospodyně a svědectvím kultury rodiny. Proto na čistotě vany i umyvadla měli spolupracovat všichni členové rodiny, kteří koupelnu používali, protože nebylo možné, aby hospodyně zahrnula do svého pracovního programu ještě několikanásobné čištění denně. Tak bylo třeba vést všechny již od nejútlejšího mládí k tomu, aby po sobě zanechávali umyvadlo i vanu pěkně čisté.³⁷⁴

Vedle toho, jak si prakticky a hygienicky zařídit koupelny a jak si v nich počínat v souvislosti s úklidem, bylo na čtenářky, které pozorně sledovaly moderní trendy bytové kultury, apelováno, aby dbaly také své osobní fyzické hygieny. A nejenom ony, nýbrž lidé obecně, kteří měli hledět na své zdraví a držet se rady, jež vyřkl Jaromír Krejcar: „*Člověk, který každé ráno vydrbe v horké vodě svou kůži tvrdým kartáček a pak se polije studenou sprchou, až zčervená jako rak, jest z těch, o kterých Loos říká, že jsou lidmi s moderními*

³⁶⁹ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 253.

³⁷⁰ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Koupelna. In *Žijeme I*, 1931, s. 62.

³⁷¹ Viz obrazová příloha č. 8.

³⁷² FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 56.

³⁷³ ZEMANOVÁ, Oldřiška. Čistota v koupelně. In *Pestrý týden II*, 1927, č. 44, s. 5.

³⁷⁴ VOJTOVÁ, K. Koupelna. In *Pestrý týden XI*, 1936, č. 13, s. 24.

nervy'.“³⁷⁵ Souhlasila s ním i jeho někdejší žena Milena Jesenská, která tvrdila, že lidé musí věnovat dostatečné množství času řádnému mytí, jež mělo trvat nejméně půl hodiny, za použití dobrého mýdla, toaletní vody, velké houby a tvrdého kartáče. Za výborné toaletní prostředky považovala zejména ty anglické v prostých plechových krabicích a v jednoduchých nádobách; naopak doslova nenáviděla „německé šmejdy v broušených apartních skleničkách.“³⁷⁶

4.4.7. Dětský pokoj

Mezi místnosti bytu, jejichž podoba a zařízení byly probírány rovněž na stránkách meziválečných časopisů a příruček, jimiž se mohly ženy v domácnosti inspirovat, patřil i dětský pokoj. Bydlení dítěte bylo zohledňováno v rámci diskuze o bytové kultuře a rovněž úzce souviselo s otázkami moderního stavebnictví a zařízení bytu vůbec. Péče o děti navíc nebyla novým úkolem žen, ale rychlý vývoj jim ukládal „*také v tomto oboru, jako v ostatních novou orientaci a více přemýšlivé práce,*“ což bylo charakteristické pro pojetí hospodyňského úkolu vůbec. Před první světovou válkou byl úkol ženy v domácnosti spatřován především v přejímání a udržování tradice od maminky na dcery, zatímco prvorepubliková doba ukládala hospodyně „*samostatnou činnost, sledování odborné literatury časopisecké, knižní, přednášek atd.*“³⁷⁷ Pokud se ženy tímto požadavkem skutečně řídily a věnovaly čas textům o bytové kultuře, dozvěděly se tedy, jak nejvhodněji zařídit také dětský pokoj.

V účelném půdorysném rozdělení bytu bylo požadováno, aby se i v menších bytech vedle obývacího pokoje, kuchyňky a ložnicových „kabin“ v jednom rohu zařídil i dětský kout. Ve větším bytě bylo nejspříhodnější umístit dětský pokoj vedle ložnice rodičů, s níž by byl přímo spojený. Dětský pokoj nebo obývací pokoj, ve kterém se děti zdržovaly, měl být nanejvýš vzdušný, nejlépe spojený s balkonem nebo terasou. Co se týkalo zařízení bytu, platilo zvláště pro ženy, že by si měly dvakrát rozmyslet, než koupí nábytek. Neboť to byly právě „*hospodyně, které obyčejně rozhodují, jak bude byt zařízen.*“³⁷⁸ Rodiče, kteří si zařizovali byt spíše pro návštěvy než pro sebe a své děti, byli kritizováni. Již při rozvrhu bytu a při nákupu nábytku se mělo myslet na děti. I tak ale zařizovat samostatný dětský pokoj, jenž byl považován za ideální řešení problému bydlení dětí, si mohli dopřát jen zámožnější lidé

³⁷⁵ KREJCAR, Jaromír. Koupelna. In *Pestrý týden* XII, 1937, č. 5, s. 26.

³⁷⁶ JESENSKÁ, Milena. *Člověk dělá šaty*. Praha: F. Topič, 1927. s. 10 – 11.

³⁷⁷ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Bydlení dítěte. In *Pestrý týden* VI, 1931, č. 28, s. 22.

³⁷⁸ Tamtéž.

v nejméně čtyřpokojových bytech. V menších bytech se měl zřídit alespoň dětský kout v obývacím pokoji.³⁷⁹

Účelem a nejpřednější myšlenkou dětského pokoje bylo především to, aby fungoval jako ložnice dětí a zároveň byl pro ně celým volným hřištěm. Dětský pokoj nikdy neměl působit studeně, ale měl být typicky dětsky barevný.³⁸⁰ Jestliže bylo možno dětem zřídit samostatný pokoj, měl to být ten větší a světlý, obrácený na jižní nebo východní stranu. Jistě to nešlo takto udělat v činžákových bytech, ale neměli na to zapomínat ti, kteří se chystali stavět. Okno mělo být také větší, aby poskytovalo pokoji co nejvíce světla. Proto i stěny měly být čistě bílé či jasně žluté. Dětský pokoj neměl být „přelácán“ přílišnou kombinací barev a ornamenty. Samozřejmě na zdech mohly být namalovány nebo pověšeny obrázky na motivy pohádek, aby v dětech byla rozvíjena fantazie. Jednoduché měly být i hračky bez drobných částí a nemělo jich být mnoho; jejich úložiště se našlo v nízkých otevřených poličkách. Jestliže byl pokoj zároveň ložnicí dětí, mělo se dodržovat zásad jako u zařízení ložnic, jen v menším měřítku. Vše mělo být pro děti snadno dostupné. Nábytek bylo nejvhodněji situovat ke stěnám, aby byl střed pokoje volný pro hru.³⁸¹

Stěny i podlahy v dětském pokoji měly být dobře omyvatelné, aby je šlo lehce vyčistit. Stěny se tedy do výšky dětských rukou opatřily dokola bílým lakovaným dřevěným pažením, nebo natřeny olejovou barvou či pokryty mycí tapetou. Nábytek se nejlépe osvědčil bíle lakovaný z měkkého dřeva, který by se dal dobře omýt a neměl ostrých hran. Také ten měl být jednoduchý, hladký a měl sloužit svému danému účelu. Některými byly doporučovány i květiny či klec s ptáčkem a jiná menší zvířata, která by dělala dětem radost. Záclony dětského pokoje měly být vždy krátké. Na otázku umístění kobereců v dětském pokoji by patrně každá hospodyně odpověděla jinak. Například linoleum by pro menší děti mohly být spíše chladné, zvláště když by stále lezly po podlaze. V takovém případě byl vhodný vlněný koberec, jenže ten snáze podléhal znečištění. Pokud by byla prkenná podlaha, měla se ponechat nepříkrytá, jež by dítě příliš nestudila; do pokoje větších dětí už se mohlo položit linoleum.³⁸² Jinak tedy měly být zařízeny pokoje úplně malých dětí a jinak již odrostlejších dětí. Postýlky se doporučovaly mosazné nebo bíle lakované se sítí, dále malému dítěti postačila skříň na hračky, skříň a stoleček se židličkami. Pro ty nejmenší mohli rodiče pořídit „zábradlíčko“ (ochraňovalo také před případnými kamny v pokoji) čili zahrádku, ve které si

---

³⁷⁹ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Bydlení dítěte. In *Pestrý týden* VI, 1931, č. 28, s. 22.

³⁸⁰ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 192, 194.

³⁸¹ LHOTA, Karel. Dětský pokoj. In *Pestrý týden* IX, 1934, č. 29, s. 18.

³⁸² Viz obrazová příloha č. 9.

dítě mohlo hrát. Děti školou povinné potřebovaly už velký stůl s lampou a normální židle.³⁸³ Takový nábytek by se navíc mohl postupem času menšími úpravami a doplňky předělat na pokoj dospívajícího syna nebo dcery. Rovněž nižší skříňky se daly rozšířit na knihovničky díky přidání několika polic na vrch. Ani maminky, které ve svých dvou nebo třípokojových bytech nemohly dětem vyhradit zvláštní místnost, si neměly zoufat, dětem se dal vyhradit kout v obývacím pokoji správně rozestavěným nábytkem.³⁸⁴

Prostor byl dán i projednávání správného osvětlení dětských pokojů. Správné osvětlení mělo sloužit dětem nejenom ve školách, ale i doma. Školní přímá světla, která dětské oči příliš oslňovala díky nechráněné a nezakryté žárovce, a jež měla špatné účinky, byla předmětem kritiky. Z těchto důvodů volila taková svítidla, která dokázala rozptýlit dostatečně světlo po místnosti. Dětem se mělo dostávat světla především z levé strany a neměl mu v něm bránit žádný stín. Takováto pravidla platila i pro dětské kouty v domácnostech, které byly většinou osvětleny špatně, proto měli rodiče poskytnout dětem dostatečné světlo, aby si děti mohly hrát i psát úkoly při správném světle a neničily si tak své zdraví.³⁸⁵

4.4.8. Pokoj pro služku

Reflexe se v některých prvorepublikových publikacích a článcích o bydlení dočkal také pokoj pro služku, ač počet služebných po první světové válce postupně klesal, a to především díky pronikání techniky a zavedení vody do městských domů, které ulehčily práci v domácnosti. Již v průběhu první světové války se zájem o služky snižoval a nestoupl ani po vzniku samostatné republiky. Služky pak pracovaly spíše v zámožnějších rodinách a v těch, kde žena vykonávala kvalifikované povolání.³⁸⁶ K „dobrému tónu“ rodiny v této době už nepatřil počet služebných; žena sama si ve své domácnosti díky zjednodušení práce a využívání moderních vynálezů dokázala poradit i sama a služebnou měla zaměstnat jen v takovém případě, když ji skutečně nevyhnutelně potřebovala.³⁸⁷

Ke spánku se dříve služka ukládala v kuchyni, v pražských stavebních projektech se s jejím samostatným služčinným pokojem počítalo až od přelomu devatenáctého a dvacátého století.³⁸⁸ Nicméně ještě v meziválečné době se bylo možné setkat s tím, že služka vzhledem k rozměrům malých činžovních bytů musela spát v kuchyni. Tam tedy bylo třeba dbát

³⁸³ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 109 – 113.

³⁸⁴ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Kam s dětmi? In *Eva: časopis moderní ženy* II, 1929 – 1930, č. 8, s. 21.

³⁸⁵ KRÁSA, Jan. Lepší světlo našim dětem. In *Měsíc: ilustrovaná společenská revue* VII, 1938, č. 4, s. 2, 3.

³⁸⁶ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 400.

³⁸⁷ [bh] O pomocnicích v domácnosti. In *Pestrý týden* IV, 1929, č. 23, s. 22.

³⁸⁸ LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 396.

účelného sestavení a konstrukci speciálního nábytku, jako byly například sklápěcí postele. Kuchyně s lůžkem pro služku bylo nutné dostatečně větrat; její spaní ve větrané kuchyni bylo dokonce považováno za vhodnější, než aby spala v nějakém nepohodlném a těsném přístěnku. Do takové kuchyně se mohl umístit i služčin prádelník a šatník dokonce tak, aniž by jakkoli rušil estetický dojem v kuchyni, pokud tedy byl tento nábytek zhotoven v moderním provedení.³⁸⁹ Některými však bylo spaní služky v kuchyni – „*prostoru zdravotně nejhorším*“ považováno za „*doklad nesociálního citění, jakési vady naší lidskosti i nedostatečného rozumového náhledu: přijímáme všelike nechutnosti, jako česání, mytí, čištění služčino při úpravě ranní snídaně apod.*“³⁹⁰ Samostatný pokoj pro služku byl jistě pokládán za vhodnější a zdravější. Na půdorysech bytů z meziválečné doby ostatně můžeme vidět, že samostatné menší pokoje pro služky existovaly, byly většinou situovány v blízkosti kuchyní.³⁹¹

Při zařizování pokoje pro služebnou měla být věnována pozornost také hygieně, jako tomu bylo ostatně v celém bytovém prostoru. Pokojík služebné musel být obyvatelný, tedy přímo osvětlený a větraný, zároveň dostatečně vytápěný, a alespoň tak velký, aby se do něj vešlo lůžko, skříň a umyvadlo. Místnost, která se odvětrávala do světlíku nebo na schodiště neměla sloužit jako pokoj služebné.³⁹² Jestliže musel být pro služku zařízen menší kumbálek, zaměstnavatelé měli služce poskytnout dostatek času k tomu, aby si ho mohla udržovat v maximální čistotě a dostatečně ho větrat. Železné lůžko se doporučovalo spíše než dřevěné, do kterého by se snadněji dostal hmyz. Ke skříni a umyvadlu se do služčina pokoje mohl přidat ještě stůl a židle – vše nejprostší a nejúčelnější, nejlépe z měkkého dřeva natřené světlou barvou.³⁹³ Místo zde měl najít i služčin kufr, věšák a nějaké zrcadlo na stěně. Každá řádná hospodyně měla na svou služku dohlížet a měla hledět i toho, aby služka měla pořádné peřiny, protože „*mnohá dívka z venkova nedbá příliš o vzhled své postele,*“ proto se paní měla čas od času přesvědčit, zda je služčina postel upravená. Služce mělo být také dovoleno, aby si svůj pokoj uspořádala podle svého vkusu; na stěnu si mohla třeba pověsit nějaký svůj obrázek, fotografii maminky nebo svého chlapce, aby se ve svém pokoji cítila jako doma. Před postel jí měl být dán malý koberec.³⁹⁴ Převážně však nemohly být pokoje služek

---

³⁸⁹ Moderní byt v činžovním domě. In *Pestrý týden* VII, 1932, č. 30, s. 22. Viz obrazová příloha č. 10.

³⁹⁰ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 246.

³⁹¹ KOPŘIVA, Miloslav. Přestavba bytu v činžovním domě podle novodobých směrnic. In *Pestrý týden* V, 1930, č. 4, s. 16.

³⁹² Dvacatero správného bydlení. In *Jak bydlet*. s. 84.

³⁹³ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 246.

³⁹⁴ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 54.

zařizeny vším tímto výše popsaným vybavením, protože se bohužel na většinu z nich „*hodilo spíš označení komůrka.*“³⁹⁵

4.4.9. Komunikační místnosti

Komunikačními místnostmi se rozuměly v meziválečných textech předsíně, chodby, schodiště, popřípadě haly, tedy části domů či bytů, které spojovaly jednotlivé místnosti. Komunikační místnosti byly další důležitou součástí bytového interiéru, o niž měly hospodyňky rovněž svědomitě pečovat, zvláště když se případní hosté při vstupu do domu nebo do bytu octli právě v těchto místnostech jako prvních. Samozřejmě v činžovním domě patrně nájemníci neměli mnoho vlivu na úpravu vstupu do domu, ale v rodinném domku či vile se o tyto záležitosti mohli postarat lépe. I zde se měl projevit jejich vkus – kde to bylo možné, ozdobil se vstup do domu květinami, před domovními dveřmi se umístilo sedátko atd. Vkusně zvolené měly být i štítky se jmény na domovních či bytových dveřích, zvonek a schránka na dopisy. Na štítek se psalo nejlépe pouze jméno a příjmení, žádné další podrobnosti o zaměstnání. Schránky na dopisy, které nabízely sklady tehdejších obchodů, nebyly vždy vkusné. Jednoduchost se měla promítnout i do tak drobnějších věcí, jako byly právě poštovní schránky. Vítána byla jejich větší velikost, aby se do nich vešly popřípadě i noviny.³⁹⁶

První vstupní místností u vily nebo domu bylo malé zádveří, jež izolovalo vytápěnou předsín od venkovní teploty. Byty v nájemních domech zádveří neměly, jeho funkci zde plnily schodiště, vestibul a chodby. Ze zádveří, vestibulu či schodiště se vstupovalo do předsíně, která neměla být příliš velká, ale měl z ní být umožněn přístup do všech místností, vyžadujících nezbytně zvláštního přístupu tak, aby dveře do sebe vzájemně nenarážely. Ve velkých bytech či vilách se stávala předsín vstupní halou, případně čekárnou a „hovornou“ pro kratší návštěvy. Sloučením funkcí předsíně a funkcí obytného pokoje ještě se schodištěm vznikla v rodinných domech či vilách hala. Ze zádveří se pak vstupovalo rovnou do ní.³⁹⁷ Halou se ale spíše mohli pochlubit majitelé vil, kteří však leckdy plně nepochopili její zařízení a zaměnili ji za jakýsi salon a to bylo pokládáno za chybu. I hala totiž měla být zasvěcena „*kultu nejpohodlnějšího odpočinku*“ a krása tu měla „*vyvěrat co nejvíce z účelnosti.*“³⁹⁸ V rodinných domech vedly většinou z předsíně schody, spojující soukromé patro se

³⁹⁵ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 79.

³⁹⁶ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka.* s. 31, 33.

³⁹⁷ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt.* s. 201.

³⁹⁸ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 39.

společenským přízemím. Již nebylo třeba monumentálního dvouramenného schodiště, takové bylo nahrazováno schody jednoramennými, přesto vzdušnými a nestísněnými. V nejmodernějších funkcionalistických vilách se dokonce promýšlela volba mírně stoupajících ramp místo schodišť, při čemž bylo třeba řešit dům i prostorově nejen půdorysně. Tak by každá místnost nebyla ve stejné výšce, nýbrž každá v jiné, čímž by se došlo k funkčnějšímu a ekonomičtějším řešení obytného domu – bez vysokých poschodí. Takové řešení domů shledáváme v projektech Adolfa Loose, který propagoval tuto myšlenku, jež je například uplatněna v Loosem a Karlem Lhotou projektované Müllerově vile v Praze.³⁹⁹

Důsledné promýšlení úpravy schodiště bylo pokládáno za důležité. Tento prostor byl ovšem považován za prostor, jímž se jen chodilo domů a který sloužil jen jako chodba vedoucí k jeho obyvatelům, proto se muselo „*vymítiti odtud vše, co bylo nevkusné nebo zbytečné.*“⁴⁰⁰ Bylo třeba zastavit nelibost vůči úzkým chodbám a schodištím, kde se nemohla postavit skříň, a nedal se tudy pronést nábytek. V chodbě však nebylo místa pro vysloužilé skříň a pro sklad jiných nepotřebných věcí.⁴⁰¹ Dále měly vchodové prostory, chodby a schodiště působit světle, čistě a uklizeně, tudíž bylo nejvhodnější je vymalovat světle či ještě lépe – bíle. Vchody rodinných domů a vil působily méně studeně a méně tvrdě než takřka uniformní chodby v nájemních domech. Na zem se tu mohla položit rohož nebo koberec, do rohu nějaká dekorativní rostlina, proutěná židle a prostý obraz, čímž by se dosáhlo ještě větší útulnosti. Žádných dalších zbytečných dekorací nebylo třeba. Typickou výzdobou schodiště byl stupňovitý sokl na postranních zdech, u nějž měly být také vhodně zvolené barvy, například žlutohnědé či zelenohnědé. Společně s bílou stěnou nad soklem tak schodiště působilo po stránce barevnosti i dekorativnosti jemně.⁴⁰²

Opět to byla redakce časopisu *Eva*, kam mohli čtenáři i čtenářky směřovat své dotazy také ohledně úpravy schodiště ve svých domech. Na jeden z dotazů, který se týkal staršího točitého schodiště v rodinném domě, odpovídal Jan Emil Koula, vedoucí rubriku *Bytové poradny* na začátku třicátých let. Čtenář uvedl, že si nechal staré vyšlapané schodiště v malém rodinném domě natřít novou barvou, takže schodiště vypadalo jako nové, ale zároveň působilo dost chladně, proto se tázal, zda by bylo možné i takovéto schodiště pokrýt kobercem, a jestli koberec musí být vyroben na míru, když je schodiště točité. Architekt odpovídal, že schodiště skutečně mohlo být pokryto kobercem či běhounem a dále vysvětlil

---

³⁹⁹ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 263, 274, 275.

⁴⁰⁰ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 249.

⁴⁰¹ LOOS, Adolf. – LHOTA, Karel. Rodinný dům W. na Smíchově. *Eva: časopis moderní ženy* VII, 1934 – 1935, č. 13, s. 24.

⁴⁰² EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 248, 249.

návod, jak to udělat co nejlépe a co nejlevněji. Doporučoval zvolit jednobarevný koberec hnědý, šedý nebo modrý, jež by byl elegantnější a vhodnější než koberec se vzorky, který by v obchodech jinak doporučovaly jako velmi moderní. K dosažení teplejšího dojmu se mohlo staré i nové schodiště nechat obložit i například dřevem, gumou či linoleem, což ovšem byly dražší varianty.⁴⁰³ Na tomto místě se tedy setkáváme s tím, že do meziválečné bytové kultury nespádalo pouze nejvnitřnější řešení místností, ale rovněž také vše, co s nimi nějak souviselo v okolí – tedy i přiléhající chodby a schodiště, ony „komunikační“ místnosti.

4.4.10. Hospodářské místnosti

Meziválečný interiér měl lahodit oku moderního člověka, nepodřadnou roli však hrály také hospodářské místnosti. Ačkoli působily spíše v bytovém „zákulisí“, s jejich reorganizací a přeměnou dle principů účelnosti a funkčnosti se počítalo, navíc sama racionalizace je měla logicky zasáhnout nejmarkantněji z celého bytu. V případě hospodářských místností bylo nutno volit optimální a nejvýhodnější rozměry, aby byla minimalizována ženina námaha při úklidu a výdaje při jejich udržování. Božena Krchová je považovala za jakési nutné zlo, když podotkla: *„Nepořizujeme si je pro své potěšení, nýbrž proto, že je potřebujeme pro provádění určitých prací, souvisících s provozem domácnosti (komůrka pro úklidové nářadí, místo určené k vaření atd.). Požadavkem je, abych mohla ony úkony, pro něž jsou určeny, pohodlně, rychle provádět.“*⁴⁰⁴ Mezi hospodářské místnosti tedy patřila kuchyň (detailněji popsána v samostatné kapitole), spíž, prádelna, žehlárna, sušárna, mandlovna, komora na úklid, sklep a půda. Přistupme k tomu, jak si měly hospodyňky počínat v jejich zařízení a jaké moderní vybavení jim mohlo ulehčit práci.

Spíže v menších kuchyních byly minimalizovány často jen na příruční zásobníky, které byly umístěny přímo v prostoru kuchyně, kde měly být z hlediska správného provozu co nejbližší sporáku a pracovnímu stolu. V takových případech bylo důležité jejich větrání ven. Větší domácnosti, kterým malá spíž nedostačovala, a potřebovaly tím pádem i větší samostatný prostor pro spíž, neměly tuto spíž spojovat s kuchyní dveřmi, ale naopak jí zcela izolovat. V oddělené spíži tak mohla být umístěna například i lednička,⁴⁰⁵ nicméně to neměla být lednička elektrická nebo na plyn, chlazená vzduchem, která zahřívala své okolí, tím

---

⁴⁰³ KOULA, Jan Emil. Bytová poradna. In *Eva: časopis moderní ženy* III, 1930 – 1931, č. 1, s. 24.

⁴⁰⁴ KRCHOVÁ, Božena. Budujme tradici nového bydlení! In *Jak bydlet*. s. 31.

⁴⁰⁵ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 238.

pádem by se potraviny ve spíži kazily.⁴⁰⁶ O tom, že i tento koutek si zaslouhoval pozornost, dokazuje článek Mileny Jesenské v *Národních listech*, kde nechala otisknout pro své čtenářky vzorky na vyšití deček na poličky spíže s obrázky jelenů a jablíček, které by se patrně zastáncům striktní jednoduchosti příliš nezamlouvaly. Jesenská však podotkla, že člověk musí mít smysl pro humor věcí, pro drobnosti okras a pro nesmysly, na kterých nezáleží. Lze se domnívat, že snad i ona sama toužila mít spíž upravenou a hezkou podle svého vkusu když napsala: „(...) člověk by nejraději vodil hosty místo do pokoje sem, taková to je nádherná krása, a která hospodyně by nebyla pyšný na všechny ty strakaté, pergamenovou čepičkou ovázané lahve, lahvičky, baničky a kamenáče, mám sama jenom asi deset a chodím se na ně dívat třikrát denně, srdce potěší.“⁴⁰⁷

Hospodyňky byly nabádány, aby se zamyslely i nad svou spíží, ač jí nemohly podle svých přání zvětšit nebo přemístit, ale mohly jí jednoduchými úpravami podstatně zlepšit. Podle uspořádání spížírnny se totiž poznala „dobrá hospodyně lépe než podle uspořádání pokojů.“⁴⁰⁸ Obvyklou výbavou spíže byl jednoduchý stojan s policemi, který měl být ovšem speciálně upravený tak, aby měl dostatečný počet polic s různou výškou. Stojan i police se doporučovaly natřít kvalitním světlým nátěrem; jejich ochrana měla být zaručena hladkým papírem, nikoli novinovým, jímž by byla zaručena větší prodyšnost a předcházení plísním. Při ukládání věcí měla hospodyňka dbát na to, aby umístila často potřebné předměty na kraj a do příhodné výšky, méně potřební věci naopak na vyšší police. V létě bylo třeba celou spíž chránit proti mouchám a jinému hmyzu, proto bylo třeba na okno přitlouct síť. Strop a stěny se měly nejlépe bílit každoročně. Podlahu se měly hospodyňky snažit nechat volnou, aby ji mohly pohodlně vytírat. Pokud spíž sousedila s kuchyní, bylo třeba dát pozor na časté otvírání dveří, aby neproudil teplý vzduch z kuchyně do spíže.⁴⁰⁹

V modernějších a tím pádem i prostornějších domech mohla vedle spíže doplňovat kuchyň ještě umývárna a přípravná. Přípravná sloužila pro přípravu pokrmů, než byly dopraveny na jídelní stůl; umývárna sloužila k hrubé přípravě pokrmů a poté k mytí nádobí. Menšímu bytu samozřejmě tyto doplňující místnosti odpadly a vše se odehrávalo

---

⁴⁰⁶ KRCHOVÁ, Božena. Zamysleme se nad svou spíží. In *Žena a domov: rodina - dítě - zdraví - kultura - domácnost – byt V*, 1936, č. 3, s. nečíslována.

⁴⁰⁷ JESENSKÁ, Milena. Také koutek, který zaslouhuje pozornosti. In *Národní listy* LXIII, 1923, č. 261, s. 5.

⁴⁰⁸ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 56.

⁴⁰⁹ KRCHOVÁ, Božena. Zamysleme se nad svou spíží. In *Žena a domov: rodina - dítě - zdraví - kultura - domácnost – byt V*, 1936, č. 3, s. nečíslována.

v kuchyni.⁴¹⁰ Někdy se mohla přípravná a umývárna spojit v jedné místnosti, jak to ukazují některé plány rodinných domů, realizovaných v meziválečné době.⁴¹¹

K nezbytnostem v moderně zařízeném domě patřila také prádelna, s ní sousedící sušárna, žehlárna a mandlovní. Pro byty v nájemných domech byly tyto prostory společné. V domech bylo lépe umístit tyto místnosti v horních patrech – u půdy.⁴¹² Prádelny již neměly být „vlhkými dírami“ ve sklepě, odkud se nosilo prádlo přes několik pater na půdu, kde se ještě navíc často ušpinilo. Moderní prádelna byla také jako kuchyně hygienickou dílnou se správným osvětlením, větráním a dimenzováním, aby bylo umožněno v ní lehce a ekonomicky vyprat. Mnohdy byly prádelny, sušárny, mandlovný a žehlárny spojeny v jednu místnost, kde se děly všechny úkony dohromady, pokud v ní tedy místo necky byla elektrická pračka a místo šňůr a količek byla kovová skříň na sušení prádla (jaká se vyráběla v Americe), jinak se měla prádelna a sušárna rozdělit na dvě místnosti. Žehlilo by se pak v sušárně nebo v kuchyni se skříňkou s výklopným žehlicím prknem.⁴¹³

Do prádelny bylo vhodné pořídit nejlépe volně stojící kotel, už ne zazděný, který mohl zároveň být současně ohříváčem vody pro celý byt. Necky se měly nahradit kovovými nádržemi se smaltovaným vnitřkem.⁴¹⁴ Olga Fastrová ve své publikaci *Útulný domov* doporučuje hospodyňkám, aby ve vlastním domě nebo domku, usilovaly o zřízení ještě zazděného kotle do zdi k vyvařování prádla. Na začátku dvacátých let počítala s dřevěnými neckami, jež bylo třeba po praní vydrhnout mydlinkami a uložit ve sklepě, s praním na plechové nebo kamenné valše a se sušením prádla na šňůře.⁴¹⁵ Podle moderních vzorů však bylo třeba nahradit toto staré vybavení novým – pračkami s ručním nebo elektrickým pohonem. První takové pračky s elektrickým pohonem byly vyvinuty v Americe a Německu, nicméně se jejich výroby chopily i pražské elektrické podniky, které byly československým hospodyňkám finančně dostupnější a které americké a německé pračky ve své podstatě napodobovaly. Mezi osvědčené československé prací stroje patřila „Elektra 27“, Křížikova pračka „Stella“ či „Perun“⁴¹⁶, který byl vybaven ještě topeništěm na ohřev vody, takže se pračka vytápěla uhlím, plynem, elektřinou nebo parou.⁴¹⁷ Elektrická pračka byla považována za nejsympatičtější vymoženost, kterou elektřina přinesla, nicméně mnoho jich nebylo v

---

⁴¹⁰ TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. s. 204.

⁴¹¹ Např. rodinný dům lékaře Františka Langra v pražském Podolí z roku 1930, navržený Karlem Honzíkem. Viz obrazová příloha č. 11.

⁴¹² TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. s. 205.

⁴¹³ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 239.

⁴¹⁴ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 28.

⁴¹⁵ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 130, 131.

⁴¹⁶ Viz obrazová příloha č. 12.

⁴¹⁷ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost*. s. 79, 82, 83.

„provozu“, na vině patrně bylo například to, že si nemohla každá partaj umístit do společné prádelny svoji pračku. Tak se apelovalo na pány domácí, aby zaopatřili prádelny pračkami, neboť „*mnohá hospodyňka, kdyby byla kukačkou, kukala by na dudka ‚kup mi – pračku‘ a rozumný dudek (kdyby jim totiž byl) by odpovídal: ‚Už jdu – du – du!‘*“⁴¹⁸

Po vyprání prádla samozřejmě bylo nutno někde prádlo usušit a vyžehlit. V sušárně se prádlo pověsilo buď na šňůry, nebo na laťové konstrukce (věšáky), které se daly složit a přenést ven například na terasu či na zahradu. Samostatná žehlírna měla být vybavena stolem, žehlicím prknem či žehlicím elektrickým strojem. Stále se ještě počítalo s tím, že se nesnadno vymytí zvyk nošení prádla do mandlů v obchodech a žehlení v kuchyni. V takových případech měla být alespoň prádelna a sušárna pohromadě.⁴¹⁹ Moderní domácí mandl si měly hospodyňky pořídit pro jeho mnohé výhody. Mandlované prádlo totiž bylo daleko krásnější a působivější než nemandlované a i lidskému tělu bylo daleko příjemnější. Rovněž to znamenalo úsporu času, práce a materiálu. Tkaniny mandlovaného prádla daleko méně podléhaly opotřebení a navíc po mandlování prádlo mnohem lépe žehlilo. Mandly nemusely ani zabrat mnoho místa, vyráběly se mandly se sklopnou deskou, které se po práci složily a sloužily jako pracovní kuchyňský stůl.⁴²⁰

Do rozvržení bytového půdorysu se měla zavádět i místnost, která byla v každé domácnosti nepostradatelná – komora na úklid. Všechny smetáky, utěrky na prach a jiné uklízací nářadí bylo třeba ukládat samostatně; bylo třeba „vykořenit“ zvyk je ukládat do kuchyně. Komora na úklid, dostatečně větrána, s omyvatelnou podlahou i stěnami, by skýtala útočiště pro skříň na smetáky, pro utěrky na prach, kartáče na boty a šaty, vysavače a jiné potřeby. Zde by mohlo být i místo pro různé věci, které se běžně nepoužívají a které v bytě zabírají místa.⁴²¹ Rychlý a hygienický úklid byl ideálem tehdejší doby a uklizená domácnost byla nezbytnou. Proto si hospodyňky mohly usnadnit práci také využitím technických novinek na uklízení – například díky lopatkám s dlouhým držadlem, aby se nemusely shýbat, americkým stíračem prachu na parkety a linoleum nebo americkým ručním smetákem na koberce.⁴²²

Do hospodářské části bytů či domů se počítaly také sklepy a půdy. Nesloužily sice k přijímání hostů, nicméně Oldřiška Zemanová své čtenářky nabádala, že jsou stejně důležité jako salony a musely se tedy i jimi zabývat, chtěly-li „*si zasloužit čestného titulu dobré*

⁴¹⁸ [Mary] SOS – uklízí se. In *Národní listy* LXXIV, 1934, č. 241, s. 11.

⁴¹⁹ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 28, 29.

⁴²⁰ ZEMANOVÁ, Oldřiška. Domácí mandly. In *Pestrý týden* II, 1927, č. 47, s. 15. Viz obrazová příloha č. 13.

⁴²¹ HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. s. 9.

⁴²² ZEMANOVÁ, Oldřiška. Rychlý a hygienický úklid. In *Pestrý týden* II, 1927, č. 14, s. 11.

hospodyně.⁴²³ Dobrá hospodyně totiž dokázala i z půdních prostor vykouzlit prostor s „zákoutičky“ pro vše, co je nepotřebné, dále také pro šatnu, spíš a třeba i pro pokoj služebné. Pomoci jí s tím mohl nějaký starý nábytek, do kterého by se dalo vše uložit.⁴²⁴ Moderní architekt Jan Emil Koula však toto využití půdy zásadně odmítal a doporučoval tyto věci umístit do komory k tomu určené v domě. Už vůbec se zde nemělo věšet prádlo, protože půda jako taková dle jeho názoru neměla pro moderního člověka význam. Sklepy tehdejších nově vybudovaných domů už byly místnostmi světlými a vzdušnými, proto se v nich daly ukládat potraviny a paliva, nebo mohly sloužit pro čištění prádla apod.⁴²⁵

4.5. Vnitřní zařízení

4.5.1. Nábytek

Prostřednictvím meziválečných teorií o moderním bydlení se ženy kromě účelného a funkčního rozvržení a zařízení jednotlivých místností mohly dozvědět také to, jak konkrétně měl vypadat moderní nábytek, různé doplňky, textilie, malby stěn a další záležitosti. Poměrně dost místa bylo věnováno modernímu nábytku, o němž se psaly nejenom články v časopisech, ale například i celé publikace.⁴²⁶

Pozorné hospodyňky se mohly nechat inspirovat v nákupu moderního nábytku i přiloženými fotografiemi či obrázky, jež byly k textům přikládány. Nábytek na nich zobrazený byl často navržený moderními architekty nebo pocházel přímo z předních nábytkářských dílen, díky jejichž výrobě se mohlo dostat domácnostem tolik propagovaného standardizovaného a cenově dostupnějšího nábytku. Vedle staré Thonetovy velkovýroby typového nábytku se o to pokusily další dvě nebo tři firmy.⁴²⁷ Největší nábytkářskou firmou byly bezesporu *Spojené uměleckoprůmyslové závody*, vznikuvší roku 1921 v Brně, později s pobočkami v dalších městech. Od samého začátku se jejich produkce soustředila na nový typový nábytek. Spolupracovala s nimi řada architektů a návrhářů a s reklamou na jejich skříňový, sedací, stolový, kuchyňský, ložnicový nábytek se bylo možno setkat na stránkách dobových periodik, jako byly *Bytová kultura*, *Měsíc*, *Salon* či *Žijeme*.⁴²⁸

---

⁴²³ ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost*. s. 86.

⁴²⁴ Tamtéž. s. 87.

⁴²⁵ KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. s. 242, 243.

⁴²⁶ Např. EDGAR, Emil. *Jak se dívati na nábytek: výklady, rady a pokyny pro výrobce, kupující i školy*. Praha: O. Pyšvejc, 1922.

⁴²⁷ HEYTHUM, Antonín. O dnešním běžném nábytku. In *Byt a umění* I, 1930, č. 1, s. 23.

⁴²⁸ HOLUBOVÁ, Kristýna. *Moderní byt v éře mezi světovými válkami*. s. 46, 47.

Ve volbě nábytku do prvorepublikových bytových interiérů se mělo hledět na jeho účelnost a funkčnost, nikoli na jeho dekorativní krásu, jako tomu bylo v předešlé době. Kvalita nábytku spočívala v jeho dokonalém materiálu, vhodně volené konstrukci, ve správném použití toho kterého materiálu a v promyšlenosti daného předmětu právě z hlediska jeho funkce a účelu.⁴²⁹ Tak měla být židle vyměřena pro tělo, aby se na ní co nejlépe sedělo, pohovka rovněž tak, aby byla co nejpohodlnější, a týkalo se to i moderních skříní, kredencí a knihoven velké tak, aby mohla lidská ruka všude dosáhnout.⁴³⁰

Pohodlnost nábytku tedy tkvěla především v jeho rozměrech. Židle musela být nejen pohodlná, ale také stabilní, lehká, dobře čistitelná a levná. V malých bytech, kde se na židli sedělo při jídle i při odpočinku, bylo třeba, aby měla sedadlo i opěradlo elastické, přizpůsobující se pozicím lidského těla. Jako materiál mohl být zvolen trvanlivý kov, který ovšem byl na dotyk studený, což se ale mohlo napravit vhodným čalouněním. Patrně čtenější byly židle dřevěné. Čalouněné židle měly mít plochý prošíváný polštář na sedadle jen přivázaný nebo zasunovací na samostatném rámu, aby se dal řádně čistit.⁴³¹ Křeslo čím bylo nižší, tím bylo lepší a pohodlnější. Také opěradlo a opěradla pro ruce měla být skloněna dozadu a nejlépe bylo, když se k docílení strmého křesla uřízly zadní nohy o 3 – 4 centimetry. Příliš těžká, mohutná a nepohyblivá křesla nebyla doporučována. Dále měla mít na sedadle i opěradle volný žíněný polštář, jež se dal pohodlně vyklepat, sedadlo navíc bylo lehčí. Pohovky ať už pro spaní nebo pro odpočinek přes den měly mít vždy dva nebo tři polštáře, které by se rovněž daly pohodlně vyprášit. Aby se na nich dalo i dobře sedět, mohly mít u stěny buď pevné čalounění nebo volně podepřené menší polštáře.⁴³² Vhodnější pro opření hlavy samozřejmě bylo nižší opěradlo. I výška psacího stolu s dostatečně velkou plochou měla být přizpůsobena člověku, aby se nad něj příliš neskláněl nebo nevytahoval. Nejužitečnější šatník byl takový, který byl uvnitř vhodně rozdělen podle potřeby.⁴³³ Prakticky se jevila především pohyblivost, přizpůsobivost a změnitelnost skříňového nábytku, tedy vlastnosti, které měl moderní nábytek mít. Postele měly mít ve svých útrokách drátěné vložky či jiné pružinové zařízení, na čemž záviselo jejich pohodlí především. Pohovkové postele měly ještě úložný prostor, kam se ukládalo ložní prádlo. Výška jídelních stolů se měla také

---

⁴²⁹ HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky*. s. 14.

⁴³⁰ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 49.

⁴³¹ KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. O židli. In *Eva: časopis moderní ženy I*, 1928 – 1929, č. 9, s. 25.

⁴³² KUČEROVÁ – ZÁVESKÁ, Hana. Nejpohodlnější sedadla. In *Eva: časopis moderní ženy I*, 1928 – 1929, č. 10, s. 21.

⁴³³ EDGAR, Emil. *Jak se dívati na nábytek*. s. 4.

odvíjet od výšky lidské postavy, ale zároveň snížené židle si žádaly i snížení stolu. Často byly jídelní stoly rozkládací.⁴³⁴

Nejhojnějším materiálem pro výrobu nábytku bylo dřevo, především měkké dřevo – smrkové a borové, které bylo levnější, z něhož se hotovil kuchyňský a pokojový nábytek. Měkké dřevo se ovšem mohlo jen natřít či lakovat, nikoli mořit nebo leštit. Polotvrdé olšové dřevo konalo také dobré služby, dalo se leštit a nechalo se sehnat za přijatelnou cenu. Tvrdé dřevo bylo polepované jen dýhami; zpracovával se zejména domácí tvrdé dřevo – buk, jasan, dub a javor. Pravidla udávala volit nábytek do ložnice světlý, do jídelny tmavší a pro kuchyni zcela bílý.⁴³⁵

Zařizující se nevěsty byly nabádány k tomu, aby investovaly do nábytku vyrobeného na míru, kterému se tovární nábytek podle některých nemohl vyrovnat. Nábytek na míru mohl spíše vyhovovat individuálním potřebám, vkusu a přání objednatelů. Nicméně tento nábytek byl poněkud dražší a muselo se na něj třeba půl roku čekat, proto řada žen raději volila nábytek již hotový z velkých nábytkových firem, ač se vyznačoval určitou tovární uniformitou.⁴³⁶ Jinými slovy to, co bylo jedněmi podporováno, druhí mohli vyvracet.

4.5.2. Svítidla

Ruku v ruce s řešením pronikání dostatečného přirozeného světla do místností šlo také řešení světla umělého – osvětlovací techniky. Také osvětlovací tělesa moderního bytu hrála velkou roli, měla být stylová a tvarem přizpůsobená pokoji. Jednak osvětlovala dostačujícím způsobem celou místnost, jednak také tvořila náladu,⁴³⁷ proto i ona měla být vybírána dle moderních kritérií. Při koupi moderních svítidel tak mohly ženy využít praktických rad, které si přečetly v příslušných rubrikách dobových časopisů a kde mohly také vidět prototypy moderních svítidel, takže zajisté věděly, že „dobré osvětlení je nejen krásné a příjemné, ale ve většině případů i levnější než osvětlení špatné.“⁴³⁸ Na druhou stranu totiž bylo osvětlení stále zanedbáváno, večer při pohledu z ulice do bytů ještě lidé mohli vidět velikánské honosné lustry o osmi i více žárovkách, jež měly spíše plnit reprezentativní funkci. Interiérové světlo mělo být dostatečné, ale zároveň ne přemrštěné, ze kterého bolely oči. Někteří dokonce měli

⁴³⁴ HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky*. s. 25, 27.

⁴³⁵ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 17, 18.

⁴³⁶ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov*. s. 38.

⁴³⁷ [Dr. K. Př-ová] Byt v činžovním domě. In *Měsíc: ilustrovaná společenská revue* VII, 1935, č. 3, s. 15.

⁴³⁸ PROKOP, Miloslav. Moderní svítidla. In *Eva: časopis moderní ženy* I, 1928 – 1929, č. 3, s. 19.

za to, že „ostrým osvětlením byly dámy donuceny se líčit.“⁴³⁹ Základním požadavkem tedy byla přiměřená intenzita osvětlení, vhodné zbarvení světla (co nejvíce přirozeného) a zamezení oslnění a přílišných kontrastů. Dále měla být použita na vhodném místě; jejich tvar měl rovněž odpovídat největší hospodárnosti, jejich krása byla jediné v jejich účelnosti.⁴⁴⁰

Svítilidla měla být jednoduchá také z toho důvodu, aby neudržovala prach a byla snadno čistitelná. Dětila se podle jejich osvětlení, které bylo trojího druhu – přímé, polopřímé a nepřímé. Přímé bylo nejběžnější, dopadalo shora nebo z boku dolů, k němu se používalo normálních svítidel. Polopřímé světlo vrhala svítidla, jež částečně vrhala světlo na strop a částečně pod svítidlo – takové se dobře hodilo do pracovny. Třetí nepřímé světlo vznikalo vrháním světla na strop a rozptylovalo se dále do místnosti, tudíž neoslňovalo. Pro různé úkony a účely místností se používalo rozličných typů svítidel, například v obytných pokojích přenosných stojanových lamp, jinak měla svítit světla na nočních stolcích, pro kuchyně byly vhodné pojezdne lampy nad sporákem.⁴⁴¹ Pochopitelný byl pak požadavek dvojího osvětlení v každé obývací místnosti. Jedno celkové u stropu silné a bezbarvé, které se užívalo při vstupu do místnosti. Takovému účelu stačila obyčejná malá „ampule“ těsně na stropě se silnou žárovkou. Druhé osvětlení bylo již podrobno samotnému účelu jednotlivé místnosti nebo koutu. Na pracovní stůl se nejlépe hodila lampa s ohebnými rameny. Světlo nad jídelním stolem zas nemělo být příliš silné, jídelní stůl se měl nejlépe osvětlit žárovkami skrytými v koulích z mléčného skla. Vulgární intimita různobarevných lustrů byla zvláště nevhodná v ložnici, která měla být rovněž osvětlená lustrem z mléčného skla.⁴⁴²

Ženskému vkusu a vynalézavosti se otvírala možnost uplatnění v návrzích stínidel z průhledných barevných látek, které mohly být dekorativním doplněním pokoje. S hedvábnými stínidly si pak mohly ženy vyhrát, ovšem ani na tomto místě se to nemělo se vzorky a přílišnými dekoracemi přehánět, před kterými varovala Zdenka Wattersonová, když podotkla: „*Varujme se všech pomalovaných podekorovaných stínidel, kterými svět hýří.*“⁴⁴³ Se stínidly se pak mohly sladit i například podušky na pohovky, aby pak místnost působila jednotně.⁴⁴⁴

⁴³⁹ SEKERA, Martin. Není těch wattů příliš mnoho? In *Eva: časopis moderní ženy* VI, 1933 – 1934, č. 22, s. 23.

⁴⁴⁰ PROKOP, Miloslav. O osvětlování a svítidlech. In *Žijeme* I, 1931, s. 199.

⁴⁴¹ HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky.* s. 48.

⁴⁴² KREJCAR, Jaromír. Světlo v bytě. In *Pestrý týden* II, 1927, č. 3, s. 11.

⁴⁴³ WATTERSONOVÁ, Zdenka. Lampy a stínidla. Zásadní kapitola. In *Pestrý týden* X, 1935, č. 15, s. 19.

⁴⁴⁴ FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov.* s. 65 – 67.

4.5.3. Textilie

Nakousli jsme již téma volby vhodných textilií do bytu, které bylo rovněž nedílnou součástí bytové kultury, proto mu též měly ženy věnovat pozornost, zvláště když právě „praktickým navrhovatelem bytu je u nás skoro výhradně žena, pro kterou je prostředí domácnosti, alespoň ve středních a sociálně slabších vrstvách stálou sférou pracovní.“⁴⁴⁵

Textiliemi pro moderní byt byly chápány koberce, záclony, závěsy, ubrusy, různé potahy a pokrývky. Textilním odborníkem na slovo vzatým a hojně publikujícím byl v meziválečné době Antonín Kybal.⁴⁴⁶ Hodnota textilie dle něj nebyla v její ozdobě, ale v ní samé. S odstraněním zbytečného ornamentu se objevil půvab materiálu a jeho složení. I tkanina musela dokonale sloužit svému účelu – její funkce se stala její krásou. Materiál pro textilie měl být zvolen podle toho, k jakému účelu měla textilie sloužit.⁴⁴⁷

Moderní architektura přinesla změny i v názoru na koberce a na postup jejich výroby. Moderní lidé neměli milovat napodobenin květnatých vzorů a měla se jim přičít dekorativnost koberců, která nepomáhala účelu, který koberec měl. Dobrý koberec neimitoval perský ani jiný vzor, ale měl stavět na odívání svých různobarevných nití a půvab svého materiálu. Takový koberec se dal umístit v každém interiéru, nebyl by ani příliš choulostivý na vnější prostředí. Ideální koberec měl strukturu, neměl být hladký, aby na něm nebyl hned vidět každá nepatrná skvrna.⁴⁴⁸ Jeho barva měla být v souladu se svým okolím. Na schodištích, halách nebo předsíních se nejlépe osvědčovaly koberce z kokosových vláken s přírodní neutrálně žlutou barvou či v sytě červené. Na předložky nebo běhouny se dobře hodily koberce vlněné tkané na ručních stavech v teplých barvách, jež byly nepostradatelné pro dětské pokoje, pracovny a obytné pokoje – daly se snadno čistit a dobře vyhovovaly svému účelu. Nejideálnějšími z hlediska jakosti byly koberce ručně vázané.⁴⁴⁹ Ručně vázané koberce, čili koberce perské se vyráběly i v Československé republice na několika místech. Od jejich bohatých vzorů se veřejnost snažil odradit právě Kybal, ovšem jejich oblíbenost patrně stále přetrvávala zejména z důvodů jejich dlouhé trvanlivosti.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ LHOTA, Karel. Úloha ženy v bytové kultuře. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 2, s. 24.

⁴⁴⁶ Antonín Kybal (1901 – 1971) byl malíř, textilní výtvarník a výrobce textilu; měl vlastní ateliér pro textilní práci v Praze. Intenzivně se věnoval ručně tkanému bytovému textilu – potahovým a závěsovým látkám. Spolupracoval s *Krásnou jízbou* a s architekty své doby. Publikoval v časopisech *Eva* a *Žijeme*. Viz ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*, s. 226.

⁴⁴⁷ KYBAL, Antonín. Textilie pro soudobý byt. In *Žijeme* I, 1931, s. 68, 69.

⁴⁴⁸ KYBAL, Antonín. O kobercích. In *Eva: časopis moderní ženy* IV, 1931 – 1932, č. 16, s. 19.

⁴⁴⁹ KOŠÁKOVÁ, J. Koberce. In *Pestrý týden* V, 1930, č. 8, s. 16.

⁴⁵⁰ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 30, 31.

Moderní byt tedy kladl mimo jiné značné požadavky na bytové textilie, „z nichž lze mnoho pro interiér vytěžiti. Jendou z velmi důležitých tkanin jest záclona, jejíž výběr jest nutno přizpůsobit s ohledem na celkové řešení bytu co do rozdělení prostoru a forem nábytku.“⁴⁵¹ Jestliže tedy hospodyňky chtěly udržovat krok s bytovou kulturou, musely vše v své domácnosti uzpůsobit moderním zásadám, což se týkalo i takových tkanin, jako byly právě záclony. Záclony měly mít dvě vlastnosti – předně musely co nejvíce propouštět a rozptylovat světlo, ale zároveň musely být dostatečně husté, aby nebylo vidět zvenku dovnitř. I u nich se vyžadovala jednoduchost a střídmost; v dolní části mohly mít barevné pruhy, ale ani ty nebyly nutné. Nejlépe vyhovovala hladká síťovinová, tylová nebo jiná bílá záclona.⁴⁵² Tvar a délka záclon byly rovněž důležité, měly respektovat podobu daného okna, také konzoly tvarem i barvou měly odpovídat nábytku v dané místnosti.⁴⁵³ Často se v domácnostech zapomínalo, že i záclonami a jejich úpravou bylo možné přinést do bytu nový estetický prvek. Vkusní moderní záclony dokázaly oživit starý byt a dodat mu nového vzhledu, „měla by proto hospodyně při výměně starých záclon prohlédnouti si v odborných závodech nové a praktické druhy kolejnicových závěsů, jež svou cenou jsou již dnes mnohem přístupnější než před lety.“⁴⁵⁴

Nejpotřebnějším textilním artiklem v bytě bylo stolní prádlo, jež běžné obchody stále nabízely s přemírou ornamentů a ozdůbek. Při velkých jídlech (obědech a večeřích) měl být ubrus bílý bez jakéhokoli barevného pruhu. Nejvhodnější materiálem pro ubrus byla bílená lněná kvalitní příze, dostatečně silná. Ze stejného materiálu, ovšem tenčího, měly být zhotoveny i ubrousky. Bohužel k výrobě takových ubrusů se dostávalo jen velmi pozvolna, poněvadž výroba ještě stále tkvěla v ovzduší „parádních výbav pro nevěsty“. Při prostírání menších jídel (snídaně, svačina) se daly uplatňovat barevné ubrusy, jichž byl pestrý výběr.⁴⁵⁵

Potahy, přehozy na otomany nebo pohovky se měly volit nejlépe vlněné, maximálně pruhované, ale spíše se strukturou jednobarevné. Před těmito úpravami se však měla dát přednost nábytku pevně čalouněnému. Hladké potahové textilie se neosvědčovaly ze stejných důvodů jako koberce.⁴⁵⁶

---

⁴⁵¹ PROCHÁZKA, M. Textilie v bytě. In *Měsíc: ilustrovaná společenská revue* IV, 1932, č. 5, s. 29.

⁴⁵² KYBAL, Antonín. Textilie pro soudobý byt. In *Žijeme* I, 1931, s. 71.

⁴⁵³ JESENSKÁ, Milena. Záclony. In *Národní listy* LXIV, 1924, č. 185, s. 5.

⁴⁵⁴ [jmk.] Nové záclonové závěsy. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 21, s. 21.

⁴⁵⁵ KYBAL, Antonín. Textilie pro soudobý byt. In *Žijeme* I, 1931, s. 69, 70.

⁴⁵⁶ PROCHÁZKA, M. Textilie v bytě. In *Měsíc: ilustrovaná společenská revue* IV, 1932, č. 5, s. 29.

4.5.4. Bytové doplňky a barvy

Ženy prvorepublikové doby si při zařizování svých domácností měly samozřejmě všimnout i bytových doplňků a barev a jejich vhodnému výběru a umístění. Moderní byt neměl ani z principu své jednoduchosti a účelnosti postrádat nezbytnou výzdobu, která by interiér trochu zútulnila a zároveň charakterizovala i jeho obyvatele. V této záležitosti tedy šlo o volbu obrazů, květin i celkové barevnosti stěn i nábytku, neboť ve službách potřeby a pohodlí měla sloužit i barva a barevné uspořádání bytu.⁴⁵⁷

Do moderního bytu jistě patřily moderní obrazy od současných moderních malířů, ke kterým měly čtenářky časopisů obracet svůj zájem, aby „*měly zas dobré obrazy v bytě, aby se je naučily milovat (...)*“.⁴⁵⁸ Obrazy se měly volit takové, aby se hodily k celkové charakteristice bytu, do kterého měly přijít. Někdo mohl jistě vydat více peněz na originální obrazovou výzdobu, jiní si měli pořídit alespoň jednoduchý i menší umělecký lept, dřevoryt nebo nějakou dobrou reprodukci.⁴⁵⁹ Obrazy již nebyly považovány za nutnost prezentace majitelova bohatství, v moderním bytě se nevyžadovalo ani rapidní snížení počtu obrazů, aby z bytu nevzniklo muzeum, ale naopak mělo být v soukromém bytě tolik fotografií, kreseb, maleb a třeba i soch tolik, kolik jich bylo třeba pro duševní život člověka.⁴⁶⁰ Důležité bylo také promyšlení a roztřídění obrazů, s čímž souvisela i správná volba barvy jejich pozadí – stěny.

Obrazy „originály“ vyžadovaly neutrální pozadí. Eva Rutteová radila svým čtenářkám, které jestliže měly prostý nábytek a méně obrazů, neměly se rozhodnout pro rušnější zeď, ale měly dát přednost čistým stylovým vzorům, jež se nejlépe hodily k stylovému nábytku. V tomto směru tedy jednobarevný nátěr stěn nezklamal nikdy, jen výběru jeho tónu měla být věnována větší péče. Rutteová ovšem varovala před zákeřností vzorků a před jedovatostí některých barev, které dle ní škodily očím i nervům.⁴⁶¹ Barva v příbytku ať na stěnách, nebo i na nábytku, záclonách, kobercích i polštářích, měla především příjemně působit na samotné obyvatele, tudíž bylo třeba je zároveň zařídit i v barevném souladu.⁴⁶² Hlavní věcí také bylo najít si dobrého a rozumného malíře, který měl praxi, ale i dobrou vůli dbát všech pokynů svého zadavatele, resp. zadavatelky. Ze všeho nejdůležitější pro výběr barvy byl totiž „*člověk,*

⁴⁵⁷ MATOUŠEK, F. Funkce barvy v moderním bytě. In *Gentleman: revue moderního muže* IV, 1927, č. 9, s. 190.

⁴⁵⁸ KERHART, Oldřich. Obrazy v bytě. In *Eva: časopis moderní ženy* IV, 1931 – 1932, č. 17, s. 28.

⁴⁵⁹ ČERMÁK, B. Obraz v interiéru. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění* II, 1924, č. 9 – 10, s. nečíslována.

⁴⁶⁰ ŽÁK, Ladislav. Obraz v moderním bytě (anketa). In *Bytová kultura* II, 1934, č. 1, s. 37.

⁴⁶¹ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* s. 12.

⁴⁶² WATTERSONOVÁ, Zdenka. In *Žijeme* I, 1931, s. 48.

kterému místnost je vlastně rámem,“ tak měly tedy i barvy vnitřně odpovídat lidem, protože „téměř každý má svou barvu, která je mu zvlášť sympatickou, a každá žena dobře ví, na kterém pozadí je nejhezčí.“⁴⁶³

Všechno zbytečné tedy mělo zmizet z interiérů, ve kterých měla být cítit především harmonie tvarů. Tak se měla probudit i lidská duše, aby prohrála hladké tvary. V účelně zařízeném prostoru se měl odrazit i osobní vkus a cit člověk, jelikož s „*živou duší ruku v ruce přichází k uplatnění – živá květina.*“⁴⁶⁴ Dříve byly květiny nakupeny v nehezkých koších, nyní i ony měly být jednoduché tvarem, volné, neškrobené.⁴⁶⁵ Mnohdy mohla květina nahrazovat jiné doplňky (obrazy nebo sochy), ale ač je mohly ženy rády pěstovat, neměly květiny zaujímat v bytech příliš mnoho místa a neměl bránit přístupu světla, vzduchu i výhledu a volnému pohybu v místnosti. Samozřejmě se i květiny měly vázat k prostoru, do kterého byly umístěny. Parapet nebo okno neměly být jedinými místy, kam bylo vhodné květiny umístit. Tam, kde jich nebylo, mohly se přímo pod okenní rám namontovat kovové konzole s deskou, na kterou se květiny postavily a zároveň mohly prakticky zakrýt těleso ústředního topení. Vhodné také byly květinové stolky nejrůznějších tvarů a konstrukcí, jež měly být voleny tak, aby vhodně doplnily interiér. Pokud si žena umístila květinu na konkrétní nábytek, měla pamatovat na to, aby květina svou vlhkostí nepoškodila dřevo nábytku, proto se jevily nejpraktičtější a nejvhodnější jednoduché stojánky, na kterých se jich vícero dalo vhodně seskupit. Rovněž ve výběru vázy pro květiny měla žena hledět na to, aby se k sobě vzájemně hodily. Do bytů si však měla dávat květiny takové, jaké měla ráda a jaké se hodily k ní samotné, ovšem jen ne umělé,⁴⁶⁶ zvláště když měly být v bytě „*zpřítomněním přírody a jara, připomínkou slunce, vzduchu a vláhy, dokladem elementárního života.*“⁴⁶⁷

4.6. Byt svobodné ženy

Při výzkumu článků a příruček meziválečné doby, týkajících se moderního bydlení, lze také narazit na řešení otázky ideálního bydlení svobodných žen výdělečně činných i studentek. Studující dceři měl být v bytě zřízen samostatný dívčí pokoj, který měl vypadat podobně jako pokoj mladého pána a měl být zařízen podle povahy a zaměstnání dívky.

---

⁴⁶³ [Anita] Vymalování bytu. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění VIII*, 1929, č. 2, s. 25, 26.

⁴⁶⁴ WIESNEROVÁ – ALBRECHTOVÁ, Vlasta. Květina v novém prostředí. In *Bytová kultura II*, 1934, č. 1, s. 27.

⁴⁶⁵ Tamtéž. s. 28.

⁴⁶⁶ ZELENKA, František. Květina v bytě. In *Eva: časopis moderní ženy X*, 1937 – 1938, č. 1, s. 28.

⁴⁶⁷ KOŠÁKOVÁ, Zdeňka. Květiny v bytě. In *Žijeme I*, 1931, s. 122.

Moderní dívka si již neměla libovat v oné něžnosti; dívčí pokoj se tak měl vybavit střídmo, jelikož tehdejší dívky měly spíše vkus chlapecký a nechtěly „*míti ,budoir‘, chtějí mítí ,studovnu‘ podobnou pokoji mladého pána.*“⁴⁶⁸ Přesto podle některých se dívčí pokoj od chlapeckého lišil tím, že zde bylo více čistotné úhlednosti, smyslu pro detail a celkové zdobivosti. S věkem se měl měnit i dívčí pokoj, protože jak podotkl Emil Edgar: „*Čím blíže k doktorátu, tím bude naši slečně v ,dívčím pokoji‘ nějak podivněji. Z dívky, která musí ,dřítí‘ stejně jako ,kolegové‘, vrostle záhy pravá, uvědomělá žena určitých rysů, zdrženlivá, připravená a zdisciplinovaná (...),“* která „*si bude žádati pokoje pravé dámy.*“⁴⁶⁹

Samostatné dívky, které začaly pracovat a vydělávat si, mohly zatoužit po tom, zařídit si vlastní pokoj podle svého a zároveň moderně, aby jim v nich bylo dobře, když se do něj vrátily po práci. V takovém případě se při pročítání časopisů mohly dozvědět, jak na to a odkud začít. Samozřejmostí opět bylo, aby pokoj nebyl příliš přečpaný nábytkem, byl dostatečně osvětlený a světle vymalovaný. Pokud se jim v takovém pokoji chtělo pohodlně bydlet, měly místo klasické postele zvolit rozkládací pohovku, dále židle a stůl také jednoduché a nepříliš velké. Místo zde měla najít i menší knihovna, skříňka na „*nějaké to nádobíčko a na čajový vaříč,*“ nízký stolek a nejvíce důležité bylo křeslo. Tento nábytek bylo nejvhodnější umístit do koutu pokoje, osvětleného malou stojací lampou, střed pokoje se měl nechat volný. Barvy textilií se měly ladit do jednoho tónu; koberec měl být jednobarevný. Následováním těchto rad pak mohla mít samostatná žena radost z toho, že si dokázala v zařízení svého pokoje poradit sama.⁴⁷⁰

Inspiraci mohla zařizující se samostatná žena najít také v různých reportážích z bytů tehdejších známých osobností, na jejichž základě se měla zamyslet i nad svým příbytkem. Jednou z nich byla například herečka Jiřina Šejbalová (tehdy třicetiletá), která nechala roku 1935 nahlédnout čtenářky časopisu *Eva* do svého bytu – spíše prostého pokoje, jehož uspořádání a nábytek se příliš nelišil od jiných moderních zařízení. Ženy pak mohly vidět, že se v zařizování bytu dalo dbát moderních zásad, ale zároveň mohl takový byt vyzařovat i charakter a duši, jak to shrnula i autorka článku: „*ten její pokoj, to je revoluční mládí, které nikdy nedá pokoj, to je bojovný výpad do předsudků, strízlivosti a pohodlí starých forem, mladé umělkyně, která hledá výraz pro svoji osobitost.*“⁴⁷¹

---

⁴⁶⁸ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 52.

⁴⁶⁹ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 206, 207.

⁴⁷⁰ STRIMPLOVÁ, Eva. Ženám, které chtějí mít svůj pokoj. In *Eva: časopis moderní ženy* VI, 1933 – 1934, č. 5, s. 23.

⁴⁷¹ ZAŠLOVÁ, Eva. Návštěva u mladé dívky. In *Eva: časopis moderní ženy* VII, 1934 – 1935, č. 10, s. 24. Viz obrazová příloha č. 14.

Samostatný byt jistě poskytoval ženám větší svobodu, ovšem byl to nejnákladnější druh bydlení, takže si jej mohly dovolit pouze lépe finančně zajištěné ženy. Proto ženy výdělečně činné, jako například úřednice, učitelky a další, řešily otázku svého bydlení nejčastěji tak jako svobodní muži – opatřily si bydlení v podnájmu u soukromých rodin, bydlely dvě nebo tři pohromadě, aby mohly uhradit nájemné. Každé ženě se navíc hledal byt v podnájmu hůře než muži, kterým dávaly bytné přednost, protože prý tolik nepřekáželi jako ženy, jelikož bylo „přirozeno, že žena po svém návratu z úřadu, školy apod. zdržuje se více doma nežli muž; chce si pospravit, něco ušít, přeprat, vyžehlit, po případě i malou večeři uvařit.“⁴⁷² To vše mnohým bytným překáželo. Situace byla řešena několika skupinami žen v Praze a jejich svépomocnými akcemi. Existovala zde *Budeč* pro vysokoškolské studentky, *Záchrana*, *YWCA*, dům učitelek, domov pro zestárlé ženy a podobně. Nebylo tu ovšem domů družstevních pro samostatné ženy, které byly v některých větších německých městech.⁴⁷³

Jiným možným způsobem bydlení pro svobodné ženy bylo bydlení kolektivní v tzv. svobodárnách nebo penzionech. Tento způsob byl pro ně v určitém směru pohodlnější, především z hlediska starostí o domácnost, kterými byla žena kolektivními zařízeními zbavována. Obyvatelka svobodárny měly za pevnou měsíční částku pronajatý byt s nábytkem, ale také i s úklidem, topením, světlem, používáním teplé vody, sprchy, částečně plynového vaříče a žehliček. Bydlelo se zde v pokojích po jedné, dvou až více osobách. Podle počtu osob byly velké i pokoje. Pro jednu až dvě osoby to byly pokoje malé, proto v nich bylo jen nejnútnějšího nábytku – postele, nočního stolku, skříně, malého prádelníku, přihrádkou na nádobí, psacího stolku a židle. Takový nábytek měl být co nejjednodušší. I tady byly výhodnější rozkládací pohovky, které na noc byly postelemi. Umyvadlo mělo být v samostatném výklenku. K praní mohly ženy využít malé prádelny a sušárny. Společná čajová kuchyňka sloužila k vaření, kde byly i žehličky a žehlicí prkna. Koupelen a záchodů muselo být vždy dost na každém patře. V komfortnějších penzionech se bydlelo v tzv. apartmentech, kde byla k ložnici přidružena ještě malá předsíň, jež sloužila jako umývárna, čajová kuchyňka a někde i jako malá koupelna. Ženy s menšími příjmy bydlely v ložnicích pro více osob, ovšem nedoporučovalo se sdružovat šest až osm osob do jedné místnosti. Svobodárny měly být opatřeny ještě hovornami, jelikož jejich domácí řády byly přísné a nepovolovaly svým obyvatelkám přijímat návštěvy. Stravovat se dalo ve společných jídelnách, ovšem nebylo to nařízeno. Svobodárny dále měly ještě hospodářské místnosti, provozní kanceláře, pokoj vrátného a pokoje personálu. Pokojské měly být na každém patře,

---

⁴⁷² PELANTOVÁ, Růžena. Byty pro výdělečně činné ženy. In *Pestrý týden* IV, 1929, č. 3, s. 24.

⁴⁷³ Tamtéž.

aby byla umožněna stálá kontrola dívek.⁴⁷⁴ Bydlení ve svobodárenských zařízeních tak samostatným ženám mohlo usnadnit práci, ovšem patrně zcela jim nezaručovalo úplnou svobodu, vzhledem k pravidlům, která zde byla stanovena.

4.7. Byt svobodného muže

Meziválečná bytová kultura počítala nejenom s byty pro svobodné ženy, ale moderní trendy v zařizování bydlení mohli také sledovat svobodní muži, ať už odešli z domova nebo se jim „*domov jaksí rozpadl z toho neb onoho důvodu*.“⁴⁷⁵ Na zřetel byl brán také pokoj dospívajícího studujícího muže – syna. Tomu mohl být zařízen pokoj několika jednoduchými kusy nábytku, jež se daly dále použít a rozšířit v příštím samostatném synově bytě. Studentovi bylo třeba vytvořit příjemné pracovní prostředí, tam kde to poměry dovolily, se mu měl zřídit obývací pracovní pokoj. Půdorysné řešení pokoje pak vycházelo ze správné polohy pracovního stolu, jenž měl být osvětlen zleva. Typ stolu záležel také na to, zda syn studoval na právníka, kterému postačil jednoduchý psací stůl, nebo se věnoval technickým studiím, pak bylo třeba stůl kombinovat se stolem rýsovacím. V pokoji studenta byla dále knihovna s šatníkem, křeslo, spací pohovka a odkládací stolek.⁴⁷⁶

Byt svobodného pána čili „*garsoniéra*“ vypadal obdobně jako studentský pokoj. Hlavním nábytkem zde byl rovněž dostatečně velký stůl, aby pojmul veškeré papíry. Dále zde mohla stát trojdílná skříň na šaty, prádlo a knihy, lůžková pohovka, popřípadě toaletní stolek. Neměly scházet ani kuřácké potřeby a různé obrazy na stěnách.⁴⁷⁷ Při zařizování mládeneckého bytu se mělo hledět také na to, v jakém prostředí se byt nachází. Pánové si měli dát pozor na různé temné pokoje jen pro vyspání, jež se staly spíše prostředkem dobrého obchodu. Takovému „*doupěti*“, kde se spíše spalo a „*v prázdných chvílích se vysedává v hostinci nebo v kavárně, když je ‚doma‘ ošklivo, studeno a ‚kvartýrská‘ protivně řečná*“,⁴⁷⁸ bylo třeba se vyhnout. Moderně zařízená „*garsoniéra*“ mladého muže se měla nacházet v elegantní čtvrti, v lepším činžovním domě a nejlépe v prvním poschodí, s balkonem, koupelnou, popřípadě telefonem. Do malé předsíně se daly věšáky na odkládání pláštěů a klobouků a stěna se zrcadlem, případně ještě křesílka se stolem pro návštěvy. Světlost předsíně i zde byla na místě; stěny měly být pokud možno bílé, podlaha se pokryla plstí či

⁴⁷⁴ PAVLÍKOVÁ – PETŘÍKOVÁ, Milada. Byt samostatné ženy. In *Jak bydleti*. s. 18 – 21.

⁴⁷⁵ [J.J.P.] Návraty domů. In *Gentleman: revue moderního muže* IV, 1927, č. 2, s. 31.

⁴⁷⁶ GREGOR, Otakar. Zařízení pokoje pro dospívajícího syna – studenta. In *Eva: časopis moderní ženy* VI, 1933 – 1934, č. 7, s. 23.

⁴⁷⁷ FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydlet. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka*. s. 52, 53.

⁴⁷⁸ EDGAR, Emil. *Moderní byt*. s. 199.

kobercem. Velký obytný pokoj měl být rozdělen na přední a zadní část. Přední část se zařídila jako jídelna s malou kredencí a pracovna, zadní jako ložnice. Mladí pánové se neměli bránit ani bytům v podkroví, které sice bylo třeba zařídit skladnějším nábytkem než u větších pokojů, nicméně byly velice útulné. I v nich se mohli mládenci cítit jako doma, pokud se jim povedlo vše účelně upravit a rozestavit, což bylo hlavní věcí.⁴⁷⁹ Kdesi v předsíni za zástěnou se mohla zřídit ještě malá kuchyně se stolkem a plynovým vařičem a s policí s nezbytným kořením, kávou, čajem atd. Uvnitř stolku se skrylo nádobí, na něm pak nechyběla konvice na čaj a přístroj na černou kávu. Mladý muž měl bydlet předně pro sebe, ale i tak, aby mohl přijmout návštěvu několika svých dobrých přátel.⁴⁸⁰

Svobodní pánové obvykle neměli dostatek času ani příliš peněz, přesto museli řešit otázku úklidu a posluhy. V takovém případě bylo vhodné zaopatřit si důstojnou hospodyně, která pánovi vařila, prala a uklízela. Nejlépe bylo si najít nějakou starší paní ze sousedství. Za ideál moderního muže sice byla považována soběstačnost, ovšem způsob městského života, přemíra jejich zaměstnání je nutila počítat s pomocí, které se neměli bránit. K posluhovačkám měli být pánové zachovávat odstup, ale i být přátelští. Například jim neměli dovolit metat vířit prach v bytě staromódním košťátek, ale měli koupit vysavač prachu, jak jim bylo doporučováno: „*odepřete si několik měsíců deset cigaret denně a máte za to zvíře, které vás znamenitě pobaví, které bručí a vrčí a na rozdíl od ostatních domácích zvířat plodí v bytě čistotu místo nečistoty.*“⁴⁸¹

Mladí svobodní pánové se měli zařizovat byty podle moderních zásad i svého vkusu, zároveň měly být jejich byty prodchnuty zákonem souladu a organického vývoje. Starosti se zařízením příbytku pro ně měly být spojené s radostí a měli se jich chopit sami. „Mužská sféra“ diskurzu moderního bydlení totiž tvrdila, že v onom Tautovském stanovení ženy jako tvůrce moderního obydlí spočívá obtíž zařízení bytu svobodného muže, „*neboť v okamžiku, kdy obětavá jakás dáma vezme na sebe toto ‚stvoření vašeho malého světa‘, vzklíčí v koutku vaší temné duše obava, že stvořitelka nalezne ve svém díle opravdové zalíbení a nebude se chtít s ním rozloučiti. To by pak ovšem nebyla garçoniera.*“⁴⁸²

---

⁴⁷⁹ WONKA, v. Garçonni byt. In *Gentleman: revue moderního muže* II, 1925, č. 3, s. 55, 56.

⁴⁸⁰ MOLLENDÁ, Miloš. Ekonomie mládežnické domácnosti. In *Gentleman: revue moderního muže* III, 1926, č. 10, s. 239.

⁴⁸¹ Tamtéž.

⁴⁸² MOLLENDÁ, Miloš. Praktická legenda garçonního příbytku. In *Gentleman: revue moderního muže* III, 1926, č. 9 s. 206.

ZÁVĚR

Význam éry první Československé republiky tkvěl především v do té doby nevídaných změnách v rovině politické, společenské a sociální. Se vznikem nového občanského státu také kulturní vývoj vydal jiným směrem, což samozřejmě našlo svůj odraz i v architektuře a bytové kultuře. Významným dějinným mezníkem je zrod samostatného státu také z hlediska pronikání žen do profesí, které dříve byly výhradní doménou mužů. Jednou z těchto domén byla architektura, jejíž studium bylo v meziválečné době umožněno nově také ženám. Z pozice architektek, návrhárek, dekorátek a teoretiček se tak ženy mohly do jisté míry podílet na dobovém diskurzu moderního bydlení. Od nich a předních představitelů moderní funkcionalistické architektury a propagátorů racionalizace domácnosti měly prvorepublikové ženy přijímat rady a pokyny v zařizování a organizaci praktického a účelného bydlení. V tomto ohledu vyvstal požadavek na proměnu role ženy v domácnosti, které tento úkol příslušel ze všeho nejvíce, protože toto prostředí bylo stále považováno výhradně za ženskou sféru. Emancipovaná a moderní žena se tak měla důsledně zamýšlet nad otázkou vlastního bydlení a nejlepší cestou v této věci se jevila cesta spolupráce s architektem či architektkou, čehož se ovšem podařilo dosáhnout spíše výjimečně.

Ve své diplomové práci jsem se pokusila podat komplexnější obraz moderního prvorepublikového bydlení z hlediska genderového aspektu prostřednictvím publikací a časopisů sledované doby. Jednalo se o rozmanitý materiál, přesto jsem se snažila o dílčí zobecnění, zvláště v části zabývající se přímou podobou jednotlivých místností bytu. Především jsem vycházela z předpokladu, že „*praktickým navrhovatelem bytu byla u nás skoro výhradně žena*,“⁴⁸³ na jehož základě jsem analyzovala konkrétní požadavky směřované k ženám, týkající se zařizování bydlení dle nejmodernějších zásad. Částečně se mi podařilo představit názory a připomínky přímo několika žen „z davu“ na proklamovaný moderní způsob bydlení, při čemž se jednalo zejména o čtenářky populárních meziválečných časopisů *Eva* a *Pestrý týden*.

V práci jsem se zároveň snažila porovnat jednotnost i odlišnost v představách publikujících žen o bydlení a v představách mužů, povětšinou zastánců funkcionalismu. Obecně lze říci, že ženy udělující rady ohledně bydlení ve svých příručkách a článcích oproti svým kolegům – propagátorům zcela jednoduchého a „očistěného“ bydlení více tíhly k tomu,

---

⁴⁸³ LHOTA, Karel. Úloha ženy v bytové kultuře. In *Pestrý týden* XI, 1936, č. 2, s. 24.

aby se i ve zjednodušeném příbytku odrážela i ženská duše tím, že by si jej více zkrášlily různými dekoračními předměty, protože „*Proč hezky nebydlet?*“⁴⁸⁴

V první kapitole práce jsme se dozvěděli zásadní fakta o postavení žen ve společnosti první republiky, která kromě právního ustanovení ženské rovnoprávnosti přinesla také možnosti vysokoškolského studia nových oborů, zahrnujících kromě právnického oboru také obor architektury, jak jsem se již zmínila. Angažovanost žen se promítla také do politické sféry, na tomto poli se političky angažovaly v prosazování jejich ekonomických, sociálních a politických požadavků. Ačkoli ženská zaměstnanost začala ve sledovaném období pozvolna růst, stále ještě přetrvával názor, že se ženy měly především starat o zajištění chodu domácnosti a o výchovu dětí. V některých profesích se ovšem už s ženami počítalo – šlo o učitelky, lékařky, sociální pracovnice. Aby se ale moderní prvorepubliková žena mohla plně věnovat manželovi, dětem, svému povolání a popřípadě jiným společenským aktivitám, začalo hrát důležitou roli obstarání domácnosti v co nejkratším čase a s nejmenší námahou, z čehož vyrostla potřeba po racionalizaci domácnosti a po jejím funkčním uspořádání.

V jaké konkrétní situaci se nacházelo meziválečné bydlení, se pokusila zachytit druhá kapitola diplomové práce, jež osvětlila nesnáze s bytovou krizí bezprostředně po první světové válce a jak se s ní stát pokusil vypořádat zákony týkajícími se stavebního ruchu a nové zástavby. Dozvěděli jsme se, že se v nájemných domech nejčteněji nacházely byty o třech místnostech, ale existovaly také byty dvoupokojové, čtyřpokojové a více pokojové. Jednopokojových bytů bylo ve dvacátých letech minulého století poměrně málo, jejich užívání je spojeno především ve třicátých letech v souvislosti s hospodářskou krizí. U rodinných domů vypadala situace obdobně, časté byly domy s jedním bytem o třech místnostech, nebo s dvěma byty o dvou či třech pokojích. Činžovní domy s byty se stavěly zejména v okrajových čtvrtích měst a dovolit si je mohly spíše střední vrstvy.

Z meziválečného období je také znám projekt kolonií rodinných domů a vil, skromnější i ty přepychovější. V Praze to byla známá vilová osada Baba v Praze 6 (dokončena roku 1932), na níž se vedle předních architektů podílela také jedna z prvních architektek Hana Kučerová – Záveská, a která měla prezentovat nejmodernější způsob bydlení. V Brně byla ze stejného důvodu ještě dříve než Baba projektována výstavní vilová kolonie Nový dům (1928), jež měla být rovněž ukázkou nového bydlení. I Brno zažívalo svůj stavební rozvoj, kromě veřejných staveb se zde také stavěly obytné bloky a kolonie domů, ale spíše zde šlo o vyplňování nezastavěných míst než o rozšiřování aglomerace. Stavební

---

⁴⁸⁴ RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* Praha: F. Topič, 1928.

aktivita se nevyhnula ani dalším velkým městům, jež byla spojena také s činností regionálních architektů. Samozřejmě ale velká část obyvatelstva stále ještě žila v domech či bytech ne nově postavených, nicméně si toho teoretici a teoretičky bydlení byli vědomí a poskytovali rady, jak přestavit či upravit byty i ve starších bytech, ač se poměry bydlení nestaly ještě zcela ideální po hygienické a praktické stránce. V tomto ohledu se bylo třeba držet deklarovaných zásad moderního bydlení, což se ovšem povedlo spíše společenské elitě, zvláště v době ekonomické krize. Do nově pojaté bytové kultury se odrazila i aktuální proměna v chápání role ženy ve společnosti, která se měla chopit promyšlení organizace a zařízení bytového prostoru.

Třetí kapitola představuje ženu jako „tvůrkyni moderní domácnosti“ v meziválečném období, kde jsem se v první podkapitole snažila postihnout vstup ženy do veřejného prostoru v ohledu na tento její „tvůrčí“ úkol. To znamená, že jsem se soustředila v obecné rovině na to, jak začala být reflektována ženina úloha v rámci zařizování domácnosti ve veřejném diskurzu o bydlení a také na to, kde se mohly dozvědět potřebné pokyny k vykonání tohoto úkolu. Jednalo se o oblíbené časopisy (*Eva*, *Národní listy*, *Pestrý týden* atd.), kam jim směřovali své rady včetně architektů také architektky a publikačně činné teoretičky. Došla jsem k závěru, že se diskuze o moderním bydlení rozvinula v časopisech v druhé polovině let dvacátých a zejména v letech třicátých a že se do ní snažily zapojit i hospodyňky samotné, kdy posílaly své prosby o radu do redakcí těchto časopisů. Vstup ženy do veřejného prostoru jsem také doložila na faktu o konání Výstavy moderní ženy v Brně roku 1929, která odrážela život československé ženy v této době a její činnosti ve veřejném i soukromém životě. Zde návštěvnice mohly vidět také expozici domácnosti, kde jim byly představeny ukázky dobrého nábytku. Architektka Hana Kučerová – Závěská navrhla tuto expozici s několika obměnami obydlí ženy. Výstava se ovšem zcela nevytrhla ze spárů genderových stereotypů, místo zde bylo věnováno především „přirozeným“ zájmům ženy o domácí hospodaření, výchovu dětí a ošetrovatelství či sociální péči. Zajímavé je, že se i některé autorky přimlouvaly i za to, aby se „převychovaly“ ke skromnému a prostému životu nejen ženy, ale nastolily také otázku „převýchovy“ mužů. Tato výchova měla být oboustranně spravedlivá, jelikož jedině tak mohlo dojít ke zvýšení úrovně rodin.

Důležitou úlohu „tvůrkyně“ hrály také ženy ve sféře užitého umění, ve kterém již dlouho dobu mohly prokazovat své schopnosti, ač ne přímo na poli vysokého umění, ale spíše v soukromé sféře. Postupně si však profesionalizace žen i v tomto oboru vyšlapávala svou cestu a došlo k tomu ještě před první světovou válkou v roce 1908, kdy bylo založeno umělecké sdružení Artěl, pro které vedle umělců mladé generace pracovaly také dvě

umělkyně: Helena Johnová a Marie Teinitzerová, ačkoli působení tohoto sdružení zůstalo nedoceno. Významným počinem z hlediska veřejného zapojení žen do oblasti užitého umění bylo založení prodejního a výrobního ateliéru Boženy Pošepné a Jaroslavy Vondráčkové roku 1926 s příznačným názvem *Pošepná – Vondráčková*, který více než dvacet let tvořil textilie ve stylu funkcionalismu. Doba první republiky přinesla nebývalé uplatnění umělkyním zabývajících se užitkovou tvorbou. Pracovaly pro sdružení *Krásná jizba*, pro *SČSD*, také pro *Spojené UP závody*, které vyráběly nábytek a bytové doplňky.

Další část třetí podkapitoly objasňuje cestu profesionalizace žen, jež se rozhodly jít studovat architekturu či umění. Mezi řádné posluchačstvo architektury byly ženy přijaty v roce 1918. Celkem jednatřicet žen vystudovalo v meziválečném období Vysokou školu architektury a stavitelství při ČVUT v Praze, brněnská česká škola architektury v této době čítala jen pět ženských jmen. Vedle toho měly možnost jít studovat architekturu také na pražskou Uměleckoprůmyslovou školu k Pavlu Janákovi, která do roku 1942 měla celkem tři absolventky, mezi nimiž byla i Hana Kučerová – Záveská. Na Uměleckoprůmyslové školy mohly ženy v prvorepublikové době také studovat malířství a sochařství. Studium uměleckých oborů se nabízelo ženám v této době také na pražské Akademii výtvarných umění. I po otevření bran ženám k těmto oborům stále ještě přetrvávaly genderové stereotypy. Například pokud se ženy rozhodly zvolit za své povolání architekturu, měly počítat s tím, že se jedná o povolání vyšší fyzické náročnosti. I přesto se toho některé z nich nezalekly a dokázaly se vedle starání se o domácnost a děti také věnovat plně svému povolání, jak dokazuje opět osobnost Hany Kučerové – Záveské.

Poslední část třetí kapitoly osvětluje život a dílo konkrétních žen architektek, návrhátek, výtvarnic a teoretiček v době první republiky. Za velmi důležitou odbornici, která se podílela na meziválečném diktátu moderního bydlení, považují právě Hanu Kučerovou – Záveskou, kterou jsem zde uvedla jako první. Působila jako architektka, designérka a zároveň byla velice publikačně aktivní, takže se s jejími texty mohly ženy běžně setkat na stránkách populárních časopisů i příruček (například ke sborníku *Byt* napsala celou úvodní kapitolu). Pracovala také pro *Spojené UP závody*, pro *SČSD* a další. Ač roku 1937 s rodinou opustila Československo, byla významnou prvorepublikovou představitelkou funkcionalistické architektury. Neopomeňme ani úplně první českou architektku Miladu Petříkovou – Pavlíkovou, která ve své architektonické tvorbě obracela pozornost zejména k sociálním stavbám pro ženy. Na dále uvedených stručných informacích o prvních architektkách můžeme vidět, že mnoho z nich pojalo za manžela také architekta a často pak spolu spolupracovali a díky této spolupráci se jim podařilo se prosadit na poli architektury. Obecně lze také konstatovat, že

architektonických realizací, vzniklých z nápadu pouze jediné architektky bylo v této době opravdu poskromnu. Zajímavým „úkazem“ je v tomto ohledu také malířka Vlasta Vostřebalová – Fischerová, která se nebála přechodů mezi jednotlivými uměleckými obory a dokázala se zhostit i role architektky, když si navrhla svůj vlastní dům v pražském Motole. Vedle dalších aktivních výtvarnic byly v této době do vytváření prvorepublikového ideálu moderního bydlení také zapojeny i novinářky a publicistky, které se k těmto otázkám vyjadřovaly rovněž na stránkách časopisů či knih. Významné místo mezi nimi zaujímala novinářka Milena Jesenská, jež tak činila především v *Národních listech*. Další byla Oldřiška Zemanová a Olga Fastrová, jejichž pojednání mi byla při bádání za jedny z důležitých pramenů. Tak byly představeny jednotlivé konkrétní osobnosti žen, jež se určitým způsobem podílely na debatách o moderním bydlení a které bydlení do určité míry svou vlastní tvůrčí činností ovlivňovaly.

Čtvrtá a poslední část diplomové práce je částí nejdelší a nejzásadnější, týká se totiž již samotného rozboru podoby prvorepublikového bydlení a úlohy ženy v něm na základě rozboru vybraných dobových textů. Nejprve jsem nastínila, jak se mělo vkusně a moderně bydlet, v čemž se prioritně měla angažovat žena, která dostávala soustavné rady o bydlení od odborníků i odbornic na stránkách předních periodik a v příručkách. V obojím se ženy mohly ve sledované době setkat s americkým vzorem domácnosti, jež byl skutečně hojně dáván za vzor. Týkalo se to nejen celkové organizace domácnosti, ale také i samotného vybavení a jiných různých vymožeností (například lednic), kterého v československém prostředí ještě mnoho nebylo, patrně proto také mnohé zaujalo. Československé ženy si ve sledované době také mohly přečíst i samotné zahraniční publikace. Nepochybně se tak do československého prostředí dostávaly i vlivy z ciziny, ovšem československá hospodyňka patrně dávala větší přednost radám od domácích odborníků. Odpovědi na otázku jak bydlet na ně vykukovaly ze stránek módních periodik, deníků i knih. Veřejnost a zejména její ženská část se tak chtě nechtě začala zajímat o moderní bydlení.

Většinu dobových tezí spojovala skutečnost, že bylo prostřední domácnosti považováno za ženino přirozené místo. Z toho vyrůstala i její úloha v bytové kultuře. Ač nevydělávala a nechodila do zaměstnání, byla pokládána její práce v domácnosti za stejně důležitou práci jako práce mužova. Moderní žena ovšem měla umět hospodařit s penězi a časem. Mělo se totiž za to, že žena trávící svůj čas příliš dlouho například u vaření svou domácnost vlastně zanedbávala. Proto se při organizaci své domácnosti a při nákupu potřebného nábytku měla zamýšlet nad tím, jak by si co nejvíce ulehčila práci a které technické vymoženosti by jí k tomu mohly dopomoci. Právě od ženy se totiž čekalo skutečné

zlepšení domácnosti, čímž by se zaručilo nejen její štěstí, ale také štěstí celé rodiny. V zařizování příbytku tak měla spolupracovat nejlépe s odborníky samotnými – s architektky nebo alespoň dbát jejich rad. Pokud už například nezmohly nic s půdorysem svého stávajícího bytu, mohly situaci napravit vhodným nábytkem a jeho účelným rozestavěním. Svobodným výdělečně činným ženám, ženám v domácnosti i ženám, které pracovaly a zároveň se staraly o domácnost, mělo být společné jedno – úspora námahy při řešení bytu.

Nedílnou součástí bytové kultury meziválečné doby bylo také řešení vhodného půdorysu bytu či domu. Ženy se o něj měly starat stejně jako o jiné zařízení v domácnosti a skutečně se staraly. Do časopisu *Eva* například posílaly půdorysy svých bytů a architektů vedoucí rubriku o bydlení se ptali, zda takový půdorys a rozmístění nábytku schvalují či navrhnou jiný. Otázka rozmístění nábytku byla ožehavá především v bytech, které byly složeny pouze z minimálního počtu místností – z jedné nebo dvou a kde ženy mnoho na stávajícím půdorysu změnit nemohly. V takových případech bylo třeba dbát hygienických zásad a oddělit od sebe spací prostor s prostorem, kde se vařilo a jedlo. V nejmenších bytech se kuchyně měla eliminovat na minimum – na nějaký výklenek. Jestliže měl byt dva pokoje, měl jeden sloužit jako ložnice a druhý jako kuchyně a obývací prostor. Pokud byt disponoval kuchyní a dalšími dvěma pokoji, měla být jedním ložnice a druhým obývací pokoj s jídelnou. V ideálním půdorysu spolu měly také sousedit místnosti s příbuznými úkony (ložnice vedle koupelny atd.). Za ideální bydlení se samozřejmě považovalo bydlení ve vlastním domě, který by vyhovoval po všech stránkách. Při hledání vhodného bytu měly hospodyňky dbát také toho, jak jsou místnosti orientovány na světové strany. Princip byl v tom, aby kuchyně byla nejlépe na studené straně – na severní, ložnice pak na východ, obývací pokoj na jihovýchod, pracovna jihozápad atd.

Následující část diplomové práce se již přímo věnuje konkrétní podobě místností bytu, a jak si v nich žena měla počínat, co se týče jejich zařízení a uspořádání. Šlo zejména o vhodnou volbu nábytku a jeho umístění, dále bylo důrazně apelováno na správné osvětlení jednotlivých místností a jejich vzdušnost. Nikde nemělo být nic zbytečného, vše mělo sloužit svému účelu. Nejvíce místa je zde věnováno kuchyni, jejímuž rozboru bylo zasvěceno snad nejvíce dobových textů, které jsem měla možnost projít; kuchyňskému prostoru byly věnovány i celé samostatné publikace.⁴⁸⁵ Odtud vzešel požadavek na racionalizaci bydlení, právě tady totiž bylo třeba ženě nejvíce ulehčit práci pomocí ideálně řešené dispozice a

---

⁴⁸⁵ MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost: rádce úsporného vedení domácnosti*. Praha: B. Kočí, 1928; ŠPAČEK, Stanislav. *Americká úsporná kuchyně a zásady ekonomického řízení domácnosti*. Praha: Jednota přátel Masarykovy Akademie Práce, 1927.

organizace jednotlivých úkonů, proto se mnoho publicistů a publicistek zamýšlelo nad řešením ústřední kuchyně, jež byla stále považována za hlavní doménu žen. Z těchto důvodů mělo být v kuchyni jen to, co bylo třeba k vaření, aby se z ní stala ženina účelná pracovna a žena se tak mohla vyvarovat zbytečné ztráty energie. Pomoci jí měl moderní a praktický nábytek, díky němuž měla vše na jednom místě nebo mohla postupovat dle jednotlivých úkonů vaření. Důležité také bylo spojení mezi kuchyní a obytnou místností, kde si přes den hrály děti a žena tak na ně mohla lépe dozírat. Proto některé publicistky (snad z vlastních zkušeností) kritizovala pouhá podávací jídelní okénka, kterými měly znesnadněný přístup do obývacího pokoje. Zároveň kuchyně neměla být podle žen až příliš malá, aby se také mohly po kuchyni volněji pohybovat, obzvláště pokud měly pomocnici. Na kuchyňském nábytku se nemělo šetřit, zvláště když žena v kuchyni trávila značnou část svého života. Vše si měla pohodlně ukládat do praktické kredence, opět byla vzorem americká kredence, ve které dokonce byla zřízena i lednička. Nicméně ledničky jako takové byly obecně pro československé domácnosti stále luxusním zbožím a dovolit si je mohlo jen několik málo jedinců. Rovněž kuchyně měla být dostatečně větrána a řádně osvětlena. Československé domácnosti nicméně zůstávaly pozadu za cizinou v moderním zařízení domácností, ovšem bylo možné pozorovat, jak začala postupně pronikat do bytů nejrůznější nová zařízení a začala se stávat nezbytností. Skvěle zařízené kuchyně z hlediska pracovního postupu a moderního zařízení bychom mohli ve sledované době hledat spíše v interiérech vil, rodinných domů a v bytech zámožnější části obyvatelstva.

V prvorepublikovém účelném bytě mělo být také upuštěno od zbytečných pokojů – salonu a popřípadě jídelny, které dříve plnily reprezentační roli. Tak tedy viděli situaci moderní architekti, čtenářky a publicistky to ovšem viděly poněkud rozdílně. Dá se říci, že jídelnu v bytovém prostoru vyžadovaly, jevila se jim jako vhodný přijímací pokoj pro hosty nebo dokonce uvažovaly o tom, že by ještě mohla sloužit jako ložnice pro některého člena rodiny, například starší dítě. Některé z publikujících žen se také nebály ženám doporučovat, aby si jídelnu ozdobily různými dekoračními předměty, v čemž je znát volnější přístup k této záležitosti, na rozdíl od architektů a jiných propagátorů zcela moderního „očistěného“ bydlení. V bytech o menším počtu místností bylo třeba zřídit jídelní kout v rámci obývacího pokoje, který byl obecně pokládán za jakési centrum prvorepublikového bytu a často v sobě slučoval více místností najednou. Mohl tak sloužit ještě jako dětský pokoj, nebo se v něm mělo i spát, když se například byt skládal pouze z dvou místností. Tak bylo třeba si do něj pořídit rozkládací pohovky, které se přes noc rozložením změnilly na pohodlné postele. V obývacím pokoji mohl být zřízen také ještě pracovní kout pro muže. Setkali jsme se i s tím,

že některé články reflektovaly i potřebu ženy mít také svůj pracovní stůl, na němž by si vyřizovala korespondenci a další nezbytnosti, samostatná ženská pracovna jako taková však jinak podrobněji promyšlena nebyla.

Také ložnice v moderním meziválečném pojetí měly sloužit pouze svému účelu – spaní. Důsledně tak bylo apelováno na to, aby měl každý člen rodiny zvlášť svůj spací pokoj a to včetně manžela a manželky. Samostatně měla spát žena a muž, jejich postele měly být striktně odděleny i v rámci jednoho pokoje. Tento požadavek byl málokdy splněn, jak můžeme vidět i na jednotlivých ukázkách půdorysů prvorepublikových bytů, což neznamená, že nebyl stále probírán a opakován v dobových pojednáních o bydlení. Zařizující se ženy si ovšem stále držely poněkud odstup například od moderních skládacích postelí s úložnými prostory, které se jim nezdály příliš pohodlné a stále měly vryty do paměti vzory svých maminek, po kterých jim zbyly například pěkné peřiny, ložní prádlo nebo i celé skříně, kterých jim bylo líto vyhodit. Některé si nicméně nechaly poradit od odborníků a odbornic, jestli se však proklamované moderní zásady bydlení zásadněji otiskly obecně do nejširšího povědomí žen, zůstává otázkou. Samozřejmě vypadala situace značně jinak ve venkovském prostředí.

Nepovšimnuta nezůstala ani podoba moderní meziválečné koupelny, zmínila jsem se také o dětském pokoji, jemuž se rovněž dostalo své reflexe v rámci dobových textů. Součástí prvorepublikových bytů stále zůstával i pokoj pro služku, ač počet služebných po první světové válce stále klesal a jejich služeb využívaly spíše zámožnější rodiny a ty rodiny, kde žena vykonávala kvalifikované povolání. Při zařizování místnosti pro služku měla žena, pro kterou služka pracovala, dbát na to, aby i služčin pokoj byl vhodně, moderně a hygienicky zařízen a měla dohlížet na to, zda si služka i svůj pokoj řádně uklízí. Meziválečné články a publikace o moderním bydlení také nezapomínaly ani na komunikační (chodby, schodiště, haly) a hospodářské místnosti (kromě kuchyně také spíž, prádelna, sušárna, mandlovna, úklidová komora, sklep, půda). Spíž si žena například mohla vyzdobit různými dečkami, jak doporučovala na stránkách *Národních listů* sama Milena Jesenská, původně horlivá zastánkyně nejzazšího „očištění“ domácnosti podle Tautovských zásad, což je opět dokladem toho, že ženy patrně chtěly mít bytový interiér zařízen trochu zdobněji, útulněji a tak, aby se v něm zrcadlila i ženina duše. Jak si měla žena počínat v konkrétním výběru nábytku, svítidel, textilií, doplňků a barev, jsem se pokusila osvětlit v předposlední části práce o vnitřním zařizení.

Hlavní část diplomové práce jsem na závěr doplnila pojednáním o podobě bytu svobodné ženy a svobodného muže, do čehož jsem zahrнула nejen bydlení pracujících, ale

také studujících. Svobodná žena v prvorepublikové době se v zařizování svého bydlení mohla nechat inspirovat na stránkách oblíbeného periodika *Eva*, kde mohla vidět i příkladné reportáže například z bytů tehdy známých osobností. Samostatné bydlení si však pracující svobodná žena mohla dovolit spíše výjimečně za předpokladu, že na to měla dostatečné finanční prostředky. Z těchto důvodů mohla dát přednost kolektivnímu bydlení v tzv. svobodárnách nebo penzionech, kde jí byly usnadněny starosti o domácnost. Tato zařízení ovšem byla vázána stanovenými přísnějšími pravidly, takže nezaručovala ženám úplnou svobodu. Bydlení svobodného muže v meziválečné době podle pramenů bylo jednodušší, zejména v tom ohledu, že jim byla dávana přednost při pronajímání bytu spíše než ženám. Jedním z důvodů mohlo být také to, že ženy trávily více času po práci doma než muži, kteří dali přednost jiné zábavě než například přípravě večeře či žehlení. I muži měli také svoje periodikum – *Gentlemana: revue moderního muže*, kde našli příslušné články, týkající se moderního zařízení jejich „garsoniéry“.

Prostřednictvím této diplomové práce jsem se pokusila nastínit obraz moderního bydlení a úlohy ženy v něm v době první Československé republiky. Kromě analýzy role a úlohy ženy v meziválečné bytové kultuře, tkví dle mého názoru přínos této práce v přehledném zpracování podoby moderního bytového interiéru a jeho jednotlivých částí. Svou pozornost jsem zaměřila především na to, jaké rady a pokyny měla žena přijímat k docílení ideálně zařízené domácnosti podle dobových trendů. Do určité míry žena ve sledované době plnila skutečně roli „tvůrce“ a „praktického navrhovatele bytu“, když vezmeme v potaz představy veřejně publikujících žen i názory konkrétních čtenářek populárních periodik, které sice toužily mít moderně zařízenou domácnost, ale zároveň také tíhly k tomu, aby si ji určitým způsobem vybavily dle svého vkusu a zařídily k obrazu svému třeba i různými dekoračními předměty, které by podle moderních architektů a teoretiků v příbytku byly zcela zbytečné a zcela by nesloužily svému účelu, o který jim šlo především.

SUMMARY

The diploma thesis aims to contribute to the research concerning a representation of a modern housing during the period of the First Czechoslovak Republic with regard to the women's attitude in forming the housing culture. The preceding has been elaborated on basis of accessible resources – primarily publications and relevant columns from popular magazines of the era were considered as they focused on the housing culture. At the same time, an attention is paid to the active women that contributed in debates about modern housing, or, how their ideas differed from those of propagators of purposeful and effective housing. The women of the interwar period could participate in discussions about housing as they had already gained their professional positions in the field – female architects, designers of interiors, designers of textile, and columnists. The research will focus not only on the particular representation of modern housing and its equipment but also on practical functioning of housing, and further on a woman that contributed in organizing the household.

The thesis is divided into four chapters and relevant subchapters. The first section is dedicated to a female position in the society of the First Czechoslovak Republic when the equality of men and women was legally established. The second section exemplifies a general situation of the interwar Czechoslovak housing, a development of a new house-building; and last but not least, stances of houses and apartments that had already existed. The third chapter deals with a woman as a creator of a modern household with regard to a participation in public discussions concerning housing in the given period. The women of this period did not only fulfil the roles of clients and consumers but their work gradually penetrated into the public space. There were the first female architects and other professional artists that began to contribute to the process of modernization of housing. The last chapter of the thesis, which is, at the same time, the main part of the paper, embodies a well-arranged analysis of a housing interior of the First Republic and its particular parts. Finally, the chapter clarifies which advice and instructions the women could encounter with the particular equipment of a given room and how they perceived the situation themselves; both as publicists or readers of popular periodicals.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny vydané

1. GRUS, Josef, ed. et al. *Byt: sborník Svazu československého díla*. Praha: Václav Petr, 1934.
2. EDGAR, Emil. *Jak se dívati na nábytek: výklady, rady a pokyny pro výrobce, kupující i školy*. Praha: O. Pyšvejc, 1922.
3. EDGAR, Emil. *Moderní byt: výklady, rady a pokyny k jeho zařízení a úpravě*. Praha: Šolc a Šimáček, 1927.
4. FASTROVÁ, Olga. *Útulný domov: nevěstám a všem, kdo se znovu zařizují*. Praha: Vesmír 1922.
5. HALABALA, Jindřich – POLÁŠEK, Josef. *Jak si zařídím byt levně, moderně, hygienicky*. Olomouc: Index 1935.
6. HANZELKA, Vernant. *Jak bydleti*. Brno: V. Hanzelka, 1932.
7. HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1930.
8. *Jak bydleti: cyklus přednášek, pořádaných Ženskou národní radou, odborem Zjednodušení práce v domácnosti*. Praha: Orbis, 1930.
9. JESENSKÁ, Milena. *Člověk dělá šaty*. Praha: F. Topič, 1927.
10. KOULA, Jan Emil. *Obytný dům dneška*. Praha: Družstevní práce, 1931.
11. LANCOVÁ, Juliana, ed. *Kniha ženských zaměstnání: praktický rádce při volbě povolání dívek*. Praha: Melantrich, 1929.
12. MARDEN, Orison Swett. *Žena a domov*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1925.
13. MEYEROVÁ, Erna. *Moderní domácnost: rádce úsporného vedení domácnosti*. Praha: B. Kočí, 1928.
14. RUTTEOVÁ, Eva. *Proč hezky nebydlet?* Praha: F. Topič, 1928.
15. STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka: souhrn nauk, pokynů a předpisů ke správnému a úspornému vedení domácnosti a návod, jak si může hospodyňka svou namáhavou a zpravidla neutěšenou práci neobyčejně ulehčit*. Díl 1. Praha: F. Strnadel, 1927.
16. STRÁNSKÁ – ABSOLONOVÁ, Olga. *Za novou ženou*. Praha: B. Kočí, 1920. s. 61.
17. ŠPAČEK, Stanislav. *Americká úsporná kuchyně a zásady ekonomického řízení domácnosti*. Praha: Jednota přátel Masarykovy Akademie Práce, 1927.

18. TAUT, Bruno. *Nové bydlení: žena jako tvůrce moderní domácnosti*. 5. vyd. Praha: Orbis, 1926.
19. TEIGE, Karel. *Nejmenší byt*. Praha: Václav Petr, 1932.
20. *Výstava moderního obchodu, moderní ženy, pivovarsko-sladařská*. Brno, 1929.
21. ZEMANOVÁ, Oldřiška. *Moderní domácnost: trochu idejí a trochu praxe*. Praha: F. Topič, 1928.
22. ŽENATÝ, Berty a ŽENATÁ, Fanuška. *Americké domečky*. V Praze: Fr. Borový, 1931.

Dobový tisk

1. *Byt a umění: Revue pro současnou bytovou kulturu: obrazový měsíčník pro architekturu, vnitřní výzdobu, malířství, plastiku, umělecký průmysl, zahradní architekturu, ruční práce atd.*, 1930 – 1932.
2. *Bytová kultura: sborník průmyslového umění*, 1924/1925, 1934.
3. *Eva: časopis moderní ženy*, 1928 – 1938.
4. *Gentleman: revue moderního muže*, 1924 – 1930.
5. *Měsíc: ilustrovaná společenská revue*, 1932 – 1938.
6. *Národní listy*, 1918 – 1938.
7. *Pestrý týden*, 1927 – 1938.
8. *Salon: ilustrovaná revue pro výtvarné umění, společnost, divadlo, móda, film, sport*, 1923 – 1941.
9. *Žena a domov: časopis Ústředí československých hospodyň*, 1934-1944.
10. *Ženský svět: list věnovaný zájmům českých paní a dívek*, 1918 – 1930.
11. *Žijeme: obrázkový magazín dnešní doby: orgán Svazu československého díla*, 1931 – 1933.

Literatura

1. ADLEROVÁ, Alena. *České užité umění 1918-1938*. Praha: Odeon, 1983.
2. ARIÈS, Philippe, ed. et al. *A history of private life 5: Riddles of identity in modern times*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-39979-X.
3. BARNOVÁ, Michala. *Život a dílo Vlasty Vostřebalové – Fisherové (1898 -1963)*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2009.

4. BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.
5. ČERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. 3. vyd. Praha: Idea servis, 2002. ISBN 80-85970-41-4.
6. DULLA, Matúš a kol. *Kapitoly z historie bydlení*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2014. ISBN 978-80-01-05433-8.
7. GUZIK, Hubert. *Architektura a feminismus v Československu 1. poloviny 20. století*. Disertační práce. Univerzita Karlova Praha, 2009.
8. HOLUBOVÁ, Kristýna. *Moderní byt v éře mezi světovými válkami: ideál, teorie, praxe*. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, 2013.
9. HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ed., PACHMANOVÁ, Martina, ed. a PEČINKOVÁ, Pavla, ed. *Věci a slova: umělecký průmysl, užité umění a design v české teorii a kritice 1870-1970*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014. ISBN 978-80-86863-69-6.
10. JANÁK, Pavel. *Obrys doby*. Praha: Arbor vitae, 2009. ISBN 978-80-87164-02-0.
11. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 1. díl. *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6.
12. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 3. díl. *O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.
13. Kol. *Povolání: architekt(ka)*. Praha: Kruh, 2003. ISBN 80-903218-1-X.
14. KRATOCHVÍL, Petr (a kol.). *Velké dějiny země Koruny české: Architektura*. Litomyšl: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-001-9.
15. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
16. LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.
17. NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, 1999. ISBN 80-902622-2-8.
18. PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0.
19. PACHMANOVÁ, Martina. *Zrození umělkyně z pěny limonády: genderové kontexty české moderní teorie a kritiky umění*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2013. ISBN 978-80-86863-64-1.

20. PACHMANOVÁ, Martina, ed. *Z Prahy až do Buenos Aires: „ženské umění“ a mezinárodní reprezentace meziválečného Československa*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2014. ISBN 978-80-86863-79-5.
21. PFEJFEROVÁ, Hana. *Hana Kučerová - Záveská. Žena - architekt v meziválečné avantgardě*. Diplomová práce. Univerzita Karlova Praha, 2006.
22. SRP, Karel. *Karel Teige 1900 -1951 : Dům U kamenného zvonu, 15. února – 1. května 1994*. Praha, 1994. ISBN 80-7010-027-3.
23. ŠENBERGER, Tomáš – ŠLAPETA, Vladimír – ULRICH, Petr. *Osada Baba: plány a modely*. Praha, 2000. ISBN 80-01-02282-X.
24. ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985.
25. TEMPL, Stephan. *Baba: osada Svazu československého díla*. Praha, 2000. ISBN 80-901562-4-X.
26. VONDRÁČKOVÁ, Jaroslava a JIRÁSKOVÁ, Marie, ed. *Kolem Mileny Jesenské*. 2. vyd. Praha: Torst, 2014. ISBN 978-80-7215-482-1.

Slovníky a encyklopedie

1. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D – G. Praha, 1926.
2. *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: K/L*. Praha, 1999. ISBN 80-902555-6-6.

Články

1. GUZIK, Hubert. Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918-1948. In *Umění LVI*, 2008, č. 5, s. 426 – 436.
2. GUZIK, Hubert. „Líná Zuzanka“: Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti. In *Umění LII*, 2004, č. 3, s. 247 – 259.
3. MASNEROVÁ, Jiřina. Vzpomínka na Paní architektku. In *Pražská technika 1*, 2006 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z URL: < <http://www.damy-cvut-praha.cz/pro-radost/milada-petrikova-pavlikova/>>

4. NOVOTNÁ, Dana. Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky. In *Urbanismus a územní rozvoj* XV, 2012, č. 4, s. 9 – 13. Dostupné z URL: <http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2012/2012-04/03_zakulisi.pdf>.

Internetové zdroje

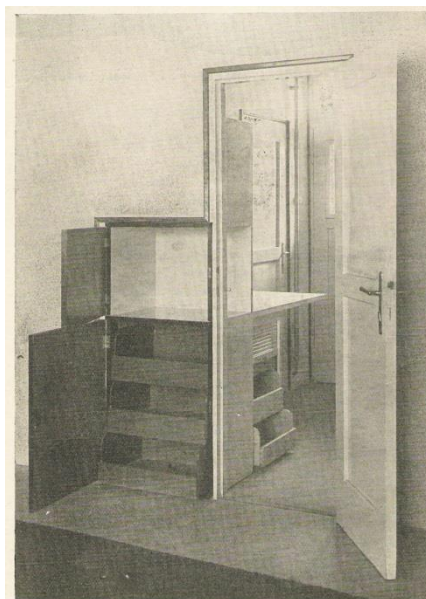
1. Bruno Taut. In *ArtMuseum.cz*, 21. 05. 2009. [cit. 2013-03-20]. URL: <http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=1520>.
2. GRIMMICOVÁ, Míla. In *Databáze českého uměleckého překladu*, 2008 – 2015 [cit. 2015-06-23]. URL: <http://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000000671>.
3. DVOŘÁK, Kamil. Karel Lhota. In *Archiweb.cz*, 1997 – 2015 [cit. 2015-06-23]. URL: <<http://www.archiweb.cz/architects.php?type=arch&id=1637&action=show>>.
4. Karel Teige. In *Archiweb.cz*, 1997 – 2015. [cit. 2015-05-17]. URL: <<http://www.archiweb.cz/karel-teige>>.
5. Koldům. In *Slavné stavby*, 2007 – 2015 [cit. 2015-04-24]. URL: <<http://slavnestavby.cz/?i=3327/koldum>>.
6. Malá činžovní vila. In *Slavné stavby*, 2007 – 2015 [cit. 2015-03-09]. URL: <<http://www.slavnestavby.cz/?i=2388/mala-cinzovni-vila>>.
7. Orison Swett Marden. In *Wikipedia: The Free Encyklopedia*, 2001 – 2015. [cit. 2015-05-18]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Orison_Swett_Marden>.
8. PACHMANOVÁ, Martina. "Nechte si to, dědo, to jsou umělkyně!": Moderní malířka v zrcadle meziválečného českého filmu. In *Ženy v umění*, 2009 [cit. 2015-05-06]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=96>>.
9. PACHMANOVÁ, Martina. Vlasta Vostřebalová - Fisherová. In *Ženy v umění*, 2008 [cit. 2015-05-12]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=64>>.
10. PACHMANOVÁ, Martina. Zdenka Košáková: Architektka a literátka. In *Ženy v umění*, 2009 [cit. 2015-05-11]. URL: <<http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=54>>.
11. *Příběhy domů: Ženský dům ve Smečkách*. Česká televize, 2007 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169912707-pribehy-domu/208562269000009-zensky-dum-ve-smeckach/>>.
12. ROSA, Martin. Meziválečné výstavy soudobého bydlení. In *Archiweb.cz*, 24. 10. 2006 [cit. 2015-03-02]. URL: <<http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2283&type=10>>.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- Obr. 1: Karel Honzík: Servírovací příborník mezi kuchyní a jídelnou. HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1930. s. 6.
- Obr. 2: Sklápěcí jídelní nábytek. ZEMANOVÁ, Oldřiška. K problému malého bytu. In *Pestrý týden II*, 1927, č. 18, s. 13.
- Obr. 3: Americká kuchyňská kredenc. PREISS, Eman. Jak to dělají v Americe. In *Národní listy LXV*, 1925, č. 52, s. 12.
- Obr. 4: Kombinovaná americká kuchyňská kredenc se zabudovanou ledničkou. ŠPAČEK, Stanislav. *Americká úsporná kuchyně a zásady ekonomického řízení domácnosti*. Praha: Jednota přátel Masarykovy Akademie Práce, 1927. s. 14.
- Obr. 5: Rozkládací pohovka. *Spojené uměleckoprůmyslové závody*: Jak vkusný a zároveň jak účelný. Inzerce *Spojených UP závodů*. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění VIII*, 1929, č. 12, s. nečíslována.
- Obr. 6: Obývací pokoj s rozkládacím nábytkem. *Spojené uměleckoprůmyslové závody*: Vzbuzuje obdiv v mnohých domovech. Inzerce *Spojených UP závodů*. In *Salon: Společnost - Sport - Divadlo - Film - Moda - Výtvarné umění VIII*, 1929, č. 10, s. nečíslována.
- Obr. 7: Antonín Heythum: Malý sekretář pro paní v ložnici. HEYTHUM, Antonín. Zařízení dvoupokojového bytu. In *Eva: časopis moderní ženy VIII*, 1935 – 1936, č. 7, s. 23.
- Obr. 8: Přenosná sprcha. In FASTROVÁ, Olga. Jak by se mělo bydleti. In STRÁNSKÁ, Olga. *Praktická hospodyňka: souhrn nauk, pokynů a předpisů ke správnému a úspornému vedení domácnosti a návod, jak si může hospodyňka svou namáhavou a zpravidla neutěšenou práci neobyčejně ulehčit*. Díl 1. Praha: F. Strnadel, 1927. s. 56.
- Obr. 9: František Zelenka: Dětský pokoj. In *Eva: časopis moderní ženy VIII*, 1934 – 1935, č. 12, s. 24.
- Obr. 10: Služčin nábytek do kuchyně. Moderní byt v činžovním domě. In *Pestrý týden VII*, 1932, č. 30, s. 22.
- Obr. 11: Karel Honzík: Rodinný dům dr. F. Langra v Praze – Podolí. In *Žijeme I*, 1931, s. 47.
- Obr. 12: Pračka, odstředivka a žehlicí stroj „Perun“. HONZÍK, Karel. *Moderní byt*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1930. s. 29.
- Obr. 13: Domácí mandly. ZEMANOVÁ, Oldřiška. Domácí mandly. In *Pestrý týden II*, 1927, č. 47, s. 15.
- Obr. 14: Jiřina Šejbalová ve svém bytě mladé dívky. In *Eva: časopis moderní ženy VII*, 1934 – 1935, č. 10, s. 25.

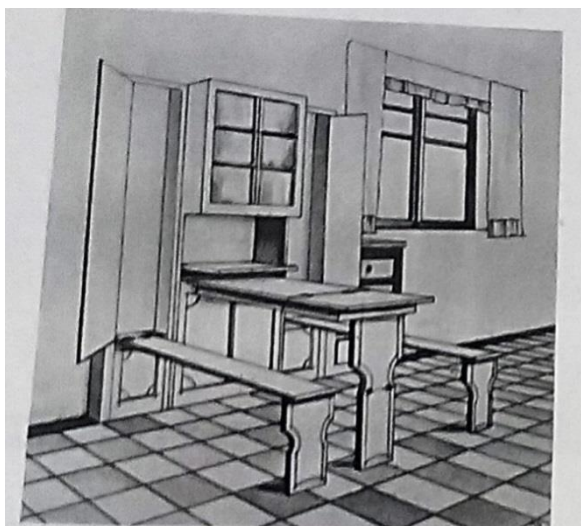
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. 1: Karel Honzík: Servírovací příborník mezi kuchyní a jídelnou.

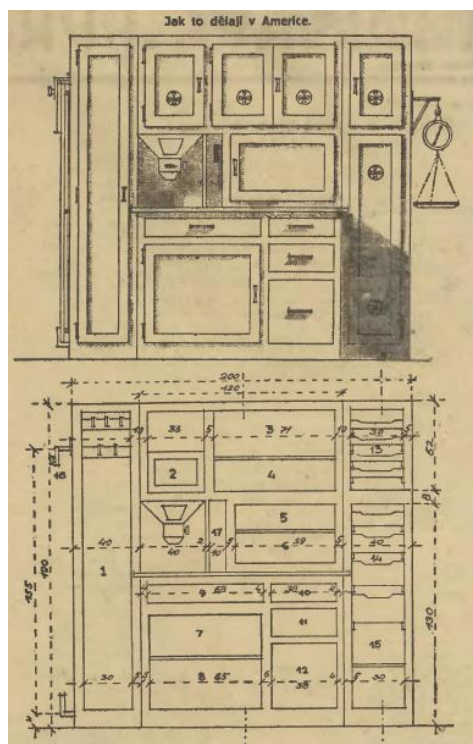
16. Servírovací příborník mezi kuchyní a jídelnou (arch. K. Honzík).

Obr. 2: Sklápěcí jídelní nábytek.

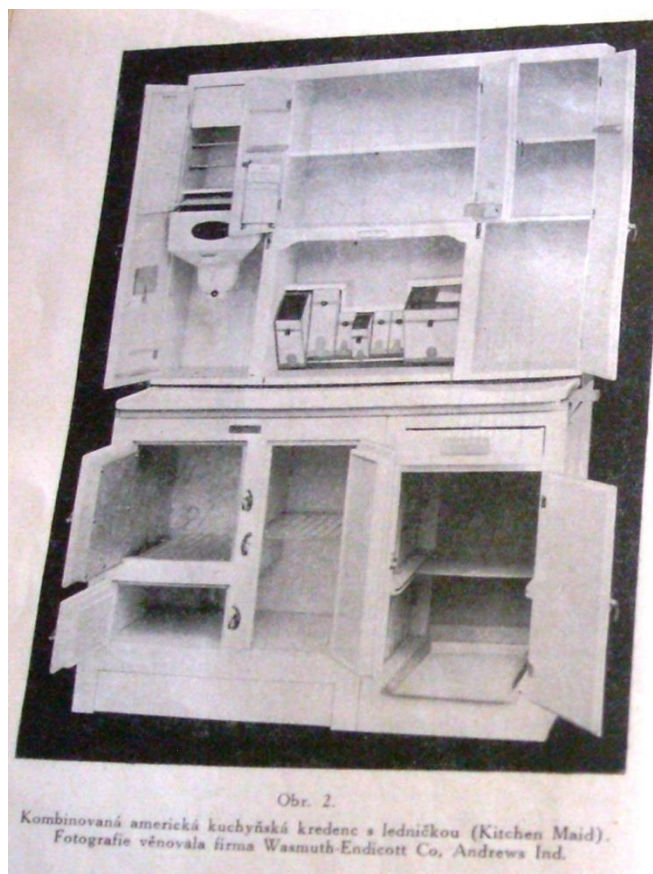

Sklápěcí nábytek, určený pro snídani. Po snídani se složí do skříně, jež se uzavře.

Obr. 3: Americká kuchyňská kredenc.

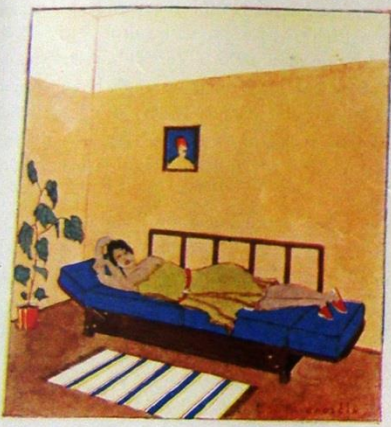

Obr. 4: Kombinovaná americká kuchyňská kredenc se zabudovanou ledničkou.

Obr. 5: Rozkládací pohovka *Spojených uměleckoprůmyslových závodů*.

VZBUZUJE OBDIV V MNOHÝCH DOMOVECH

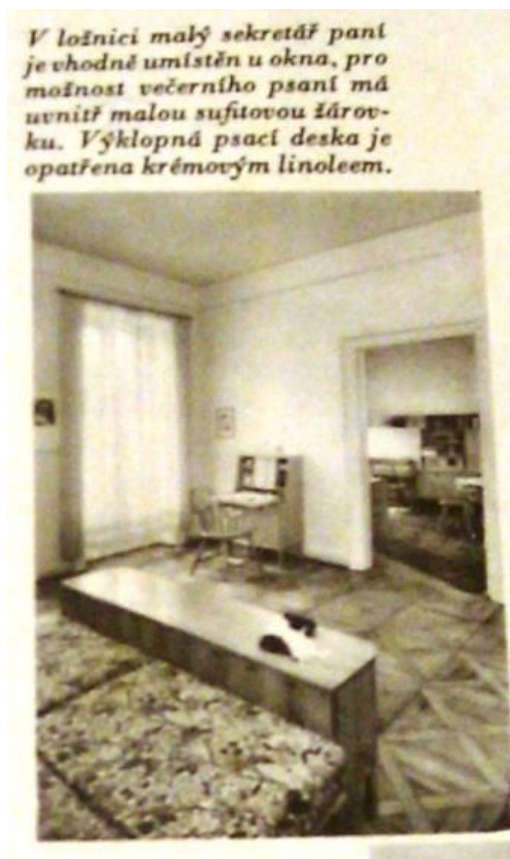
Obývací pokoj, mající v sobě pravý U-P vkus a U-P solidnost nábytku pro celý život. Paní domu však dobře ví, že jedinečná je i jeho U-P praktičnost. Pohovkové lůžko MODELA svojí rozkladatelností (210 cm dlouhé při rozložení), vtipným uložením peřin či pokrývek a prádla, jakož i svým elegantním vzhledem, nedělá z obývacího pokoje ložnici a přece je dobrým místem k odpočinku ve dne a pravou postelí v noci. Přijďte se na ně podívat do U-P prodejen v Praze, palác Lucerna, v Brně, Josefská 16, v Bratislavě, Štefanikova 8 a v Pardubicích, Wilsonova 68. *Budete překvapeni.*

S P O J E N É U - P Z Á V O D Y

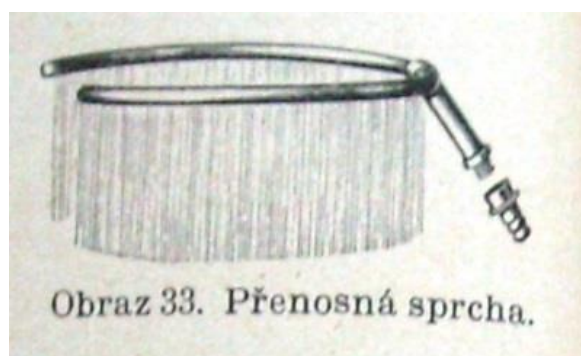
Obr. 6: Obývací pokoj s rozkládacím nábytkem z dílny *Spojených uměleckoprůmyslových závodů*.

Obr. 7: Antonín Heythum: Malý sekretář pro paní v ložnici.

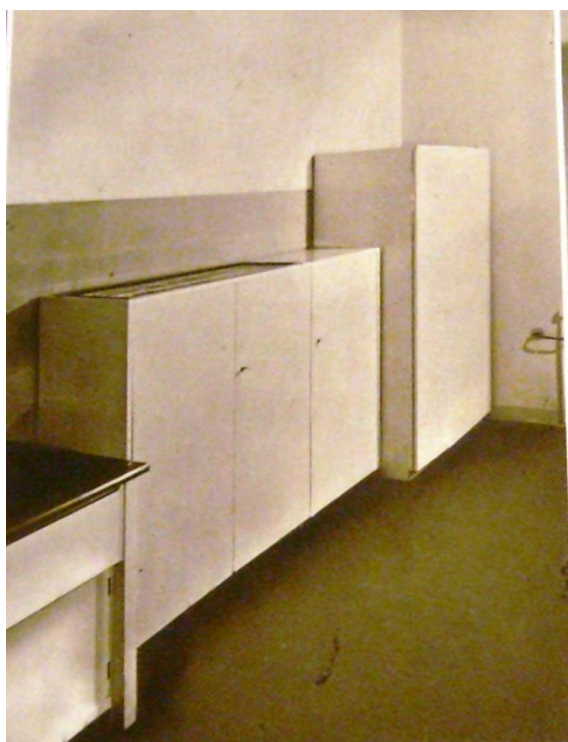
Obr. 8: Přenosná sprcha.

Obr. 9: František Zelenka: Dětský pokoj.

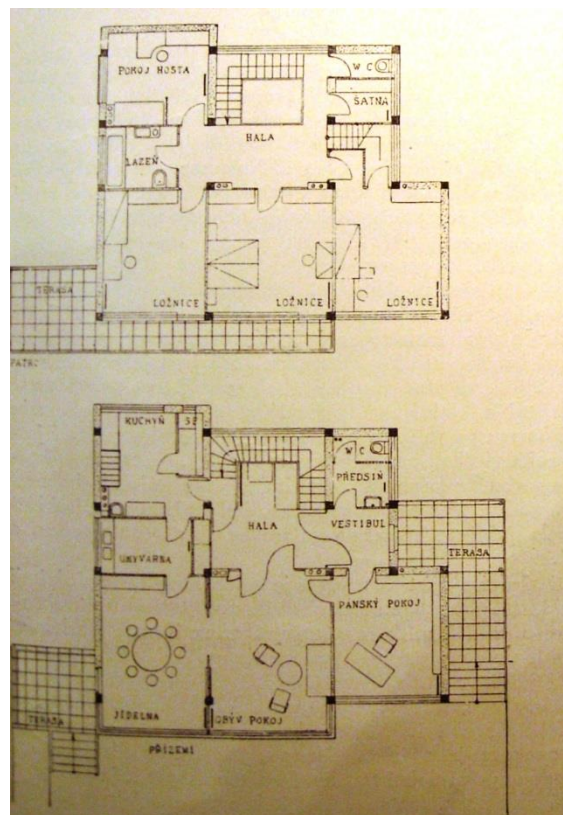

Obr. 10: Služčin nábytek do kuchyně.

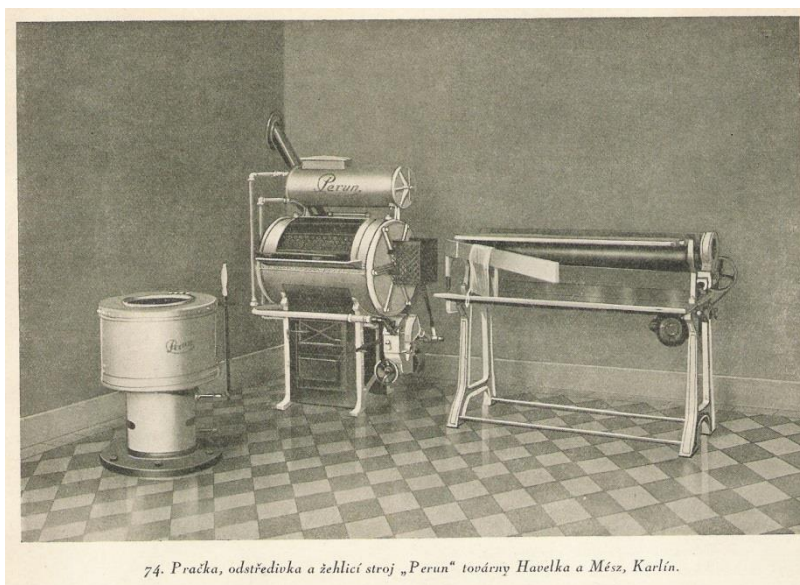

Nábytek do kuchyně. Podlouhlá skříň je složená postel pro pomocnici v domácnosti; třetí díl je jejím prádelníkem. Vedle šatník. (Foto Pařík a spol.)

Obr. 11: Karel Honzík: Rodinný dům.

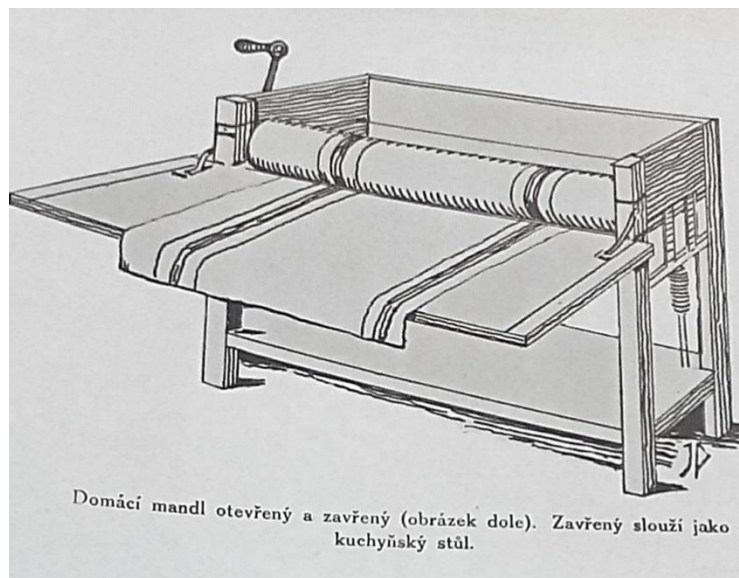
Obr. 12: Pračka, odstředivka a žehlicí stroj „Perun“.

74. Pračka, odstředivka a žehlicí stroj „Perun“ továrny Havelka a Mész, Karlín.

Obr. 13: Domáci skládací mandl.

Obr. 14: Herečka Jiřina Šejbalová ve svém bytě mladé dívky.

